

Het Drukkers- en Boekverkoopers-Vereniging

Eigendom van:



F. Kerkhof - A. Slegers

H E T   B R A I L L E   M U Z I E K S C H R I F T

Verzameling van de meest voorkomende muzieknotaties  
gebaseerd op de besluiten van het  
Internationaal Congres voor Braille Muziekschrift  
te Parijs in 1954

Instituut "Henricus" voor Visueel Gehandicapten  
Nijmeegsebaan 61 - Nijmegen

V O O R W O O R D

Deze verzameling bevat de meest voorkomende notaties en regels van het braille muziekschrift met de toepassing daarvan in vele voorbeelden.

Ze is vooral bedoeld als een handreiking aan muziekdocenten, die een of meer blinde leerlingen in opleiding hebben en ook de nodige instructies moeten kunnen geven bij het lezen en begrijpen van de vaak zeer ingewikkelde braille muzieknotaties.

Gelijktijdig is echter geprobeerd het werk zo in te richten, dat ook degenen die muziekschrift voor zienden omzetten in dat voor blinden er ook een goede steun aan hebben. Dit is te meer nodig, daar er momenteel geen enkele Nederlandse handleiding voor het braille muziekschrift meer verkrijgbaar is.

Bij de samenstelling van dit werk hebben wij ons laten leiden door de oude handleiding van W.A.J.P. Créman: "Braille's Muziekschrift" (1929) en de publicatie van het "World Council for the Welfare of the Blind" door H.V. Spanner (Braille music secretary), waarin de besluiten van het Internationaal Congres voor Braille Muziek (Parijs 1954) zijn uitgewerkt. Verschillende voorbeelden uit genoemde boeken zijn door ons overgenomen.

Met het oog op de gebruikers van dit boek hebben wij ons zoveel mogelijk beperkt tot de algemene muzieknotaties en zijn verder alleen op de klaviermuziek wat dieper ingegaan. Verouderde, minder gebruikelijke of in Nederland afwijkende notaties hebben we daarbij van een sterretje voorzien.

Wat de speciale tekens voor de overige instrumentale muziek betreft, daarin bestaat nog zoveel verscheidenheid in notatie, zowel in het muziekschrift voor zienden als in dat voor blinden, dat we daarvan slechts de voornaamste en algemeen gangbare tekens konden vermelden.

Veel dank zijn we verschuldigd aan Mevr. A. Willemsen, muziekbibliothecaresse aan de Blindenbibliotheek te Amsterdam, die ons met waardevolle adviezen heeft bijgestaan.

Tevens gaat onze dank uit naar de Directie van het Instituut "Henricus" voor Visueel Gehandicapten, die de uitgave van dit werk heeft mogelijk gemaakt en voor de verdere verspreiding zorg zal dragen.

Nijmegen, januari 1979

F. Kerkhof - A. Slegers

I N H O U D

VOORWOORD . . . . .	i
INHOUD . . . . .	ii
HOOFDSTUK 0. Inleiding . . . . .	1
HOOFDSTUK 1. De basistekens van het braille muziekschrift . . . . .	4
HOOFDSTUK 2. Bijzondere notaties van noten . . . . .	16
HOOFDSTUK 3. Samenklanken en akkoorden . . . . .	22
HOOFDSTUK 4. Meerstemmigheid van melodieën met een eigen ritme . . . . .	32
HOOFDSTUK 5. Boogtekens . . . . .	38
HOOFDSTUK 6. Tekens in verband met tempo en voordracht . . . . .	47
HOOFDSTUK 7. Melodische versieringen; abbreviaturen . . . . .	52
HOOFDSTUK 8. Herhaling van notengroepen binnen één maat . . . . .	59
HOOFDSTUK 9. Herhaling van volledige maten . . . . .	69
HOOFDSTUK 10. Diverse tekens en algemene aanduidingen . . . . .	81

T W E E D E A F D E L I N G

Instrumentale en vokale muziek

HOOFDSTUK 11. Methoden van notatie . . . . .	87
HOOFDSTUK 12. Klaviermuziek . . . . .	94
HOOFDSTUK 13. Snaarinstrumenten . . . . .	113
HOOFDSTUK 14. Notatie in akkoordsymbolen . . . . .	119
HOOFDSTUK 15. Vokale muziek . . . . .	121
ZAAK-REGISTER . . . . .	124
REGISTER VAN TEKENS . . . . .	126


0.1. Het standaard brailleschrift.

Het brailleschrift bestaat uit voelbare tekens, die gevormd zijn uit combinaties van een of meer punten uit het volgende patroon:

1	•	•	4
2	•	•	5
3	•	•	6

Dit patroon heeft een vaste afmeting, die praktisch in alle landen en op alle brailleermachines hetzelfde is. De onderlinge afstand tussen de verschillende punten is onveranderlijk.


Elke punt ervan heeft een nummer; dit is nodig, bijvoorbeeld als men de vorm van een brailleteken moet dikteren. Men noemt in dat geval de punten altijd van het laagste nummer naar het hoogste,

bijvoorbeeld: de letter n is het teken: , dit bestaat uit de punten: (1,3,4,5).


(Het is duidelijk, dat in de zwart-wit weergave van brailletekens de volle punten het teken uitbeelden, terwijl de stippen dienen om de positie van de punten in het patroon te verduidelijken).

Het brailleschrift is zuiver één-dimensionaal, d.w.z. het kan uitsluitend horizontaal - van links naar rechts - worden gelezen. Woorden of letters vertikaal lezen is vrijwel uitgesloten en het is ook onmogelijk om ook maar enig teken boven of onder een letter waar te nemen.

Het in het register afgebeelde "standaard braillesysteem" bevat alle (internationaal geldende) letters van het alfabet; verder de zogenaamde "accentletters" en de leestekens. Enkele van de tekens van de onderste rij zijn beschikbaar voor het vormen van hoofdletters, het aangeven van schuindruk enz., terwijl enkele daarvan geen algemeen toegepaste bestemming hebben.

Hoofdletters geeft men aan door het teken:  vóór de letter te zetten. (Men treft echter nog vaak het tot voor kort in Nederland en Engeland gebruikelijke teken: punt 6 aan).

Voor de cijfers 1, 2, ... 9, 0 worden de letters a, b, ... i, j gebruikt. Vóór een door die letters aangegeven getal wordt dan het getalteken (meestal genoemd: cijferteken) geplaatst.

Zo is het getal 34 in braille: .

Het "verdubbelingssysteem".

In het brailleschrift is het een algemeen toegepaste gewoonte om een teken, dat vóór een woord geplaatst moet worden te "verdubbelen" als dat bij meer dan drie achtereenvolgende woorden moet gebeuren.

Men plaatst het teken dan tweemaal vóór het eerste woord en nog eenmaal vóór het laatste woord van die reeks.

Voorbeeld:

Men mag het cursiefteken verdubbelen als er meer dan drie woorden achter elkaar cursief gedrukt zijn.

In braille schrijft men dan:

Men mag het cursiefteken /verdubbelen als er //meer dan drie woorden achter/elkaar cursief gedrukt zijn.

(De schuine streep stelt hier het cursiefteken voor).

Dit verdubbelingsprincipe wordt ook in het braille muziekschrift zeer veel toegepast.

0.2. Het braille muziekschrift in het algemeen.

Het braille muziekschrift vormt een geheel eigen systeem van tekens, dat totaal afwijkt van het standaardsysteem. Zo is bijv.

het teken  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  altijd en overal de letter n, behalve in het muziekschrift, waarin het betekent: C-halve noot of C-32ste noot.

Komen er binnen muzieknnotaties woorden, woordafkortingen of leestekens voor, dan zijn die altijd te herkennen, doordat ze ofwel tussen haakjes staan, ofwel voorafgegaan worden door het "woordmerk" dat zegt, dat het teken dat volgt in zijn standaardbetekenis gelezen moet worden, bijvoorbeeld:

dim.:  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet & \bullet & \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet & \bullet & \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  , waarin  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  het woordmerk is.

In theoretische verhandelingen, handleidingen enz., waarin de normale woordentekst herhaaldelijk wordt onderbroken door muziekschrift, kan het noodzakelijk zijn, dat men het veranderen van kode aangeeft door een "overgangsteken", en wel door:

het teken:  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  om aan te geven, dat men de standaardkode verlaat en overgaat naar de muziek-kode;

het teken  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  om aan te geven, dat het volgende weer in de standaardkode geschreven is.

Beide tekens kunnen zonder voorafgaande of volgende spatie in de tekst worden ingevoegd.

Als het enigszins mogelijk is vermijdt men deze tekens en probeert men op een andere manier die overgang aan te geven, bijvoorbeeld door een aanwijzing met dubbele punt in een tekst en door het sluit-teken op het einde van een muziekvoorbeeld.

In vokale muziek worden genoemde tekens wèl gebruikt, nl. om de afwisseling van muzieknnotatie en zangtekst aan te geven.

In dit boek worden alle voorbeelden afgesloten met het sluit-teken, dat een braille muziekstuk afsluit:  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$

0.3. Het schrijven van braille muziekschrift.

Het omzetten van een zwartdruk muzieknootatie in braille muziek-schrift is zulk een précaire zaak, dat het nuttig is hierover nog iets te zeggen.

Allereerst moet men daarvoor zowel het gewone brailleschrift als de regels en toepassingen van het braille muziekschrift volkomen beheersen. Hiervoor is een intensieve training nodig.

Maar bovendien moet men daarbij een degelijk inzicht hebben in de bouw en de compositie van het muziekstuk in het algemeen en de frasering, ritmiek enz van de afzonderlijke gedeelten in het bijzonder, terwijl natuurlijk het lezen en op de juiste wijze interpreteren van de zwartdruk notatie geen enkel probleem mag opleveren. Voldoende kennis van het instrument, waarvoor de muziek geschreven is, is daarbij onontbeerlijk.

In Nederland is een ruim gesorteerde muziekbibliotheek, waar alle werken - ook bladmuziek - kunnen worden aangevraagd:

5 18 ~~Blindenbibliotheek~~ Amsterdam, *Afel Braillemuziek*  
Molenpad 2  
1016 GM Amsterdam  
Tel.: 020 - 26 64 65

Handleidingen voor het gewone brailleschrift zijn ook bij de overige blindenbibliotheeken verkrijgbaar.

~~Voor meer theoretische en geschiedkundige muziek-literatuur in verband met de opleiding kan men zich naast de Amsterdamse ~~Blindenbibliotheek~~ het beste wenden tot de Stichting Coördinatie-centrum Studielektuur voor Blinden, Amstel 177, 1018 ES Amsterdam (tel.: 020 - 24 90 53), die een overzicht heeft over alle in Nederland beschikbare braille studielektuur en behulpzaam is bij het uitlenen daarvan.~~



H O O F D S T U K 1.

De basistekens van het  
braille muziekschrift.

1.1. De maat; schrijfwijze binnen de maat.

a. De maatstreep.

Binnen een maat worden alle muziektokens, zoals noten, rust-tokens en alle tokens, die in het zwartschrift vóór of boven of onder de noten staan, zonder enige spatie achter elkaar geschreven.

De maten worden door een spatie van elkaar gescheiden, m.a.w. de maatstreep wordt in braille voorgesteld door een spatie.

\*b. De gestippelde maatstreep.

Deze wordt wel eens in een of ander boek met een bepaalde bedoeling gebruikt. In dat geval kan men het teken:



gebruiken, met ervoor en erna een spatie.

c. Het afbrekingsteken.

Als het enigszins kan laat men een brailleregel eindigen op het einde van een maat. Er staat dan op het einde van die regel geen enkel teken voor de maatstreep.

Kan een maat niet meer geheel op de regel, dan mag hij onderbroken worden, mits dit gebeurt op een ritmisch verantwoord punt van de maat. Men zet dan na het laatst geschreven teken punt 5 en gaat op de volgende regel gewoon met die maat verder.

Het afbrekingsteken is dus:

Zoals verderop nog zal blijken, moet een maat ook wel eens om bepaalde andere redenen afgebroken worden. Dat doet men dan op dezelfde manier, maar daarna moet altijd een spatie gemaakt worden.

Zowel voor het vlot kunnen lezen als voor het feilloos schrijven van het braille muziekschrift is het van het grootste belang, dat men een goed inzicht heeft in de bouw van het muziekstuk in het algemeen en van de gebruikte maatsoort in het bijzonder. Dit komt vooral te pas bij het afbreken van een maat, maar ook bijv. bij het nog te behandelen "groeperen" van bepaalde notenreeksen.

d. De maataanduiding.

Voorbeelden:

3/4			12/16	
♩		of gewoon.	4/4	
		met cijfers:		
♩		of gewoon:	2/2	

De maatsoort wordt op een duidelijke plaats boven het muziekstuk geplaatst, minstens twee plaatsen van de kantlijn af. Een eventuele voortekening komt er zonder tussenruimte voor.

(Om plaatsruimte te besparen wordt in dit boek de maat dikwijls aan het begin van de regel geplaatst, gevolgd door een spatie).

e. Wijziging van de maatsoort.







































Als in de loop van het muziekstuk de maatsoort verandert, zet men in braille de nieuwe maatsoort op dezelfde plaats tussen de noten als in de zwartdruk. Erna moet een spatie komen.

De eerste noot na een maataanduiding moet een oktaafteken hebben. (Voor de betekenis hiervan, zie par. 1.3.).

Vooraf bij wijziging in de maatsoort is het aan te bevelen om in plaats van de tekens voor C en C resp. de aanduidingen 4/4 en 2/2 te gebruiken.

1.2. De noten.

a. Overzicht van de tekens:

			C	D	E	F	G	A	B	
			Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	
o	en		hele noten en 16de noten:							
o	en		halve noten en 32ste noten:							
o	en		kwart noten en 64ste noten:							
o	en		achtste noten en 128ste noten: (= grondvorm)							
H			C - brevis (enz.):					(enz.)		
H			* C - brevis (enz.):					(Engelse schrijfwijze)		

De naam van de noot is in het braille muziekschrift af te lezen uit de vorm van de puntencombinatie in de bovenste vier posities van de braillecel. Dit is het gemakkelijkst te zien bij de achtste noten, die alleen uit die bovenste punten bestaan: ze hebben de "grondvorm" van de brailnoten.

Bij de kwart noten is de bovenste puntencombinatie dezelfde als bij de overeenkomstige achtste noten, maar zij hebben bovendien punt 6. Zo hebben halve noten de grondvorm met daarbij punt 3; de hele noten hebben de grondvorm met daaraan toegevoegd punt 3 en punt 6.

Samenvattend kunnen we zeggen:

- de naam van de noot wordt bepaald door
  - de punten in de bovenste vier posities;
- de waarde (tijdsduur) van de noot wordt bepaald door
  - de punten in de beide onderste posities.

Opmerking: Vooral beginners moeten er goed op letten, dat de tekens voor de noten c, d, enz. niet overeenkomen met de standaardtekens voor de letters c, d, enz., vooral bij de achtste noten.

b. De verlengingspunt.

Als er in de zwartdruk een verlengingspunt achter een noot staat, zet men in braille punt 3 onmiddellijk achter het teken van die noot. Bij twee verlengingspunten zet men tweemaal punt 3. Tussen een noot en zijn verlengingspunt mag geen enkel ander teken komen.

Voorbeelden: (C)  $\text{d} \cdot \begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$  (C)  $\text{d} \cdot \cdot \begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$

1.3. Oktaaftekens.

Overzicht van de oktaaftekens (binnen pianobereik).

$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	subcontra oktaaf	$A_{\parallel}$	-	$B_{\parallel}$
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	contra oktaaf	$C_1$	-	$B_1$ (1ste oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	groot oktaaf	$C$	-	$B$ (2de oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	klein oktaaf	$c$	-	$b$ (3de oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	ééngestreept oktaaf	$c^1$	-	$b^1$ (4de oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	tweegestreept oktaaf	$c^{II}$	-	$b^{II}$ (5de oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	driegestreept oktaaf	$c^{III}$	-	$b^{III}$ (6de oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	viergestreept oktaaf	$c^{IV}$	-	$b^{IV}$ (7de oktaaf)
$\begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet \bullet \\ \bullet \bullet \end{matrix}$	vijfgestreept oktaaf	$c^{V}$		

Om van een noot aan te geven in welk oktaaf hij zich bevindt, bedient men zich in het braille muziekschrift van oktaaftekens.

Een oktaafteken gaat onmiddellijk aan een noot vooraf en er mag geen enkel ander teken tussen deze twee inkomen.

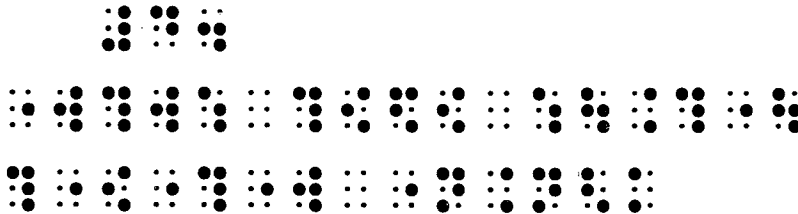
In het bovenstaande systeem wordt het eerste volledige oktaaf op de piano (C t/m B in het contra oktaaf) het eerste oktaaf genoemd. Het daarop volgende oktaaf (het groot oktaaf) het tweede enz. De nummering wordt aangeduid door een systeem van tekens, dat nog in verschillende andere gevallen in braille wordt toegepast. Voor de enkele noten in het subcontra oktaaf en de c in het vijf-gestreept oktaaf wordt een dubbel teken gebruikt.

Het is niet altijd nodig om een oktaafteken voor een noot te plaatsen: er bestaan regels voor en het nauwgezet toepassen daarvan is een van de meest belangrijke zaken bij het overbrengen van zwartdruk muziekschrift in het braille muziekschrift.

Hoofdregels voor het plaatsen van oktaaftekens:

1. De eerste noot van een muziekstuk moet worden voorafgegaan door een oktaafteken.
2. De noot, die met de voorafgaande noot een op- of neergaande secunde of terts vormt, krijgt geen oktaafteken.
3. De noot, die met de voorafgaande noot een op- of neergaande kwart of kwint vormt, krijgt alleen een oktaafteken als die tweede noot in een ander oktaaf ligt dan de voorafgaande noot.
4. De noot, die met de voorafgaande noot een op- of neergaande sext of groter interval vormt krijgt altijd een oktaafteken.
5. Verder zijn er nog een aantal tekens, waarachter de eerstvolgende noot altijd voorafgegaan moet worden door een oktaafteken. Bij de bespreking van die tekens zal dan telkens vermeld worden dat de eerstvolgende noot een speciaal oktaafteken moet hebben. (Zie bijv. hierboven, par. 1.1.e).














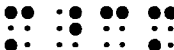
Voorbeeld: (regels voor de oktaaftekens)



(Let ook op de maataanduiding boven het voorbeeld en het sluit-teken op het einde van het voorbeeld).

1.4. Rust-tekens.

Overzicht:

	en			hele rust en 16de rust; ook: hele maat rust
	en			halve rust en 32ste rust
	en			kwart rust en 64ste rust
	en			achtste rust en 128ste rust
				breve rust

Zoals uit het overzicht blijkt, kunnen ook de rust-tekens een dubbele betekenis hebben, evenals de noten. Bovendien wordt het teken voor hele rust ook gebruikt voor een hele maat rust, bij alle maatsoorten.

Het teken voor een hele maat rust staat altijd tussen 2 spaties.  
Zijn er meerdere maten rust, dan schrijft men:

één maat rust:                      twee maten rust:                      drie maten rust:  
    :: ●● ::                      :: ●● ●● ::                      :: ●● ●● ●● ::  
    :: ●● ::                      :: ●● ●● ::                      :: ●● ●● ●● ::  
    :: ●● ::                      :: ●● ●● ::                      :: ●● ●● ●● ::

Bij 4 maten rust of meer schrijft men het hele rust-teken éénmaal, met daarvoor het getal, dat het aantal maten rust aangeeft, bijv.:

4 maten rust:                      :: ●● ●● ●● ●● ::                      enz.

(Bij breve rust schrijft men dit al bij 2 maten rust op die manier).

Een rust-teken kan ook verlengd worden door één of twee verlengingspunten. Men plaatst er dan punt 3 achter op dezelfde manier als bij de noten.

### 1.5. Het waardeteken.

Zoals gebleken is, kunnen zowel de noot-tekens als de rust-tekens elk twee verschillende tijdswaarden voorstellen. Deze dubbele betekenis geeft in de praktijk bijna nooit moeilijkheden, omdat uit het aantal noten en rusten binnen een maat en de maatsoort meestal wel blijkt welke van de twee waarden bedoeld wordt.

Bestaat er kans, dat een noot of een rust met de verkeerde waarde gelezen zal worden, dan plaatst men vóór die noot of rust één van de beide waardetekens en wel:

het teken:                      :: ●● ●● ::                      als de "lange" tijdsduur bedoeld wordt en  
het teken:                      :: ●● ●● ::                      als de "korte" tijdsduur bedoeld wordt.

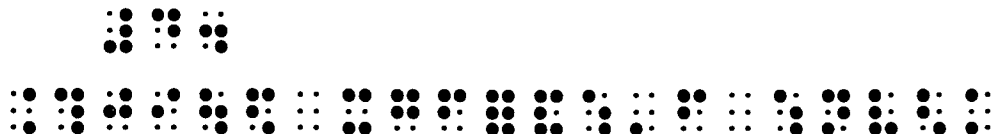
Een waardeteken kan o.a. in de volgende gevallen nodig zijn:

- a. In een onvolledige maat (bijvoorbeeld een "opmaat").  
Men gebruikt in dit geval alleen het waardeteken als een noot van kortere tijdsduur dan de achtste noot bedoeld wordt en men plaatst dat teken onmiddellijk vóór bedoelde noot.  
(Zie hieronder, voorbeeld 3).
- b. Als in een maat twee noten achter elkaar komen, waarvan de ene de lange en de andere de korte tijdsduur heeft, terwijl ze dezelfde braillevorm hebben.  
In dit geval plaatst men een waardeteken vóór de tweede van de beide noten. (Zie voorbeeld 4 en 5).

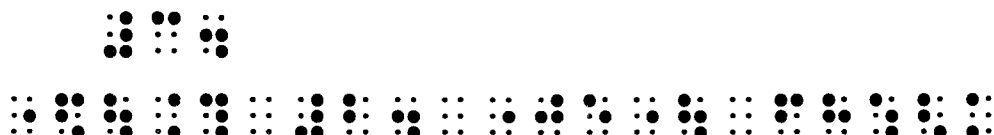
Opmerking: 1. Wat hier gezegd is over noten, geldt op dezelfde manier voor rust-tekens en combinatie van noten en rust-tekens (voorbeeld 5).

- \*2. Het waardeteken wordt ook wel "onderscheidsteken" of "waardescheidingsteken" genoemd. Vooral de laatste naam is niet aan te bevelen.

Voorbeeld 1: (schrijfwijze van noten; maataanduiding)



Voorbeeld 2: (wijziging van de maatsoort)



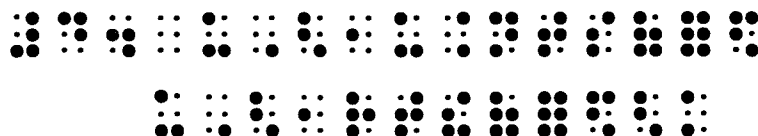
Voorbeeld 3: (waardeteken in een opmaat)



Voorbeeld 4: (32ste noot na een halve noot)



Voorbeeld 5: (32ste rust na halve rust en 32ste noot na halve rust)



1.6. Voortekens.

Overzicht:

#	⠠⠠⠠	kruis	b	⠠⠠⠠	mol
×	⠠⠠⠠⠠	dubbelkruis	bb	⠠⠠⠠⠠	dubbelmol
⠠	⠠⠠⠠	herstellingsteken			

a. Toevallige voortekens.

De verhogings-, verlagings- en herstellingstekens, die in de loop van een muziekstuk in de zwartdruk vóór een noot staan, worden in braille onmiddellijk vóór die noot geplaatst. Het enige teken, dat tussen een voorteken en de noot mag staan, is het oktaafteken als dat ook aan die noot vooraf moet gaan.

b. Voortekening.

De voortekens, die in de zwartdruk bij de muzieksleutel staan en die evenals de muzieksleutel op elke notenbalk van de zwartdruk herhaald worden, worden in het braille muziekschrift slechts één keer geplaatst, en wel onmiddellijk vóór de maataanduiding boven het muziekstuk. Dit is ook het geval als in de brailleweergave een muzieksleutel wordt opgenomen.

Vóór de maataanduiding zet men hetzelfde aantal kruisen of mollen als in de zwartdruk, maar zijn het er meer dan drie, dan zet men het teken slechts één keer, met daar vóór het getal dat het aantal kruisen of mollen aangeeft.

Voorbeelden (bij 4/4 maat):

# #	⠠⠠⠠⠠⠠	b b	⠠⠠⠠⠠⠠⠠
# # # #	⠠⠠⠠⠠⠠⠠	b b b b	⠠⠠⠠⠠⠠⠠

Voorbeeld: (voortekening en toevallige voortekens)

⠠⠠⠠⠠⠠

⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

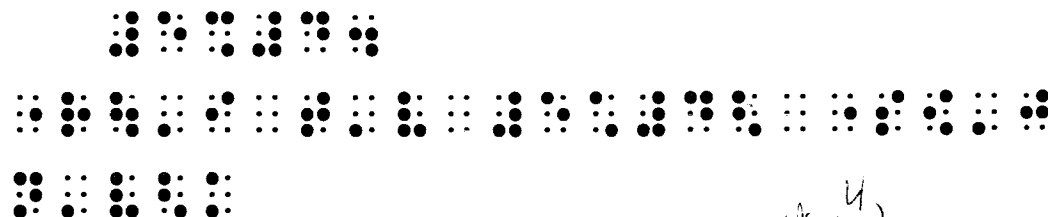
c. Wijziging in de voortekening.

Komt er in de loop van een muziekstuk een wijziging in de voortekening, dan noteert men dat in braille op dezelfde manier en op dezelfde plaats als in de zwartdruk, voorafgegaan en gevolgd door een spatie. (Een eventuele maatwijziging sluit onmiddellijk bij de nieuwe voortekening aan en pas daarna komt dan de spatie).

Zou een wijziging in de loop van een maat voorkomen, dan moet men die maat eerst afbreken door het afbrekingsteken: punt 5, waarna de wijziging geplaatst kan worden, met ervoor en erna een spatie.

De eerste noot na wijziging van de voortekening moet een oktaafteken hebben.

Voorbeeld: (wijziging van de voortekening)



d. Extra voortekenen in de braille weergave.

Zoals later nog zal blijken (zie bijv. par. 4.4), kan het voorkomen, dat er in de braille weergave voor een noot een voortekenen geplaatst moet worden, waar dat in de zwartdruk niet nodig is. Dit is - zoals in genoemde paragraaf - meestal het geval bij akkoorden en samenklanken, omdat daarbij de volgorde van de noten in braille vaak anders is als die van de zwartdruk.

\*Zo'n extra geplaatst voortekenen dient te worden voorafgegaan door punt 5 (om te laten zien, dat het daar in de zwartdruk niet staat), maar gewoonlijk laat men die punt 5 weg, omdat die informatie voor de gewone lezer van geen enkel belang is.

\*e. Voortekenen boven of onder een noot.

Staat er in de zwartdruk een voortekenen boven of onder een noot, dan komt dat teken in braille gewoon vóór de noot, maar het moet worden voorafgegaan door punt 6.

1.7. De verbindingsboog (verlengingsboog).

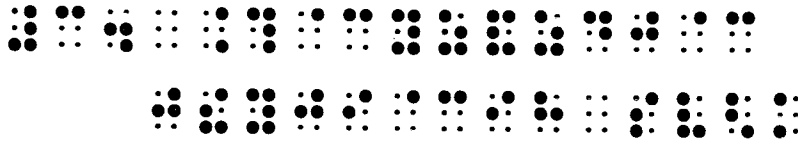
Teken: en bij volledig verbonden akkoorden:

Het teken voor de verbindingsboog komt in braille achter de eerste van de twee verbonden noten (akkoorden).

De toepassing van de akkoord-verbindingsboog wordt in hoofdstuk 5 nader besproken. Hier volgt alleen die voor enkelvoudige noten.



Voorbeeld: (verbindingsbogen)

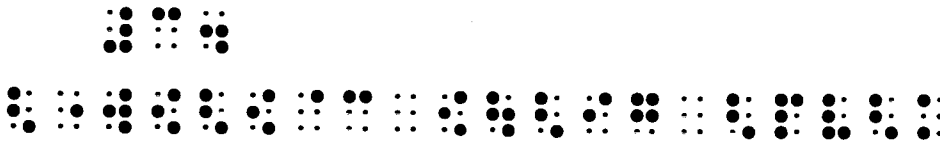


(Merk op, dat het teken van de verbindingsboog ook achter de eerste noot komt als deze op het einde van een maat staat).

Voortekens bij verlenging van noten.

Evenals in de zwartdruk geldt een voorteken, dat voor de eerste van twee verbonden noten geplaatst is ook voor de daarmee verbonden noot, zelfs al staat die tweede noot in de volgende maat.

Voorbeeld: (voortekens bij verbindingsbogen)




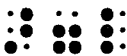
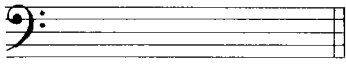



1.8. Muzieksleutels.

In het braille muziekschrift laat men de sleutel-aanduiding meestal weg, omdat door het gebruik van oktaaftekens de absolute toonhoogte van de noten toch al wordt aangegeven. Alleen in speciale gevallen plaatst men een muzieksleutel en wel:



- a. In muziekstukken bestemd voor een blinde leraar, die ze nodig heeft bij zijn lessen aan zienden, vooral als in zulke stukken sleutelwijzigingen voorkomen.
- b. In bepaalde voorbeelden in theorie-boeken, handleidingen enz., omdat door de sleutelaanduiding vaststaat in welke richting de akkoorden in braille moeten worden gelezen en in welke volgorde de verschillende "stemmen" bij stemmenverdeling moet worden genoteerd. (Zie Hoofdstuk 3 en 4).

Als men in braille een muzieksleutel plaatst, doet men dit alleen aan het begin van de eerste regel van het muziekstuk (of afdeling).




Overzicht van de muzieksleutels:



		G-sleutel (2de lijn) (vioolsleutel)
		F-sleutel (4de lijn) (bassleutel)
		C-sleutel (3de lijn) (alt-, tenorsleutel)

\*Deze tekens zijn in 1954 ingevoerd. In oudere uitgaven kan men de vroegere tekens aantreffen:

G-sleutel:  ; F-sleutel:  ; de C-sleutel is ongewijzigd gebleven.

\*In het algemeen is het niet nodig om de lijn aan te geven, waarop de muzieksleutel staat. In afwijkende of twijfelachtige gevallen (speciaal bij de C-sleutel) kan dit gebeuren met de tekens:

1ste lijn:  ;      2de lijn:       3de lijn: 









4de lijn:  ;      5de lijn: 

Dit lijn-teken wordt tussen het tweede en derde deel van het teken van de betreffende muzieksleutel geplaatst.

Na een muzieksleutel wordt geen spatie gemaakt, maar wél moet de eerste noot na een sleutel een oktaafteken hebben.

Volgt op een sleutel een teken, dat één of meer van de punten 1, 2 of 3 bevat, dan moet na die sleutel eerst punt 3 geplaatst worden.

Voorbeelden: (alle in 4/4 maat)

a.		
b.		
c.		met punt 3: 
		met lijnaanduiding: 

\* 1.9. De uitdrukkingen 8va en 15ma.

Deze uitdrukkingen laat men in braille achterwege, omdat door het gebruik van oktaaftekens toch altijd de juiste hoogte van een toon wordt aangegeven.

Heeft men echter in een muziekstuk voor een blindeleraar de sleutelaanduiding in braille geplaatst, dan moet men deze uitdrukking wel degelijk overnemen. Men kan ze tussen haakjes op de juiste plaats invoegen, maar beter gaat men dan als volgt te werk:

Vóór de eerste noot, waarop het 8va betrekking heeft, plaatst men twee oktaaftekens:  
het eerste geeft aan in welk oktaaf de noot in het zwartschrift geschreven staat (dus wàár op de notenbalk);  
het tweede geeft het oktaaf aan, waarin de noot zich in werkelijkheid bevindt (gespeeld moet worden).

De stippellijn, haakje of het woord "loco", waardoor in de zwartdruk het einde van het 8va wordt aangegeven, wordt in braille niet weergegeven. In de plaats daarvan zet men voor de eerste noot, waarvoor het 8va niet meer geldt tweemaal het oktaafteken, dat de juiste toonhoogte van de noot aangeeft.

Komt er in een noten-reeks, waarvoor een (braille) 8va geldt een noot voor, die om een of andere reden een oktaafteken vóór zich moet hebben, dan moet dat altijd het oktaafteken zijn, dat de werkelijke toonhoogte aangeeft.

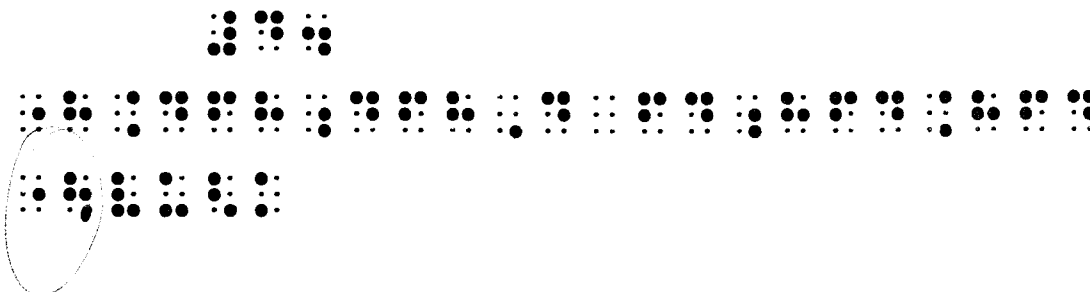
Geldt een 8va slechts één noot, dan gebruikt men boven beschreven methode niet: men geeft dan gewoon de juiste hoogte aan met een oktaafteken. Hetzelfde geldt voor noten, die in de zwartdruk met een 8va naar het subcontra of vijfgestreept oktaaf worden verwezen. Voor deze noten is immers toch al een dubbel oktaafteken nodig.

Opmerking: Wat hier gezegd is over 8va, geldt op dezelfde wijze voor het 15ma.

Voorbeeld:



a. Uitwerking zonder sleutel en zonder braille 8va:



\* b. hetzelfde voorbeeld met sleutelaanduiding en braille  $\delta$ va.

Braille notation for a musical example with a key signature and a bass clef. It consists of three lines of Braille characters representing musical notes and clefs.

\* Voorbeeld: met sleutelaanduiding, zonder  $\delta$ va (subcontra-oktaaf)

A musical staff in bass clef with a 4/4 time signature. It shows a single note on a lower octave line with the label "delta bassa" written below it.

Braille notation corresponding to the musical example above, representing the bass clef and the note.

\* Voorbeeld: met sleutelaanduiding, zonder  $\delta$ va ("losse noot")

A musical staff in bass clef with a 4/4 time signature. It shows a note with a slur above it, and the label "delta bassa" is written below the note.

Braille notation corresponding to the musical example above, representing the bass clef, the note, and the slur.

\*1.10. Wijziging van muzieksleutel.

Treedt er in de loop van een muziekstuk een sleutelwijziging op in de zwartdruk, dan hoeft deze in braille alleen aangegeven te worden als men aan het begin ook een muzieksleutel heeft geplaatst.

Men doet dit dan op dezelfde plaats en dezelfde manier als in de zwartdruk.

Komt in dit geval de nieuwe sleutel in de loop van een maat voor, dan moet men de maat eerst met punt 5 onderbreken en een spatie maken. Na de nieuwe sleutel wordt weer een spatie gemaakt, behalve als onmiddellijk daarop ook een nieuwe maataanduiding volgt.

Zie verder hierover bij klaviermuziek in Hoofdstuk 12.

H O O F D S T U K 2. Bijzondere notaties van noten.

2.1. Het groeperen van noten.

In het braille muziekschrift kan men groepen van 16de, 32ste en 64ste noten (geen andere waarden) soms iets eenvoudiger schrijven. Daarmee bereikt men vooral een betere leesbaarheid; bovendien kan men soms enigszins de groepering benaderen, die in het zwartschrift bij deze notengroepen door middel van "waardestrepen" gemaakt wordt.

Men doet dit als volgt:

De eerste noot (of rust) van de groep wordt "voluit" geschreven, d.w.z. normaal volgens de tijdsduur die hij heeft.

De overige noten van de groep schrijft men in de "grondvorm", dus als achtste noten.

Men moet daarbij de volgende regels in acht nemen:

1. a. De groep moet uit minstens 3 noten van dezelfde tijdsduur bestaan; wel mag de plaats van de eerste noot door een rust van dezelfde tijdsduur worden ingenomen.
- b. Bij de groepering volgt men de groepering van de zwartdruk na, voor zover dit volgens de regels in braille mogelijk is.

Voorbeeld: (met op de eerste plaats een rust van gelijke tijdsduur)

The musical notation shows a 2/4 time signature. The first measure contains a quarter rest, followed by two eighth notes. The second measure contains a quarter note, followed by two eighth notes. The Braille notation below shows the first note as a full note (two dots for stem, two for head) and the subsequent notes as eighth notes (two dots for stem, two for head, and a dot for the eighth note value).

Voorbeeld: (dezelfde groepering als in de zwartdruk)

The musical notation shows a 3/8 time signature. The first measure contains three eighth notes. The second measure contains three eighth notes. The Braille notation below shows the first note as a full note and the subsequent notes as eighth notes in a 'ground form'.

2. Het is niet geoorloofd noten te groeperen als:

- a. binnen dezelfde maat, onmiddellijk na die groep een achtste noot (of achtste noot met verlengingspunt) volgt; deze zou immers gelezen worden als een noot van dezelfde tijdsduur als de noten van die groep en daartoe behorend.  
Staat bedoelde achtste noot echter aan het begin van de volgende maat of, nadat de regel afgebroken is, aan het begin van een nieuwe regel, dan mag de groepering wel gemaakt worden. (Zie 2.c).

- b. Groepering is ook niet geoorloofd als die te vormen groep in de zwartdruk een ritmisch onderdeel vormt van een grotere groep, die noten van een andere tijdsduur bevat.
- c. Ook niet als de groep om een of andere reden onderbroken moet worden door het afbrekingsteken. Dit kan niet alleen op het eind van een regel zijn, maar ook als binnen een maat een voordrachtsuitdrukking moet worden ingelast enz.
- d. Groepering is tenslotte ook niet geoorloofd als er binnen die groep een rust voorkomt, ook al heeft die dezelfde tijdsduur als de noten van die groep. (De eerste plaats mag wèl ingenomen worden door een rust van dezelfde tijdsduur, zie 1.a).

Voorbeeld: (achtste noot na een groep)

Braille notation for the musical example above, consisting of two lines of musical symbols.

(N.B.: de achtste noten op de tweede regel belemmeren de voorgaande groepering niet).

Voorbeeld: (De zestiende noten van de eerste maat behoren tot een grotere groep; achter die van de 2de maat volgen 8ste noten)

Braille notation for the musical example above, consisting of two lines of musical symbols.

Voorbeeld: (De groep moet op het eind van de regel onderbroken worden)

Braille notation for the musical example above, consisting of two lines of musical symbols.

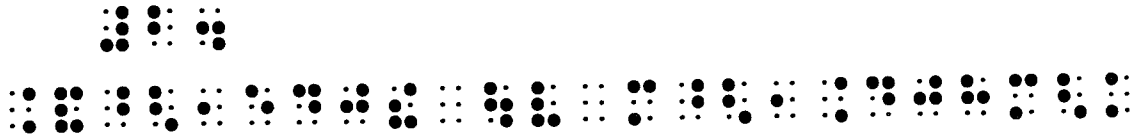
(N.B.: normaliter zal men bij dit voorbeeld de eerste regel natuurlijk eerder afbreken!).

Voorbeeld: (de groep onderbroken door een rust)

Braille notation for the musical example above, consisting of two lines of musical symbols.

3. Een waardeteken is in verband met de groepering van noten nodig als één 16de noot of 16de rust wordt gevolgd door drie of meer achtste noten. Immers men zou die achtste noten tesamen met de zestiende noot als een groep van 16de noten kunnen lezen! Hetzelfde geldt natuurlijk na één 32ste of 64ste noot of rust.

Voorbeeld:



4. Het scheidingsteken.

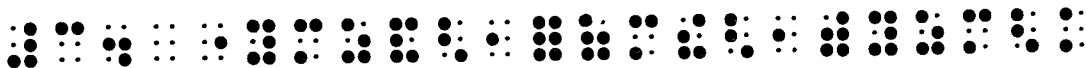


Opmerking vooraf:

Dit teken werd vroeger gebruikt als "waardeteken". Sinds 1956 is het echter uitsluitend aangewezen om in bepaalde gevallen notengroepen van elkaar te scheiden.

- a. In bepaalde gevallen kan de braille schrijfwijze een geheel verkeerde indruk geven van de notengroepering, zoals bijv. in het laatste voorbeeld van bladz. 17. In dat voorbeeld (braille-uitwerking) ontstaat een verkeerde indruk van het ritme. In zulk een geval kan men beter het scheidingsteken toepassen:

Voorbeeld: (het scheidingsteken geeft de groepen aan)



- \* b. Ook als noten in de zwartdruk op een ongewone manier gegroepeerd zijn, bijv. over maatdelen (tellen) heen, of zelfs over een maatstreek heen, dan kan het scheidingsteken vaak uitkomst bieden, ook bij achtste noten.








Voorbeeld:



Opm.: Gaat het in zulke gevallen om 16de, 32ste of 64ste noten, dan doet men verstandig om die voluit te schrijven anders wordt het zeer onleesbaar.

## 2.2. Antimetrische figuren.

Overzicht:

		
	algemeen: (  )	<u>gewoonlijk:</u> 
	 (enz.)	


1. De antimetrische figuren worden in braille voorafgegaan door een drieledig teken. (Komt er voor de eerste noot van de figuur een ander teken, dat dichterbij die noot moet staan, dan gaat het symbool voor de antimetrische figuur aan dat teken vooraf).

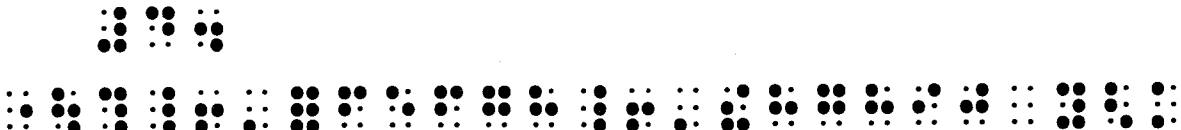
Het bestaat uit:

de punten 4-5-6, gevolgd door een "gezakt cijfer" zonder getal-  
teken, dat het aantal noten van de figuur aangeeft en tenslotte  
daarachter nog punt 3.

De boog en het cijfer, zoals die er in de zwartdruk meestal bijstaan,  
worden in braille niet aangegeven.

Voorbeeld:






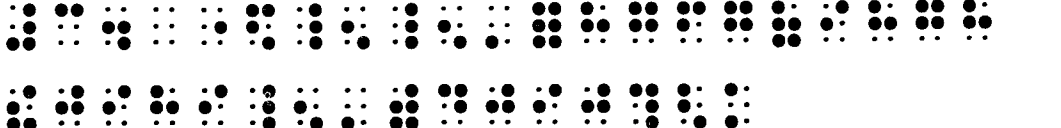
### 2. Verdubbeling van het teken.

Het teken voor een antimetrische figuur kan ook verdubbeld worden als er vier of meer gelijksoortige antimetrische figuren onmiddellijk op elkaar volgen.

Vóór de eerste figuur zet men dan het teken twee keer, maar laat bij het eerste daarvan punt 3 weg. Vóór de laatste antimetrische figuur zet men het teken nog één keer.

Voorbeeld:







3. Het (korte) trioolteken.



Omdat het triool zoveel voorkomt, gebruikt men in braille daarvoor niet het op de algemene manier samengestelde teken, maar een zeer kort teken, nl. de punten (2,3). De boog en het cijfer van de zwartdruk laat men ook bij het korte trioolteken weg.

Voorbeeld: (korte trioolteken)



Komen in een muziekstuk vier of meer triolen onmiddellijk achter elkaar, dan kan men het trioolteken verdubbelen, d.w.z. men plaatst het teken tweemaal vóór de eerste en nog éénmaal voor de laatste.

Een bezwaar hiervan is echter, dat de groepering in telkens drie noten in braille daarbij verloren gaat, zodat men zich --vooral in opleidingsboeken op lager niveau -- moet afvragen of de vrij geringe plaats-winst wel opweegt tegen een grote mate van onduidelijkheid. Daarom van het volgende voorbeeld twee uitwerkingen.

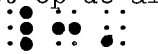
Voorbeeld:



nu zonder "verdubbeling":

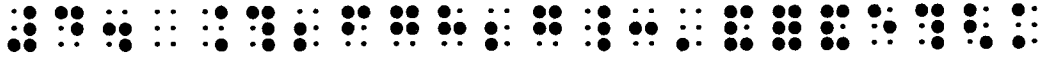


(Bestaan de triolen uit 16de, 32ste of 64ste noten, dan is er natuurlijk geen bezwaar tegen verdubbeling, omdat de groepering dan toch tot uiting komt!).

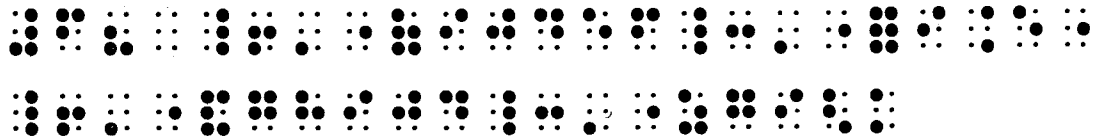
4. Het korte trioolteken mag in sommige gevallen niet gebruikt worden en dan moet men het op de algemene manier opgebouwde teken gebruiken, dus het teken: . Dit is het geval:

- a. als het triool binnen een andere triool voorkomt;
- b. als een triool voorkomt tussen andere antimetrische figuren.

Voorbeeld: (triool binnen een andere trioel)



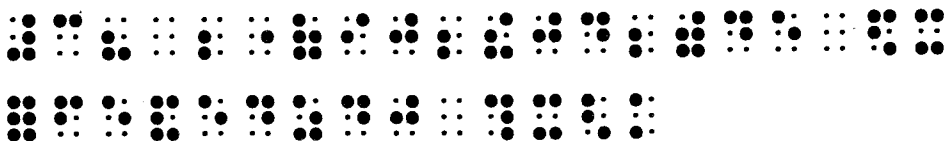
Voorbeeld: (trioel tussen andere antimetrische figuren)



(Merk op, dat hier een voorbeeld staat van "groepering" van groepen van 3 noten. Dit komt vrijwel uitsluitend voor bij triolen in 16de, 32ste en 64ste noten).

- \* Als het in een muziekstuk duidelijk is, dat een bepaalde antimetrische figuur verder telkens terugkeert, laat men de aanduiding daarvan in de zwartdruk wel eens verder weg. Zo iets kan men in braille helemaal niet doen. Het is dikwijls ook niet nodig, omdat men in braille de mogelijkheid van verdubbeling van teken heeft. Bestaan de antimetrische figuren echter uit verkort geschreven groepen van 16de, 32ste of 64ste noten, dan is het in bovengenoemd geval ook in braille wel geoorloofd om het hele symbool van de figuur verder weg te laten als de zwartdruk dat ook doet, omdat dan uit de groepering wel blijkt, dat men met antimetrische figuren te maken heeft. Al is deze werkwijze niet aan te geven, we plaatsen hier toch een voorbeeld, omdat men het in boeken kan aantreffen.

\* Voorbeeld: (weglating van symbool bij herhaalde figuren)



H O O F D S T U K 3.

Samenklanken en akkoorden.

3.1. Akkoorden en samenklanken van noten met gelijke tijdsduur.

1. Akkoorden en samenklanken worden in braille op een geheel eigen wijze geschreven. Terwijl in het zwartschrift de noten van een akkoord alle boven elkaar staan, noteert men in braille alleen de eerste noot of "hoofdnoot" van het akkoord op normale wijze, terwijl van de overige noten van het akkoord alleen de intervalsverhouding ten opzichte van die hoofdnoot wordt aangegeven. Men doet dit met behulp van "intervaltekens", die achter de hoofdnoot worden geplaatst.

Overzicht:

prime	*) ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	kwint	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠		
secunde	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	sext	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	none	*) ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
terts	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	septime	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	decime	*) ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
kwart	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	oktaaf	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠	(enz.)	

\*) Voor de prime, none, decime, enz. geldt resp. hetzelfde intervalteken als voor het oktaaf, de secunde, de terts enz., maar dat moet dan worden voorafgegaan door een oktaafteken, dat de juiste toonhoogte aangeeft.

Hoofdnoot.

Om te bepalen, welke noot van het akkoord als hoofdnoot moet worden beschouwd, gaat men uit van het principe, dat in het algemeen ofwel de hoogste, ofwel de laagste noot gemakkelijk te herkennen moet zijn. In de praktijk komt dat op het volgende neer:

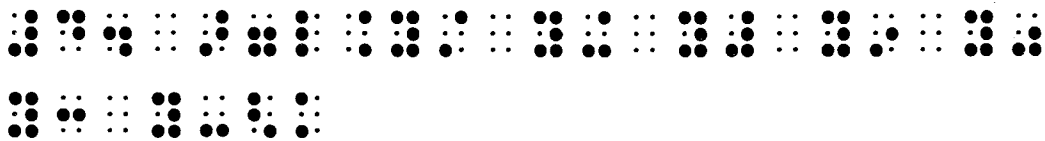
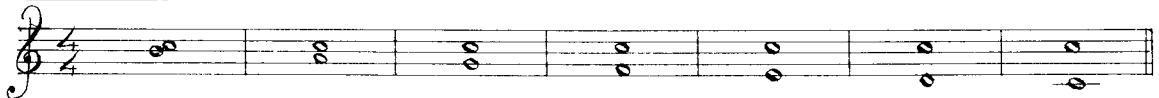
- a. Worden de akkoorden
- op viool of altviool gespeeld;
  - met de rechterhand op een klavier-instrument gespeeld;
  - in vokale muziek door de "hoge stemmen" gezongen, drukken dus de akkoorden in het algemeen de melodie (hoge partij) van een harmonische samenstelling uit, dan geldt de hoogste noot als eerste of hoofdnoot van het akkoord. Alleen deze wordt uitgeschreven en van de overige noten van het akkoord worden de intervalsverhoudingen t.o.v. die hoofdnoot in volgorde van boven naar beneden genoteerd.
- b. Worden de akkoorden
- op violoncel of contrabas gespeeld;
  - met de linkerhand op een klavier-instrument gespeeld;
  - in vokale muziek door de "lage stemmen" gezongen, drukken dus de akkoorden in het algemeen de lage partij van een harmonische samenstelling uit, dan geldt de laagste noot als hoofdnoot van het akkoord. Deze wordt uitgeschreven en van de overige noten

wordt in dit geval de intervalsverhouding t.o.v. die hoofdnoot van beneden naar boven achter de hoofdnoot genoteerd.

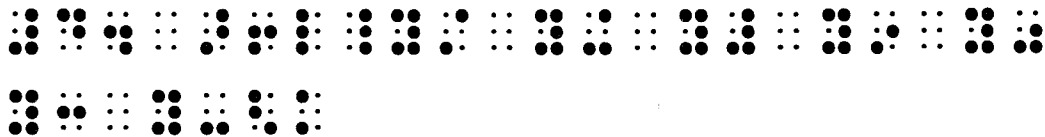
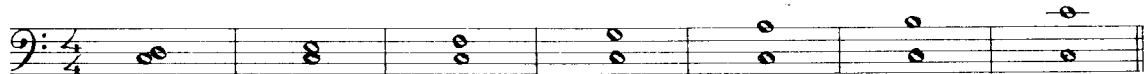
Opmerking:

Is in de brailLENotatie ook de muzieksleutel opgenomen, dan worden bij de G-sleutel de akkoorden van boven naar beneden genoteerd en bij de F-sleutel van beneden naar boven.  
In verband hiermee wordt in het vervolg steeds een muzieksleutel in de voorbeelden van deze handleiding geplaatst, telkens als er sprake is van akkoorden.

Voorbeeld: (akkoorden van boven naar beneden te lezen)



Voorbeeld: (akkoorden van beneden naar boven te lezen)

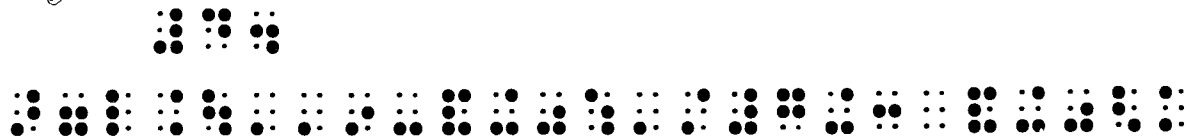


Verlengingspunten bij een akkoord.

Zijn alle noten van een akkoord d.m.v. een verlengingspunt verlengd, dan schrijft men die verlengingspunt alleen achter de uitgeschreven noot.

Zijn niet alle noten van een akkoord zo verlengd, dan moet het akkoord op een andere wijze worden genoteerd.

Voorbeeld: (alle noten van het akkoord met verlengingspunt)



\* Wijkt men in een bepaald geval om een of andere reden af van de algemene regels voor het schrijven van akkoorden (wat de richting van het lezen betreft), dan moet men dit tevoren aangeven.

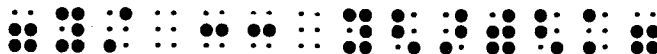
Men kan dit gewoon in woorden doen, maar er bestaat ook een speciale notatie voor, die echter zeer onbekend en dus niet aan te bevelen is.

\* Bedoelde notatie is als volgt:

- als alle akkoorden van beneden naar boven gelezen moeten worden:



- als alle akkoorden van boven naar beneden gelezen moeten worden:

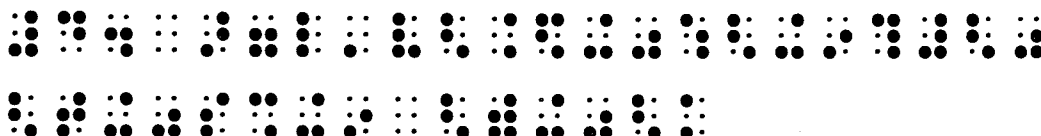


(N.B. In deze notatie staat tussen haakjes een akkoord van de hoofdnoot C met secunde, dat daarna uitgeschreven is met de notatie van "stemmenverdeling").

### 2. Toevallige verhogings en verlagingsstekens bij akkoorden.

Toevallige verhogings-, verlagings- en herstellingstekens, die bij één van de noten van een akkoord staan, worden gewoon voor de betreffende hoofdnoot of het betreffende intervalteken geplaatst.

Voorbeeld: (Toevallige verhogingen en verlagingen)



(Let ook op punt 3 achter de sleutel, omdat het teken van de kwart rust de punten 1, 2 en 3 bevat!).

### 3. Verdubbeling van intervaltekens.

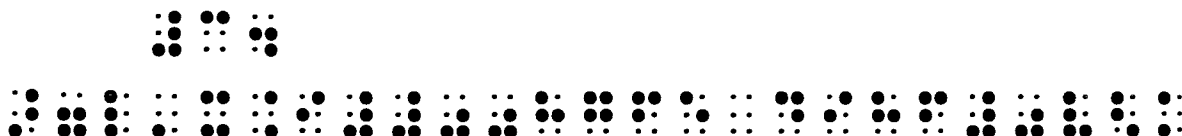
Volgen er onmiddellijk op elkaar:

- meer dan drie akkoorden (samenklanken), die uit
- dezelfde intervallen bestaan,
- zonder dat bij een of ander intervalteken in die reeks nog enig ander muziektteken moet worden geplaatst (bijv. een vingerzettingsteken; een verhogingsteken enz.),

dan mag men de intervaltekens verdubbelen, d.w.z:

men schrijft achter de uitgeschreven noot van het eerste akkoord elk intervalteken tweemaal; van de volgende akkoorden schrijft men alleen de hoofdnoot op en achter de laatste hoofdnoot van die reeks zet men de intervaltekens nog één keer.

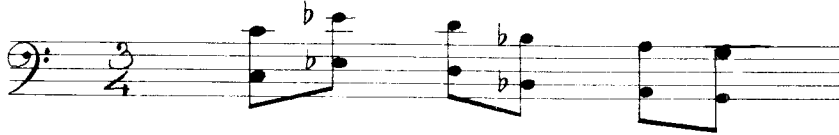
Voorbeeld: (verdubbeling van intervaltekens)



Als in zo'n reeks bij een of ander interval een toevallige verhoging of verlaging optreedt, kan die niet worden aangegeven, zodat de verdubbeling eerst moet worden onderbroken.

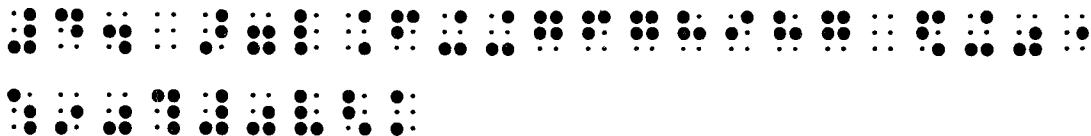
Bestaat een reeks echter uit zuivere oktaaf-intervallen, dan hoeft dat niet, omdat het vanzelfsprekend is, dat als de hoofdnoot verhoogd of verlaagd wordt, het oktaaf daarvan eveneens verhoogd of verlaagd moet worden.

Voorbeeld: (veranderde oktaaf-intervallen)



Is een akkoordenreeks met verdubbeling van intervaltekens geschreven en wordt er op een bepaald moment één interval gewijzigd, opgeheven of eraan toegevoegd, dan mag men in eenvoudige, goed overzichtelijke gevallen gerust meteen de nieuwe intervalcombinatie noteren, zonder eerst de oorspronkelijke verdubbeling op te heffen.

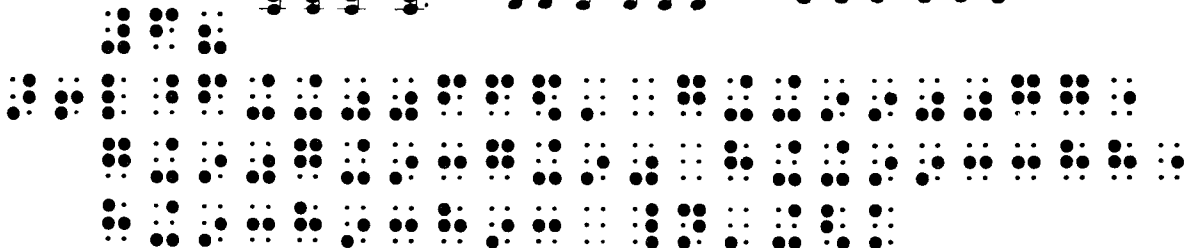
Voorbeeld: (wijziging in de intervalcombinatie)



Men moet hierbij echter met grote omzichtigheid en degelijke kennis van zaken te werk gaan, anders maakt men de passage moeilijk leesbaar, terwijl juist de "verdubbeling" ten doel heeft de leesbaarheid te bevorderen.

Als de passage wat minder doorzichtig is, doet men er verstandiger aan om de verdubbeling eerst op te heffen, vóór men het akkoord met de nieuwe intervalcombinatie noteert.

Voorbeeld: (opheffing van verdubbeling bij wijziging van intervallen)

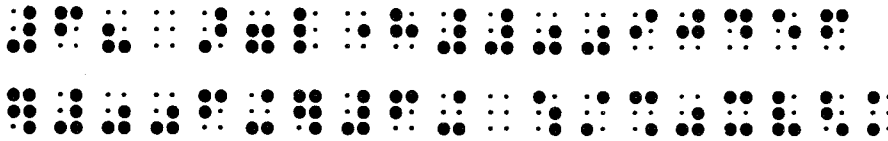
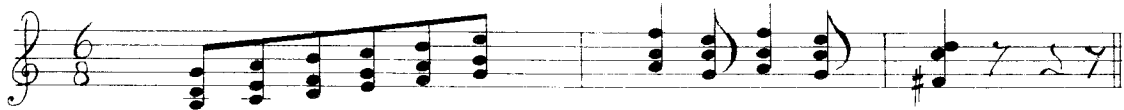


\* Men ziet wel eens, dat in een akkoordenreeks één of twee intervallen constant herhaald worden, maar dat telkens één der intervallen in de akkoorden zich wijzigt.

Men noteert dit soms door de constant blijvende intervalcombinatie te verdubbellen, maar de zich wijzigende intervalsverhouding telkens bij de hoofdnoot te noteren.

Deze methode is absoluut af te keuren, omdat het al gauw erg onduidelijk en verwarrend wordt. We geven toch een voorbeeld, omdat men deze notatie wel ooit in boeken kan aantreffen.

\* Voorbeeld: (Niet aan te bevelen notatie bij verdubbeling)



\* Opmerking:

Ofschoon men een verdubbeling van intervaltekens niet nodeloos moet onderbreken, kan het wel nuttig zijn om bij erg lange en/of ingewikkelde akkoordenreeksen de heersende intervalcombinatie op een geschikt moment nog eens te herhalen.

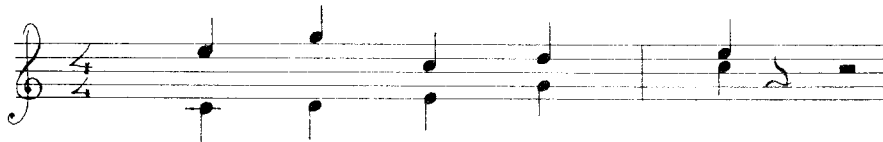
#### 4. Regels voor het plaatsen van oktaaftekens bij intervaltekens.

a. Is de afstand tussen de uitgeschreven noot en het eerstvolgende intervalteken groter dan een oktaafafstand, dan gebruikt men voor:

- de none (=oktaaf+secunde): het teken voor secunde;
- de decime (=oktaaf + terts): het teken voor terts, enz.

Men plaatst dan vóór dat intervalteken het oktaafteken, dat aangeeft in welk oktaaf de noot zich bevindt, die door dat intervalteken wordt voorgesteld.

Voorbeeld: (interval meer dan een oktaaf van de hoofdnoot)



b. Is de afstand tusse twee opeenvolgende intervaltekens een oktaaf of meer, dan plaatst men voor het tweede van die intervaltekens het oktaafteken, dat het oktaaf aangeeft waarin die tweede noot zich bevindt.

m.i. - bchr  
shirchie

\* 3.2. Meerstemmige muziek, in braille als akkoorden geschreven.

Sommige meerstemmige muziekstukken (vooral ook vokale muziek) staan in de zwartdruk op twee notenbalken geschreven, maar lenen zich uitstekend ertoe om in braille als akkoorden te worden genoteerd met behulp van intervaltekens (dus alsof ze op één notenbalk genoteerd stonden).

Men heeft daarbij de keus tussen twee mogelijkheden:

a. Men schrijft het stuk alsof het alleen op de onderste balk stond:

men noteert de F-sleutel en schrijft de samenklanken (akkoorden) van beneden naar boven op.

Deze manier is uitstekend geschikt voor de uitwerking van voorbeelden en opgaven uit de harmonieleer, omdat daarbij de bouw van de akkoorden duidelijk tot zijn recht komt.

b. Men schrijft het stuk alsof het alleen op de bovenste balk stond:

men noteert dan de G-sleutel en schrijft de samenklanken (akkoorden) van boven naar beneden op.

Deze manier is o.a. zeer geschikt voor bepaalde zangstukken, omdat daarbij de "melodie" het beste tot uiting komt.

Bij deze beide methoden kunnen zich enkele problemen voordoen:

\* 1. Samenvallende noten van gelijke tijdsduur.

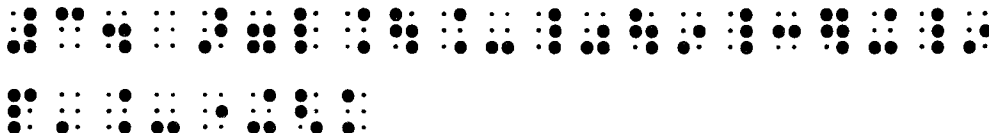
Dat één noot eigenlijk twee samenvallende noten van gelijke tijdsduur voorstelt (die dus een "reine prime" vormen), kan men in het zwartschrift zien, doordat die noot dan meestal een stok opwaarts en een stok neerwaarts heeft.

In braille onderscheidt men twee gevallen:

a. Valt een noot van een akkoord samen met de uitgeschreven noot, dan plaatst men achter die hoofdnoot het oktaaf-intervalteken, voorafgegaan door een oktaafteken, dat aangeeft in welk oktaaf die noot zich bevindt.

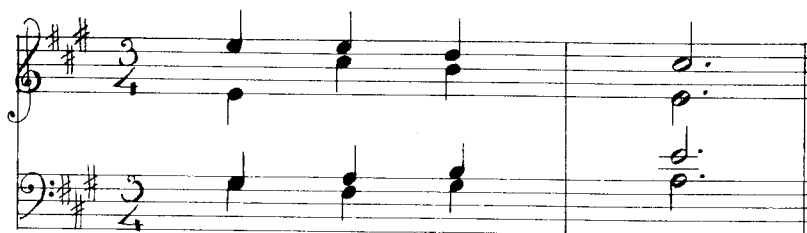
b. Vallen in een akkoord twee noten samen, die beide door een intervalteken worden voorgesteld, dan schrijft men dat intervalteken tweemaal, maar voor het tweede daarvan plaatst men een oktaafteken, dat het oktaaf aangeeft, waarin die twee noten zich bevinden.

Voorbeeld: (noten, samenvallend met de hoofdnoot)





Voorbeeld: (onderling samenvallende intervallen)



(Van boven naar beneden:)

Braille representation of the first musical example (top to bottom):

```

      ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩
      ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩
      ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩
  
```

(Van beneden naar boven:)

Braille representation of the second musical example (bottom to top):

```

      ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩
      ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩
      ♩  ♩  ♩  ♩  ♩  ♩
  
```

\* 2. Stemmen, die elkaar kruisen.

In meerstemmige muziek, die men - zoals boven beschreven - in braille noteert alsof ze op één notenbalk staat, kan het voorkomen dat een noot van een hogere stem lager ligt dan die van een lagere stem in hetzelfde akkoord (en omgekeerd).

In braille schrijft men de intervaltekenen dan toch op in de volgorde die de noten in het zwartschrift van boven naar beneden of van beneden naar boven hebben.

In dat geval zet men een oktaafteken vóór het intervalteken van de noot, die in werkelijkheid dichter bij de hoofdnoot ligt dan zijn voorganger (dus die daarmee een kleiner interval vormt dan zijn voorganger). Vanaf dat teken berekent men verder dan weer of er volgens de algemene regels bij het daaropvolgende intervalteken wel of niet een oktaafteken moet staan.

Alvorens een voorbeeld te geven nog enkele opmerkingen hierbij:

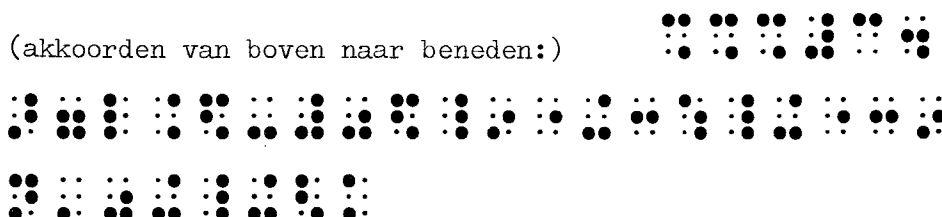
Dit soort gevallen zal men ook in braille vaak veel duidelijker op "twee notenbalken" kunnen schrijven (dus met "stemmenverdeling" of in "afdelingen", zie later).

Verder is er helemaal geen bezwaar tegen, dat men vóór een intervalteken een oktaafteken plaatst, als men veronderstelt dat die noot anders gemakkelijk in het verkeerde oktaaf gelezen zou kunnen worden.

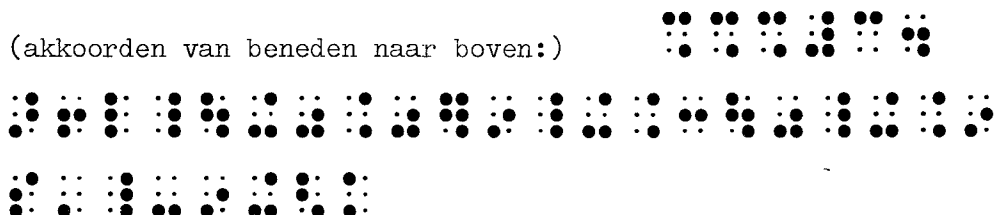
Voorbeeld: (elkaar kruisende stemmen)



(akkoorden van boven naar beneden:)



(akkoorden van beneden naar boven:)



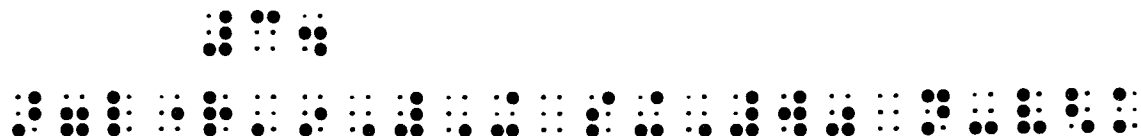
### 3.3 Beweging in een melodie, die door intervaltekens wordt weergegeven.

Binnen een twee- of meerstemmige melodie die met behulp van intervaltekens wordt weergegeven, komt het voor, dat binnen een akkoord in één van de stemmen een kleine beweging optreedt. Daarvoor zouden we dan de intervalnotatie moeten onderbreken en de "melodische stemmenverdeling" (zie later) moeten toepassen.

Dit kan echter in eenvoudige gevallen voorkomen worden:

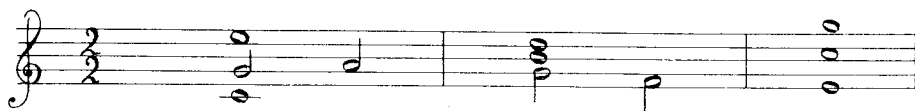
1. Als gedurende de tijdsduur van de uitgeschreven noot van een akkoord in één stem twee of drie noten van gelijke tijdsduur moeten worden uitgevoerd, dan kunnen deze worden aangegeven door intervaltekens die onderling verbonden worden door punt 6.

Voorbeeld: (één stem, bewegend binnen een akkoord)



- \* Bij drie- of meerstemmige akkoorden is deze methode minder aan te bevelen als het een "tussenstem" betreft, zoals in de eerste maat van het volgende voorbeeld.

\* Voorbeeld (niet aanbevolen: beweging in "tussenstem")



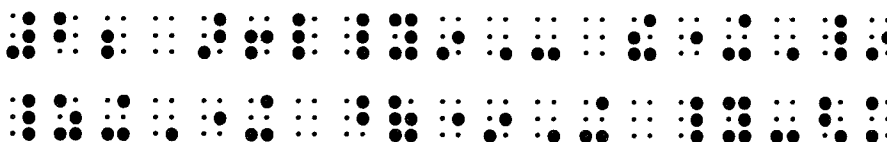
Tegen een uitgeschreven noot kan ook een gepunteeerde noot voorkomen, die samen met zijn "aanvulling" even lang duurt als de uitgeschreven noot. Men schrijft dan achter het betreffende intervalteken eerst de verlengingspunt en daarachter de verbindende punt 6 met het bijbehorende intervalteken.

Voorbeeld: (bewegende noot met verlengingspunt)



2. Bij een bewegende stem binnen een akkoord, zoals hierboven beschreven is, kan het gebeuren dat er een extra oktaafteken voor een intervalteken geplaatst moet worden, omdat anders de noot die door dat intervalteken wordt voorgesteld verkeerd gelezen zou kunnen worden. Hierop moet men vooral letten als de beweging binnen het akkoord ingaat tegen de richting waarin het akkoord wordt genoteerd.

Voorbeeld: (extra oktaafteken nodig bij een intervalteken)



3. Het kan ook voorkomen, dat tegen een uitgeschreven noot een beweging plaats heeft van stemmen, die onderling als akkoorden te schrijven zijn. Men kan dan op overeenkomstige wijze deze akkoorden aankoppelen, zoals voor één bewegende stem beschreven is, maar in plaats van met punt 6 koppelt men de groepen van intervaltekens aan elkaar met de punten (5,6).

Deze bewegende akkoorden moeten beslist de buitenste noten in het akkoord zijn, dus:

- a. de onderste, als men de akkoorden van boven naar beneden noteert;
- b. de bovenste, als men de akkoorden van beneden naar boven noteert.

Voorbeeld: (beweging van twee stemmen in een akkoord)

The image shows a musical staff in treble clef with a 4/4 time signature. It contains three measures: a whole chord, a whole chord, and a half note followed by a quarter rest. Below the staff is a Braille representation of the notes. A handwritten note 'kwint sec.' is written above the Braille for the second measure, with a diagonal line through it. The Braille consists of two rows of dots representing the notes in the staff.

Slotopmerkingen.

- a. De in deze paragraaf besproken manier om een beweging binnen een akkoord te noteren heeft - zoals reeds gezegd is - vrijwel alleen zin in vokale muziek en in uitwerkingen van opgaven in harmonieleer. Bij instrumentale muziek wordt deze notatie meestal onmogelijk gemaakt door allerlei bijkomende tekens, zoals vingerzettingstekens, verbindingsbogen enz.
- b. Ook heeft deze notatie weinig zin als er teveel oktaaftekens voor de intervaltekens geplaatst moeten worden, waardoor het lezen juist bemoeilijkt, in plaats van vergemakkelijkt wordt.
- c. Tenslotte heeft deze notatie alleen zin, als er zich in een reeks van akkoorden slechts op een bepaald moment een kleine beweging in één der stemmen voordoet.  
Doet zich zulk een beweging gedurende een gehele maat voor, dan kan men deze schrijfwijze beter niet toepassen, maar gebruik maken van de "melodische stemmenverdeling", zoals die in het volgende hoofdstuk besproken wordt.

We geven hier een voorbeeld, waarin de besproken notatie beslist niet aan te bevelen is; het zou moeten uitgewerkt met behulp van "stemmenverdeling", zoals in het volgende hoofdstuk gezegd wordt.


Voorbeeld: (af te keuren notatie, wegens aanhoudende beweging)

The image shows a musical staff in bass clef with a common time signature (C). It contains three measures: a melodic line of eighth notes, a melodic line of eighth notes, and a whole chord. Below the staff is a Braille representation of the notes. The Braille consists of two rows of dots representing the notes in the staff.

H O O F D S T U K 4

Meerstemmigheid van verschillende  
melodieën met een eigen ritmiek.

4.1. De stemmenverdeling over een gehele maat.

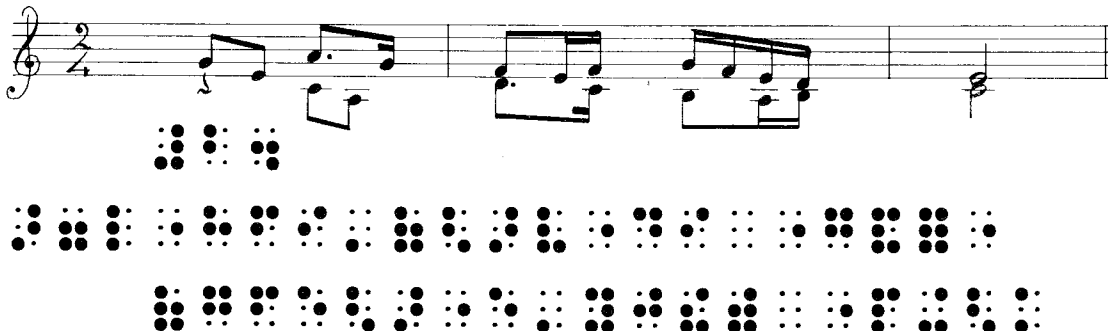
De grote stemmenverdeler: 

Soms staan in de zwartdruk op één notenbalk twee of meer melodieën (stemmen), die een eigen, zelfstandige ritmiek hebben, waardoor ze niet vertikaal - als akkoorden gelezen moeten worden, maar horizontaal, als melodische lijnen.



In dat geval schrijft men in braille de verschillende melodieën die in één maat voorkomen afzonderlijk na elkaar. Tussen die melodieën plaatst men dan (zonder spatie) de "grote" melodische stemmenverdeler. (Men noemt deze ook wel: het grote in-akkoord-met teken).

- De eerste noot na een stemmenverdeler moet altijd voorafgegaan worden door een oktaafteken.
- Ook moet een oktaafteken worden geplaatst vóór de eerste noot van de maat, die volgt op een maat waarin stemmenverdeling is toegepast.
- De volgorde, waarin de verschillende melodieën na elkaar genoteerd worden, is in het algemeen dezelfde als die bij de intervalnotatie van een akkoord wordt toegepast. (Daarvandaan het gebruik van een muzieksleutel bij de voorbeelden in dit boek).

Voorbeeld: (stemmenverdeling over een gehele maat)



4.2. De stemmenverdeling over een gedeelte van een maat.


De maatverdeler:  ; de kleine stemmenverdeler: 


In bepaalde gevallen noteert men niet over een gehele maat de stemmen afzonderlijk, maar slechts over een gedeelte ervan, waarbij die maat in afzonderlijke gedeelten gesplitst wordt.

Dit kan nodig of gewenst zijn:

- als de maat te lang of te ingewikkeld van bouw is om de samenhang tussen de afzonderlijke stemmen goed te kunnen volgen (1e voorb.).
- als een maat gedeeltelijk éénstemmig en gedeeltelijk meerstemmig is, terwijl in de zwartdruk geen rust-tekens in het éénstemmige gedeelte zijn geplaatst (2de voorb.).

c. als één of meer gedeelten van een maat met behulp van intervaltekens genoteerd kan worden (zie voorb. 3).

De splitsing van de maat wordt gemaakt door de maatverdeler: , die zonder spatie tussen de maatgedeelten wordt geplaatst.

In het gedeelte waarin stemmenverdeling wordt toegepast gebruiken we nu niet de grote stemmenverdeler zoals dat in een volledige maat het geval is, maar de kleine stemmenverdeler: 

Ook dit teken komt zonder spatie tussen de beide stemmen.

Regels:




- De kleine stemmenverdeler heeft altijd uitsluitend betrekking op dat gedeelte van de maat, waarin hij voorkomt.

- Elk afzonderlijk maatgedeelte moet alle stemmen daarvan bevatten.

- De eerste noot na de tekens  en  moet worden voorafgegaan door een oktaafteken.

- Ook de eerste noot van de maat, die volgt op een maatgedeelte waarin stemmenverdeling is toegepast, moet worden voorafgegaan door een oktaafteken.

- Als een brailregel moet worden afgebroken na één van de tekens:

,  of  dan hoeft achter dat teken geen afbrekingsteken geplaatst te worden, omdat het toch duidelijk is, dat de maat na dat teken nog niet af is (zie 3de voorb.).

- Men breekt een regel nooit af vóór een van de drie zojuist genoemde tekens.

1e voorbeeld: (maatverdeling wegens erg lange maat)



2de voorbeeld: (tijdelijk meerstemmig) (Sopraan I)



3de voorbeeld: (afwisselend met intervalnotatie)



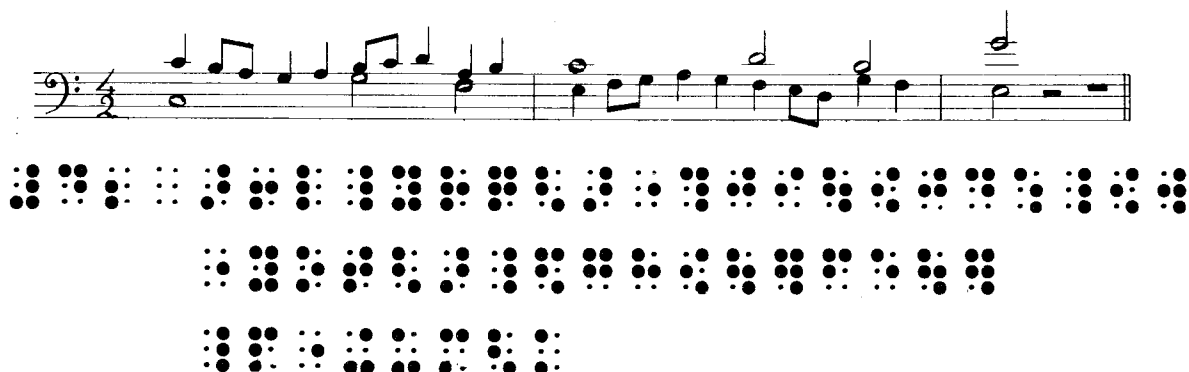
The image shows a musical score in 4/4 time on a treble clef staff. The melody consists of a sequence of eighth and quarter notes. Below the staff are three lines of Braille notation, each line containing a series of Braille characters representing the notes and rests of the melody.

4.3. Volgorde bij het opschrijven der afzonderlijke stemmen.

Zoals al in par. 4.1. gezegd is, worden de verschillende stemmen in het algemeen na elkaar opgeschreven in de volgorde, waarin dit gebeurt bij het noteren van de intervalsverhoudingen in een akkoord, maar:

- a. Als in een maat van een tweestemmige melodie één der stemmen duidelijk een rustige beweging heeft, terwijl de andere zeer beweeglijk is, dan mag men in die maat de volgorde gerust wijzigen en eerst die rustige melodie noteren, omdat dit het gemakkelijk lezen van die maat bevordert. Men moet dit van maat tot maat beoordelen. (Omwille van het voorbeeld is de volgorde in de tweede maat van de volgende passage omgewisseld, maar dat was absoluut niet nodig!).

Voorbeeld: (omwisseling van volgorde in de notatie)



The image shows a musical score in 4/4 time on a bass clef staff. The melody consists of a sequence of eighth and quarter notes. Below the staff are three lines of Braille notation, each line containing a series of Braille characters representing the notes and rests of the melody.

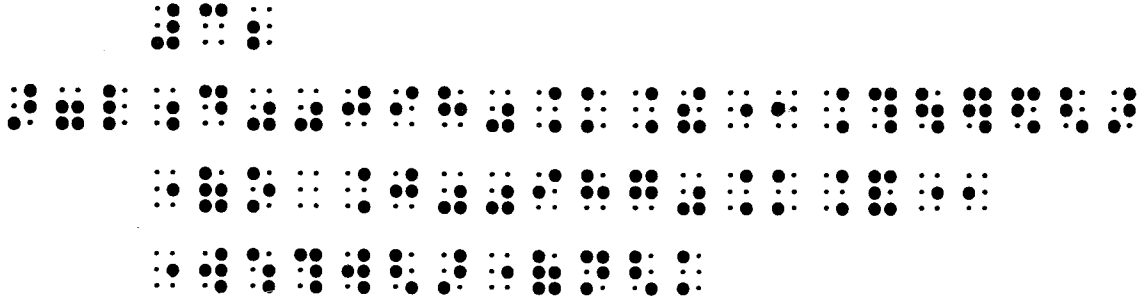
- b. Bij een driestemmige (meerstemmige) melodie is het aan te bevelen de afzonderlijke stemmen stuk voor stuk na elkaar te noteren van boven naar beneden of omgekeerd, volgens de bekende regels.

Hierbij kan zich het geval voordoen, dat in één der buitenste stemmen een rustige beweging heerst, terwijl de beide andere stemmen gedeeltelijk als akkoorden te schrijven zijn en gedeeltelijk een eigen, zelfstandig ritme hebben.

In dat geval schrijft men voor de rustige stem de gehele maat uit en scheidt die stem van de beide andere door de grote stemmenverdeler. Het gedeelte van de beide andere stemmen kan dan naar behoefte door de

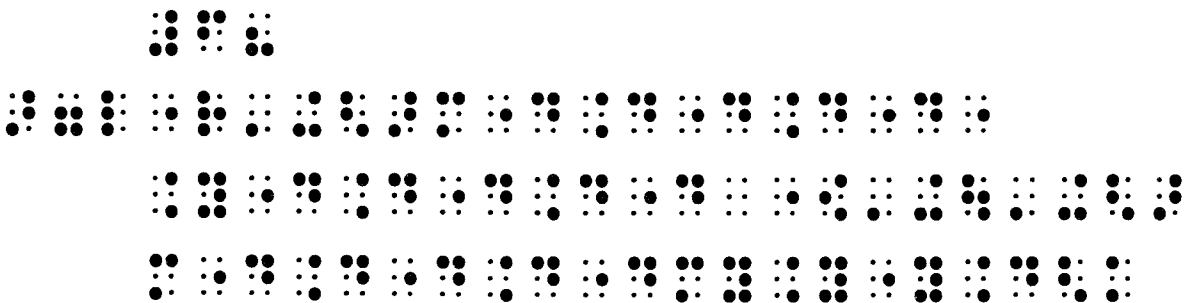
door de maatverdeler in twee (of meer) stukken splitsen, waarbij in het ene gedeelte de stemmen als akkoorden en in het andere als zelfstandige melodieën genoteerd worden met behulp van de kleine stemmenverdeler. Het volgende voorbeeld zal dit verduidelijken.

Voorbeeld: (grote en kleine stemmenverdeler in één maat)



Ook bij drie- en meerstemmigheid kan men in een bepaalde maat de volgorde van opschrijven wijzigen als de rustige stem tenminste de buitenste is, maar vooral hierbij moet de compositie beslist daartoe aanleiding geven, zoals in het volgende voorbeeld.

Voorbeeld: (rustige stem voorop, akkoorden van boven naar beneden)



#### 4.4. Extra verhogings-, verlagings- en herstellingstekens.

Toevallige veranderingstekens, die in een maat voorkomen bij noten, die vóór een stemmenverdeler staan, hebben geen invloed op de even hoge noten die na die stemmenverdeler staan en omgekeerd. Het kan dus nodig zijn om een verhogingsteken (enz.) in te voegen



vóór een bepaalde noot, waar dit in de zwartdruk niet nodig is. Dit kan zowel vóór als na de stemmenverdeler het geval zijn.

Zo moet in de braille uitwerking van het volgende voorbeeld beslist een verlagingsteken vóór de laatste noot (bes), die vóór de stemmenverdeler staat, en een verhogingsteken vóór de tweede noot (gis) daarna.

Voorbeeld: (extra veranderingstekens bij stemmenverdeling)

#### 4.5. Dubbelnoot-tekens.

Men treft passages aan die een vrij rustige melodie bevatten, waar omheen zich reeksen van noten met een kleinere tijds waarde bewegen. Herhaaldelijk valt dan een van die kleinere noten samen met een noot van de rustige melodie. Meestal zijn ze niet van gelijke tijdsduur. (In de zwartdruk hebben deze noten een dubbele stok).

Om nu stemmenverdeling te vermijden, zijn in braille de zogenaamde dubbelnoot-tekens ingevoerd:

Men schrijft de kortst durende van de twee samenvallende noten normaal voluit en zet daarachter in plaats van de langste noot van het tweetal een dubbelnoot-teken.

Overzicht:

hele noten:	⠠⠠⠠⠠	achtste noten:	⠠⠠⠠⠠
halve noten:	⠠⠠⠠⠠	16de noten:	⠠⠠⠠⠠
kwart noten:	⠠⠠⠠⠠	32ste noten:	⠠⠠⠠⠠

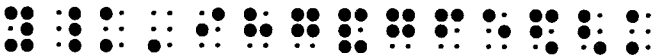
Achter dubbelnoottekens kan op dezelfde wijze als bij normale noten een verlengingspunt, een boogteken, een vingerzettingsteken enz. geplaatst worden.

Een dubbelnootteken mag echter nooit van de uitgeschreven noot gescheiden worden door een afbrekingsteken.

Men moet ook de dubbelnoot-notatie met grote omzichtigheid toepassen. Het is immers de bedoeling om - zonder stemmenverdeling - het verloop van de twee melodieën duidelijk te laten uitkomen; de ene door de voluit geschreven notenreeks, de andere door de dubbelnoottekens. Is deze duidelijkheid toch hiermee niet te bereiken, en speciaal als men bovendien nog gedwongen is om stemmenverdeling toe te passen, dan kan men beter helemaal geen gebruik maken van dubbelnoottekens.

In het volgende voorbeeld zijn dubbelnoottekens gerechtvaardigd:

Voorbeeld: (goed gebruik van dubbelnoottekens)



Door een kleine verandering in de eerste maat van het vorig voorbeeld is de dubbelnoot-notatie daarvan al niet meer geschikt:

\* Voorbeeld: (af te keuren notatie)



In plaats van deze af te keuren notatie van die eerste maat, kan men veel beter de grote stemmenverdeling toepassen:

Voorbeeld: (betere uitwerking van het vorige voorbeeld)



(Merk op, dat deze normale notatie met behulp van de stemmenverdeler veel duidelijker en bovendien korter is dan de beide vorige uitwerkingen! Een reden te meer om deze notatie zoveel mogelijk te vermijden.)

5.1. Boogtekens bij éénstemmige melodieën.

1. Als in het zwartschrift over twee, drie of vier noten een boog getekend staat, worden die noten in braille verbonden door het

"korte" boogtekens:      ⠠⠠

Dit teken komt achter elk der noten, behalve achter de laatste daarvan. Gaat een boog over een maatstreep heen, dan komt het boogteken toch achter de noot die voor de maatstreep (spatie) staat, ook als in de nieuwe maat alleen de laatste noot van die groep komt.

Voorbeeld:    toepassing van het korte boogteken



2. Verdubbeling van het korte boogteken.

Strekt een boog zich over meer dan 4 noten uit, dan kan men het teken verdubbelen, d.w.z.:

men plaatst het boogteken tweemaal achter de eerste noot en nog éénmaal achter de voorlaatste noot.

Voorbeeld:    (verdubbeling van het korte boogteken)



3. Het lange boogteken:      ⠠⠠ . . . . ⠠⠠

In plaats van de verdubbeling van het korte boogteken is er in braille nog het zogenaamde "lange" boogteken.

Dit bestaat uit twee tekens, waarvan het eerste komt vóór de eerste noot die onder de boog staat en het tweede komt achter de laatste noot onder die boog.

Het lange boogteken wordt vooral gebruikt:

- a. als het een vrij lange reeks betreft (bijv. muzikale zin; een frase), zie hierna bij het eerste voorbeeld;
- b. als onder een lange boog één of meer kortere bogen voorkomen, zie het tweede voorbeeld.

Voorbeeld: (het lange boogteken; fraseringsboog)

Voorbeeld: (korte bogen onder een lange boog)

#### 4. Aaneensluitende bogen.

Begint een boog boven dezelfde noot, waarop de voorgaande boog eindigt, dan is er geen probleem als het korte boogteken wordt toegepast: men plaatst normaal het boogteken achter de voorlaatste noot van die eerste boog en zet na de laatste noot (waarop dus beide bogen samen-treffen) meteen het boogteken van de volgende boog.

Omdat het hier uiteraard om langere bogen gaat (fraseringsbogen), zal het boogteken van de nieuwe boog meestal een dubbel boogteken zijn. (Zie de eerste uitwerking van het volgende voorbeeld).

Men kan hier echter meestal beter het lange boogteken toepassen. Men handelt dan als volgt:

Vóór de noot, waarop de beide bogen samentreffen, plaatst men eerst het begin-teken van de nieuwe boog en meteen daarachter het eind-teken van de voorgaande boog, bijv.:

aaneensluiting boven C" - kwartnoot:     ⠠⠨ ⠠⠨ ⠠⠨ ⠠⠨ ⠠⠨ ⠠⠨

Zoals reeds gezegd is, zal het volgende zwartdruk-voorbeeld volgens beide braille-methoden worden uitgewerkt.

Voorbeeld: (aaneensluitende bogen)



Uitwerking met korte boogtekens:



Uitwerking met lange boogtekens:



\*5. "Half-frasering".


Zelden komt het voor, dat één lange boog min of meer getekend is als twee kortere bogen, die tussen twee noten in aan elkaar sluiten.

In braille kan men dan als volgt handelen:

- bij gebruik van "korte" boogtekens plaatst men tussen bedoelde noten nog eens het dubbele boogteken, voorafgegaan door punt 6.

(Zie de eerste uitwerking van het volgende voorbeeld).

- bij gebruik van het "lange" boogteken plaatst men tussen beide noten

het teken:  (Zie de tweede uitwerking).

\* Voorbeeld: ("half-frasering")



Uitwerking met korte boogtekens:



Uitwerking met lange boogtekens: (dezelfde maataanduiding)



## 5.2. Boogtekens bij akkoord-notaties.

### Opmerking vooraf:

Om in de voorbeelden niet telkens een muzieksleutel te hoeven plaatsen, wat in braille zeer ongebruikelijk is, zullen we in het vervolg uitgaan van de veronderstelling:

- als de noten in een voorbeeld zich hoofdzakelijk in het klein oktaaf (of hoger) bevinden, worden de akkoorden van boven naar beneden genoteerd;
- bevinden zij zich hoofdzakelijk in het groot oktaaf (of lager), dan worden de akkoorden van beneden naar boven genoteerd;
- bij stemmenverdeling geldt de overeenkomstige volgorde.

1. Staan een groep akkoorden onder één boog, dan plaatst men het boogteken achter de uitgeschreven noot van elk akkoord. (Men ziet echter ook wel eens het boogteken achter het laatste intervalteken van elk akkoord).

Voorbeeld: (akkoorden onder één boog)



2. Is bij een tweestemmige melodie, die door middel van intervaltekens wordt weergegeven, zowel de bovenstem als de onderstem door een boog verbonden, dan plaatst men het boogteken telkens zowel bij de uitgeschreven noten als bij de intervaltekens, die de noten van de andere stem voorstellen.

Voorbeeld: (een boog over beide stemmen)

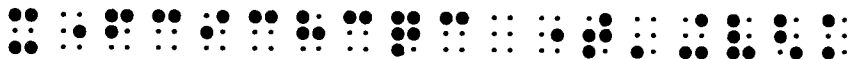


## 5.3. Boogtekens bij stemmenverdeling.

1. Is bij meerstemmige muziek stemmenverdeling toegepast en staat er een boog over een groep noten, die in zijn geheel als bovenstem (onderstem) wordt genoteerd, dan kan men de boogtekens op de gebruikelijke manier achter de betreffende noten plaatsen, ook als die reeks in de volgende maat doorloopt.

Het is in dit geval immers vanzelfsprekend, dat de noten die vóór de stemmenverdeler genoteerd staan weer corresponderen met de noten, die in de volgende maat ook vóór de stemmenverdeler staan; hetzelfde geldt voor de noten die achter de stemmenverdeler genoteerd worden.

Voorbeeld: (bogen over dezelfde stem bij stemmenverdeling)



2. Als echter een reeks noten, die door een boog verbonden zijn, zich uitstrekt over meer dan één maat, kan het gebeuren, dat die reeks gedeeltelijk in de ene maat vóór en in de andere maat achter de stemmenverdeler genoteerd moet worden. Men handelt dan als volgt:

a. betreft het niet meer dan 4 verbonden noten, dan gebruikt men het gewone korte boogteken, maar achter de noot die vóór de stemmenverdeler staat zet men niet de punten (1,4), maar het teken:



, om aan te geven, dat die noot verbonden is met de eerste noot achter de stemmenverdeler van de volgende maat.


Voorbeeld: (boog over wisselende stem)



b. Gaat het over een reeks van meer dan 4 noten onder een boog, dan zet men achter de eerste noot van die reeks het dubbele korte boogteken, voorafgegaan door de punten (4,5,6):



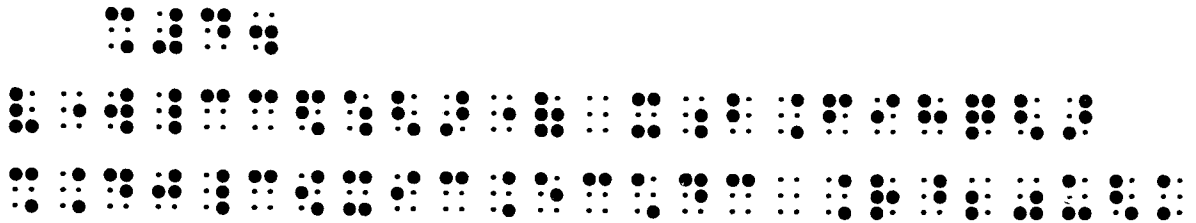
, ten teken, dat er tijdens deze reeks een "stemwisseling" zal plaats hebben.

Het einde van die reeks wordt aangegeven door het teken:  achter de voorlaatste noot daarvan.

Voorbeeld: (stemwisseling onder een langere boog)



(Braille-uitwerking van het voorbeeld op bldz. 42):



c. Staat er een boog over een reeks, die begint als onderstem (dus na de stemmenverdeler) en loopt deze in dezelfde maat door als bovenstem dan dient men goed op te letten (vooral bij het schrijven), omdat dan het begin van die reeks na de stemmenverdeler genoteerd wordt en het einde daarvan ervóór, m.a.w.:

het teken:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet & \bullet \end{matrix}$  staat ergens achter de stemmenverdeler en

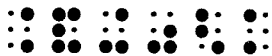
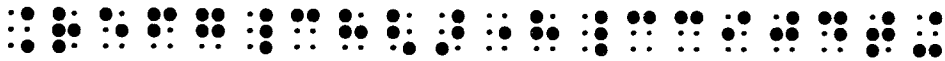
het teken:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix}$  staat vóór de noot, die vóór de stemmenverdeler als laatste onder die boog staat.

Opmerking: Het is in dit geval natuurlijk veel duidelijker als men de hele reeks als "onderstem" noteert, zoals in de tweede uitwerking van het voorbeeld gedaan wordt.

Voorbeeld: (onderstem wordt bovenstem in dezelfde maat)



$\begin{matrix} \bullet & \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet & \bullet \end{matrix}$  (genoteerd met stemwisseling in dezelfde maat)



$\begin{matrix} \bullet & \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet & \bullet \end{matrix}$  (de reeks geheel als "onderstem" genoteerd)



N.B. Boogtekens bij de antimetrische figuren.

In de betreffende paragraaf is al gezegd, dat de boog (met daarin het cijfer) die bij de aanduiding van een antimetrische figuur hoort, in het braille muziekschrift niet aangegeven wordt.



5.4. De verlengingsboog bij akkoorden.

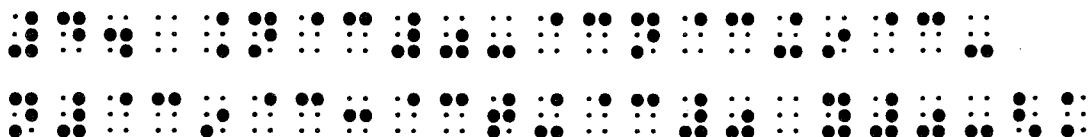
1. Ook bij akkoorden geldt, dat het teken  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \vdots & \vdots \end{smallmatrix}$  geplaatst wordt achter elke noot, die door een verlengingsboog met de daarop volgende, even hoge noot is verbonden. Wordt een noot in een akkoord voorgesteld door een intervalteken, dan komt het boogteken dus achter het intervalteken van die noot.

Voorbeeld A.: (overgebonden noot in akkoorden)



Zijn er in een akkoord twee of meer noten overgebonden, dan komt het teken achter elk van die noten (c.q. intervaltekens).

Voorbeeld B.:



2. Zijn alle noten van een akkoord overgebonden, dan plaatst men

het teken:  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  achter het laatste intervalteken van dat akkoord.

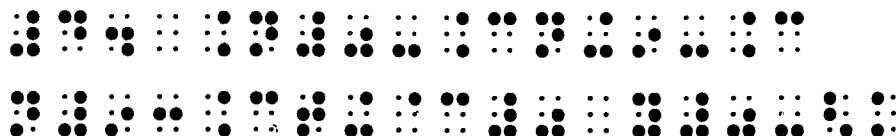
Voorbeeld: (alle noten overgebonden)




\* Opmerking:

In het buitenland gebruikt men het teken  $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{smallmatrix}$  altijd als er in een akkoord meer dan één noot overgebonden is (zie de uitzonderingen).

Voorbeeld B. uit (1) wordt dan als volgt geschreven:



Het teken  mag echter ook in het buitenland niet gebruikt worden als:

- slechts één noot van het akkoord overgebonden is (zie de voorlaatste maat van het voorgaande voorbeeld);
- als van twee akkoorden enkele even hoge noten wèl, maar één of meer andere even hoge noten niet overgebonden zijn. In dit geval gebruikt men dus dezelfde notatie, die in Nederland wordt toegepast.

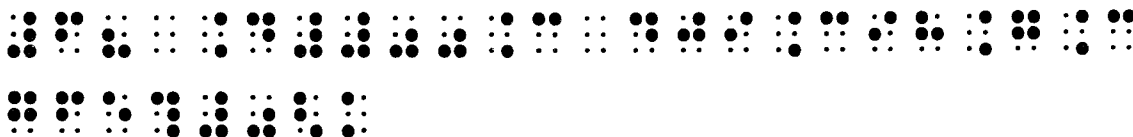
Voorbeeld: (enkele niet-overgebonden noten in het akkoord)



### 3. Verlengingsbogen bij verdubbeling van intervaltekens.

Wordt een akkoordenreeks genoteerd met verdubbeling van intervaltekens, en komen in die reeks akkoorden voor, waarvan alle noten zijn overgebonden, dan hoeft men de verdubbelingsnotatie niet te onderbreken, maar men kan het teken van de akkoord-verlengingsboog gewoon achter de uitgeschreven noot van dat akkoord plaatsen.


Voorbeeld: (verlengingsbogen bij verdubbeling van intervaltekens)




### \*4. Verdubbeling van het verlengingsboog-teken bij akkoordenreeksen.

Als in een reeks akkoorden telkens alle even hoge noten door een verlengingsboog verbonden zijn, mag het boogteken verdubbeld worden.

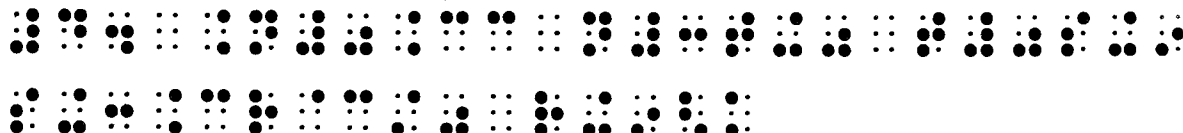
Men plaatst dan:

het teken:  achter het eerste akkoord van die reeks,

en het teken:  achter het voorlaatste akkoord van die reeks.

(In het volgende voorbeeld eindigt de verdubbeling na het eerste akkoord van de voorlaatste maat, omdat van het daaropvolgende akkoord nog slechts één noot blijft liggen en daarachter dus het gewone teken moet worden gebruikt.)

\*Voorbeeld: (verdubbeling van het teken van de verlengingsboog)



Opmerking:

Het spreekt vanzelf, dat het bovenstaande niet geldt voor de praktijk in Nederland, omdat het hier akkoorden betreft, waarvan niet alle noten van elk akkoord overgebonden zijn.

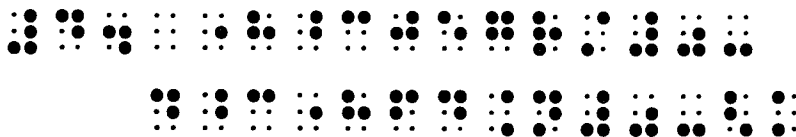
### 5. De arpeggio-boog.

Bij een zogenaamd "uitgeschreven arpeggio", waarin de noten achtereenvolgens worden aangeslagen en aangehouden, totdat het akkoord voltooid is, worden in het zwartschrift de noten die blijven liggen door verlengingsbogen met de corresponderende noot in het volledig akkoord verbonden.

In braille doet men dat niet, maar men plaatst het teken:

⠠⠠    alleen achter de eerste noot van het arpeggio.

Voorbeeld: (uitgeschreven arpeggio)





















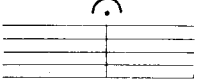
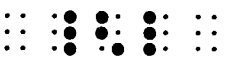
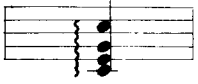

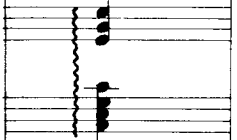

N.B. Zie ook par. 12.10 op pagina 112.

H O O F D S T U K 6.

Tekens in verband met tempo en voordracht.

1. De aanwijzingen voor tempo en voordracht kunnen we in drie groepen verdelen:

A. Speciale symbolen (geen letters) met een bepaalde betekenis, o.a.:

		staccato			geaccentueerd
		staccatissimo			geaccentueerd
		mezzo-staccato			cresc. en decr. op één noot
		portato	<i>Verdubbeling is hier besproken!</i>		
		fermate boven een noot (in braille achter de noot)			
		fermate achter een noot			
		fermate boven een maatstreep (in braille met spatie voor en na)			
		arpeggio			
		doorlopend arpeggio			

Al deze tekens komen in braille vóór de betreffende noot (of daarbij behorend teken), behalve het fermate, dat achter de noot of bijbehorend teken geplaatst wordt.

Na deze tekens is geen speciaal oktaafteken voor de noot nodig.

Staan er meerdere van deze tekens bij dezelfde noot, dan dient een staccatoteken altijd voorop te gaan; alleen als er nog een arpeggio-teken bijkomt, gaat dat helemaal voorop.


Overigens is de volgorde niet zo belangrijk. De volgende voorbeeldjes geven een redelijke opeenvolging aan:

Voorbeelden: (meerdere voordrachtstekens bij één noot)

The image shows four musical examples, each consisting of a staff with a treble clef and a single note, followed by its Braille notation. The first example has an accent (>) above the note. The second has a breath mark (^) above the note. The third has a fermata (M) above the note. The fourth has an arpeggio (>) above the note and a vertical line through the note. The Braille notation for each example is a sequence of groups of dots representing the musical symbol.

Het arpeggio-teken wordt in braille vóór het betreffende akkoord geplaatst. Een doorlopend arpeggio, dat dus in de zwartdruk van de ene naar de andere balk doorloopt, plaatst men in braille in elke partij afzonderlijk; het toegevoegde punt 5 geeft daarbij het onderscheid aan.

Opmerking: De zwartschrift symbolen voor crescendo (uit elkaar lopende lijnen) en decrescendo (naar elkaar toelopende lijnen) behoren in braille niet bij groep A, maar bij groep B.

B. Woordafkortingen van één of enkele letters; woordmerk:  .

Bedoeld zijn uitdrukkingen zoals: p, mf, rit., enz. Ze worden in braille op dezelfde manier geschreven als in de zwartdruk (behalve de uitdrukkingen: cresc. en decresc., zie onder) en voorafgegaan door het woordmerk.

Komen er meerdere tekens van groep B achter elkaar, dan moet elk teken voorafgegaan worden door het woordmerk.

De tekens komen vóór de noot waarop ze betrekking hebben en ze sluiten zonder spatie bij het voorafgaande en volgende teken aan.

Komt er na een van deze tekens van groep B een teken dat een of meer van de punten 1, 2 of 3 bevat, dan moet achter dat voordrachtsteken eerst punt 3 geplaatst worden. (Dit geldt niet in het geval, dat er een woordmerk op een voordrachtsteken volgt).

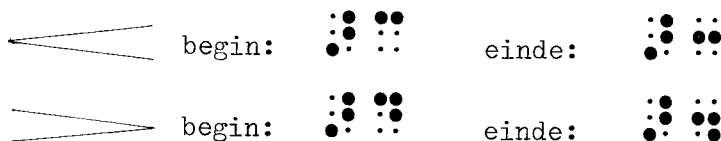
De eerste noot na een uitdrukking met woordmerk moet altijd worden voorafgegaan door een oktaafteken.

Men plaatst een voordrachtsteken als het enigszins kan niet op het einde van een regel. Kan het beslist niet anders, dan komt na dat voordrachtsteken punt 5 en de eerstvolgende noot op de nieuwe regel moet natuurlijk voorafgegaan worden door een oktaafteken.

Enkele voorbeelden van woordafkortingen:

p		cresc.	
pp		decresc.	
f		dim.	
mf		enz.	

ook:



Opm.: het eind-teken van deze lijnen hoeft niet geplaatst te worden, als dat einde vanzelf duidelijk is door een bepaalde voordrachtsuitdrukking (bijv.: p, f, enz.) of door het afsluiten van de melodie.

Voorbeeld: (voordrachtsuitdrukkingen uit groep A en B)  
Zie op de volgende pagina.

C. Uitdrukkingen van een of meer voluit geschreven woorden.

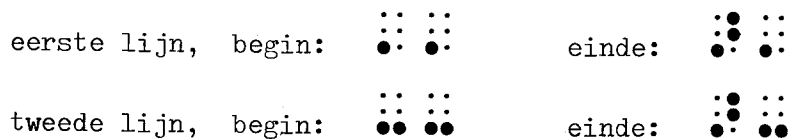
Ze worden in braille tussen haakjes geplaatst. Vóór het beginhaakje moet altijd een spatie zijn, dus als zo'n uitdrukking in de loop van een maat voorkomt, moet de maat eerst worden afgebroken met punt 5, waarna een spatie gemaakt wordt. Na het sluihaakje maakt men liefst ook een spatie.

De eerste noot na zulk een uitdrukking tussen haakjes moet altijd voorafgegaan worden door een oktaafteken.

Opm.: Is de uitdrukking nogal lang, dan kan men beter de muzieknotatie afbreken en de uitdrukking op een aparte regel zetten.

2. Verlengingslijnen.

Staat achter een uitdrukking een verlengingslijn, dan zet men in braille meteen daarachter tweemaal punt 3 en op het einde het woordmerk, gevolg door punt 3. Zijn er twee lijnen tegelijkertijd, dan gebruikt men voor de tweede lijn de punten (3,6) i.p.v. punt 3, dus:



Voorbeeld: zie volgende bladzijde, voorbeeld B.

Voorbeeld A. (voordrachtsuitdrukkingen uit groep A en B)

Voorbeeld B. (twee verlengingslijnen)

\* Opmerking:

In oudere braille uitgaven (vooral Duitse) wordt de maat bij korte woord-uitdrukkingen niet door punt 5 onderbroken en er wordt geen spatie gemaakt, maar vóór het beginhaakje plaatst men het woordmerk aansluitend aan het voorgaande teken. Na het eindhaakje wordt ook geen spatie gemaakt.

Bij klaviermuziek plaatst men de uitdrukkingen van groep C meestal in de partij van de rechterhand, tenzij ze duidelijk betrekking hebben op die van de linkerhand.

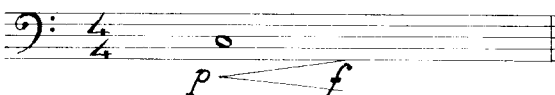
\*3. Bijzondere gevallen.

Het aanbrengen van de voordrachtstekens is in braille niet altijd een eenvoudige zaak. Er wordt van de brailleerder een grote deskundigheid vereist en dikwijls ook een zekere vindingrijkheid om de uitdrukkingen op de goede plaats en op een verantwoorde manier aan te brengen.

Eén bijzonder geval hiervan willen we geven:

In vokale muziek en muziek voor instrumenten waarbij dat mogelijk is, staan wel eens voordrachtstekens, die duidelijk betrekking hebben op een gedeelte van een (langere) noot. Zo moet in het volgende voorbeeld een crescendo gemaakt worden op de eerste helft van de hele noot:

Voorbeeld: (crescendo op de eerste helft van een hele noot)



Gewoonlijk zal de volgende notatie voldoende zijn:



\* Wil men echter om een of andere reden nauwkeurig aangeven hoe de verandering moet verlopen, dan kan men de noot verdelen in noten van kortere tijdsduur, die men met verlengingsbogen verbindt. De voordrachtstekens worden dan op de juiste plaats ingevoegd. De uitwerking wordt dan:



Omdat deze methode geen juist beeld geeft van de oorspronkelijke notatie, heeft men nog een andere manier.

Nadat men de noot (noten) van de maat heeft opgeschreven, plaatst men de grote stemmenverdeler en noteert de maat nog een keer met uitsluitend rust-tekens, waartussen de voordrachtstekens geplaatst worden. De rust-tekens moeten alle voorafgegaan worden door punt 5, omdat ze niet in de originele tekst voorkomen. In dat gedeelte moeten alle voordrachtstekens die in de maat voorkomen, geplaatst worden.





H O O F D S T U K 7.

Melodische versieringen;  
abbreviaturen; tremolo.

7.1. Melodische versieringen.

Er is in de loop der tijden nogal wat veranderd in de notatie van verschillende versieringen en er is ook in de huidige muzieknnotatie voor de zienden nog lang geen eenheid. Verder zijn verschillende notaties verouderd en sommige komen in de hedendaagse muziek vrijwel niet meer voor.

We bespreken in deze paragraaf daarom eerst de brailnotenotatie van de meest gangbare melodische versieringen en daarna de minder gebruikelijke en verouderde.

Opmerkingen vooraf:

- Na een versieringsteken is er geen speciaal oktaafteken nodig.
- Versieringsnoten en -tekens moeten, als het maar enigszins kan, op dezelfde brailregel staan als de noot waarbij ze horen.

1. Versieringen, die in de zwartdruk door kleingedrukte noten worden voorgesteld.

Dit kunnen een of meer noten vóór de hoofdnoot, maar ook na de hoofdnoot zijn. Ze worden in braille genoteerd met dezelfde tijds waarde, die ze in de zwartdruk hebben.

Elke versieringsnoot wordt voorafgegaan:

- bij lange voorslagnoten door het teken:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} ;$
- bij alle andere versieringsnoten door het teken:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} .$
- bij vier of meer opeenvolgende versieringsnoten:  
 $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix}$  vóór de eerste en:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix}$  voor de laatste versieringsnoot.

Tussen het versieringsteken <sup>en</sup> de versieringsnoot kunnen andere tekens op normale wijze worden ingevoegd, zoals verhogings- en verlagings-tekens, staccato-tekens, oktaaftekens enz.

Het klein gedrukte boogje, dat in veel zwartdrukkuitgaven de versieringsnoten met de hoofdnoot verbindt, wordt in braille gewoonlijk weggelaten. In bepaalde gevallen mag dat echter niet, bijvoorbeeld bij naslaande versieringen, als deze zonder boog gelezen zouden kunnen worden als voorslagnoten bij de daarop volgende noot.

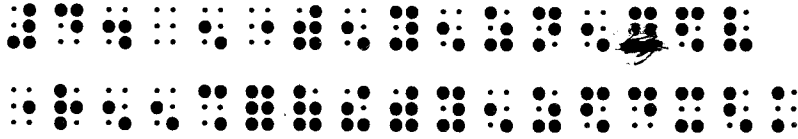
Voor bedoeld boogje gebruikt men dan niet het gewone boogteken, maar

het teken:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix}$  , en bij verdubbeling:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \dots \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} \begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix} .$

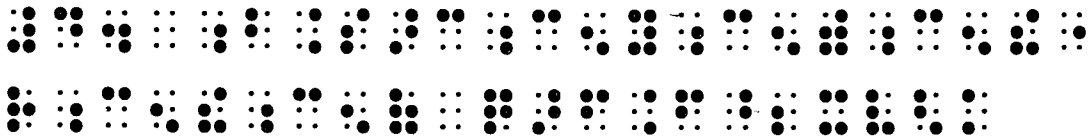
Voorbeeld A.: (lange voorslag)



Voorbeeld B.: (korte voorslag; meerdere versieringsnoten)



Voorbeeld C.: (naslaande versieringen)



## 2. Intervalnotaties als versiering.

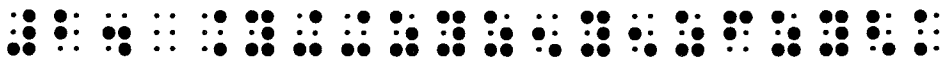
Bestaat een versiering uit een of meer tertsen, sexten enz., dan worden die met behulp van intervaltekens geschreven op de gewone manier. Het versieringsteken komt alleen vóór de uitgeschreven noot daarvan.

Voorbeeld: (intervalnotatie als versiering)



Treedt een versiering op binnen een notenreeks, waarin verdubbeling van intervaltekens (of een andere verdubbeling) is toegepast, dan moet die verdubbeling worden onderbroken, behalve als die ook geldig is voor de versieringsnoten.

Voorbeeld: (verdubbeling kan gehandhaafd blijven)



Voorbeeld: (de verdubbeling moet worden opgeheven)



3. Versieringen, die in de zwartdruk worden voorgesteld door een teken boven of onder de noot.

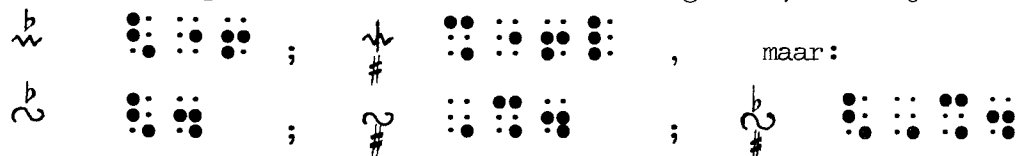
Overzicht van de meest voorkomende tekens:

triller:	<i>tr</i> of <i>tr<sup>m</sup></i>		(voor de noot)
pralltriller:	<i>w</i>		(voor de noot)
lange pralltriller:	<i>w</i>		(voor de noot)
mordent:			(voor de noot)
dubbelslag tussen twee noten:			(voor de eerste daarvan)
dubbelslag boven een noot:			(voor de noot)

De noot, die volgt op een van deze tekens hoeft geen speciaal oktaafteken te hebben.

Staat er in de zwartdruk een verhogings-, verlagings- of herstellingsteken boven of onder een versieringsteken, dan geldt de regel:

- een veranderingsteken boven het versieringsteken in de zwartdruk komt in braille vóór het versieringsteken;
- een veranderingsteken onder een versieringsteken in de zwartdruk komt in braille ook vóór het versieringsteken, maar als dat bij een dubbelslag het geval is, moet dat veranderingsteken voorafgegaan worden door punt 6, om aan te geven, dat de ondersecunde veranderd is;
- staat er bij een dubbelslagteken zowel een veranderingsteken boven als onder, dan komt eerst het bovenste, daarna het onderste (voorafgegaan door punt 6) en daarna het dubbelslagteken, dus bijv.:

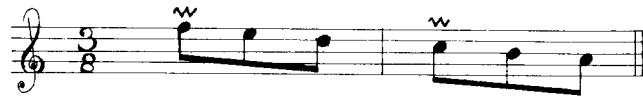


(op dezelfde manier bij dubbelslag boven een noot)

Voorbeeld A. (triller)



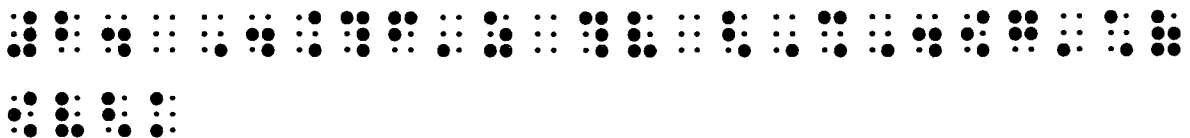
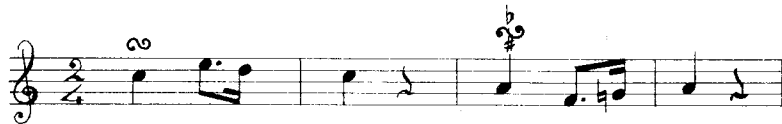
Voorbeeld B. (pralltriller)



Voorbeeld C. (dubbelslag tussen twee noten)



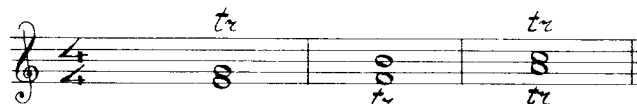
Voorbeeld D. (dubbelslag boven een noot)



\*4. Versieringen bij samenklanken.

Staat er in de zwartdruk een versieringsteken bij één of meer noten van een samenklank, dan komt dat teken in braille vóór de noot waarop het betrekking heeft; dat kan dus zijn vóór de uitgeschreven noot, of vóór een intervalteken, of vóór beide.

Voorbeeld E. (versieringsteken bij samenklanken)



\*5. Combinatie van versieringen.

Als er in de zwartdruk meerdere versieringen bij dezelfde noot staan, volgt men in braille zoveel mogelijk de schrijfwijze van de zwartdruk na. Eventuele voerslagnoten gaan daarbij altijd voorop. Zouden er twee versieringstekens boven (onder) dezelfde noot staan, dan noteert men in braille eerst het teken van de versiering, die het eerst uitgevoerd moet worden.

Voorbeeld A. (voerslag, gevolgd door dubbelslag boven een noot)

Voorbeeld B. (dubbelslag, gevolgd door pralltriller)

\*6. Minder voorkomende en verouderde tekens.








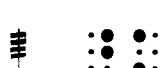
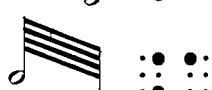


de lange mordent:		
de omgekeerde dubbelslag tussen twee noten:		
de omgekeerde dubbelslag boven een noot:		
glissando:		

Verder nog de zeer oude tekens (o.a. die bij J.S. Bach):


Telkens als een van deze vrij onbekende tekens in een muziekstuk gebruikt wordt, of als men zelf een teken moet ontwerpen, omdat er voor een zwartdruk symbool geen brailleteken bestaat, dient er altijd een duidelijke omschrijving en verklaring van het teken te worden toegevoegd, liefst vóór het begin van het muziekstuk.

## 7.2. Abbreviaturen.

### Overzicht:

*kwart noten:		
achtste noten:		achtste noten: 
16de noten:		16de noten: 
32ste noten:		32ste noten: 
64ste noten:		64ste noten: 
128ste noten:		128ste noten: 

### 1. Het tremolo op één noot. (Gestreken tremolo; stoktremolo)

Dit wordt ook genoemd: gestreken tremolo, noot-repetitie of breking. In het zwartschrift staat een noot met een of meer streepjes door de stok en bij hele noten onder de noot.

De vorm van de noot geeft de tijdsduur aan; het aantal streepjes geeft (overeenkomstig met waardestrepen) de soort noten aan, die in die tijdsduur moeten worden uitgevoerd.

In braille schrijft men eerst de noot, die in de zwartdruk staat, onmiddellijk gevolgd door één der bovenstaande tekens.

Na deze tekens kunnen vingerzettingstekens, boogtekens enz. komen.

\* Het is in braille ook mogelijk bij één noot een afkorting in kwartnoten te schrijven, maar dit heeft weinig zin en wordt dan ook zelden of nooit gedaan.

### Voorbeeld: (abbreviaturen)



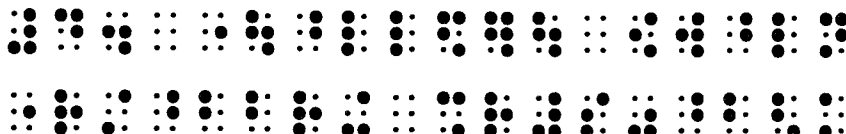
### 2. Gaat het bij abbreviaturen over samenklanken of akkoorden, dan plaatst men in braille het betreffende afkorting-teken achter het laatste intervalteken van de intervalnotatie.

### Voorbeeld:



3. Komen er meer dan drie abbreviatuuren van dezelfde soort onmiddellijk na elkaar, dan verdubbelt men na de eerste noot (of samenklank) alleen het tweede gedeelte van het abbreviatuurteken. Na de laatste abbreviatuur wordt het teken nog één keer volledig geschreven.

Voorbeeld: (verdubbeling van het abbreviatuurteken)



4. Tremolo op twee niet even hoge noten. (Vingertremolo).

Bij dit tremolo worden twee noten (samenklanken) afwisselend na elkaar uitgevoerd. De tijdsduur, waarin dit moet plaats hebben, wordt in de zwartdruk weer aangegeven door de soort noten die gebruikt wordt, terwijl het aantal uit te voeren noten en de soort daarvan volgt uit het aantal waardestrepen tussen beide noten.

In braille wordt het betreffende abbreviatuurteken onmiddellijk na de eerste van beide noten geplaatst; de beide noten moeten - als het ook maar enigszins kan - op dezelfde brailleregel staan.

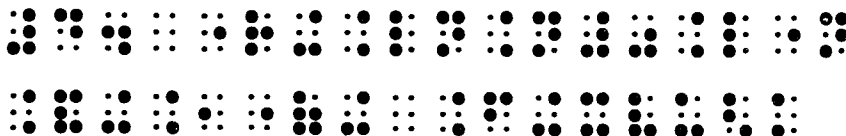
Verder is de behandeling hetzelfde als bij de abbreviatuuren bij één noot.

Er is hier echter geen tremolo in kwart noten mogelijk en ook kan het abbreviatuurteken in dit geval niet verdubbeld worden.

Voorbeeld: (Tremolo op twee verschillende noten)



Voorbeeld: (tremolo met samenklanken)



N.B. Herhaling van gedeelten vóór of na de  
Stemmer verdeler - 59 - niet besproken!

## HOOFDSTUK 8.


Herhaling van notengroepen  
binnen dezelfde maat.

In het braille muziekschrift maakt men veel meer gebruik van herhalingstekens dan in het muziekschrift voor zienden. Men bespaart er niet alleen veel plaats mee, maar bovendien worden bepaalde passages door de korte schrijfwijze beter leesbaar en gemakkelijk te overzien.

Het spreekt dan ook vanzelf, dat men geen herhalingstekens toepast als daardoor juist de opbouw en het verloop van de maat onduidelijker of zelfs twijfelachtig zou worden.

In dit hoofdstuk bespreken we uitsluitend de herhaling van notengroepen en akkoorden binnen dezelfde maat; de herhaling van één of meer volledige maten komt in hoofdstuk 9 aan de orde.

### 8.1. De toepassing van het herhalingsteken in het algemeen.

Symbool voor het herhalingsteken: 

#### 1. Het herhalingsteken wordt gebruikt:

als een groep noten en/of akkoorden onmiddellijk daarna, binnen dezelfde maat op geheel dezelfde manier herhaald wordt; men schrijft die groep dan niet opnieuw uit, maar plaatst een herhalingsteken zonder spatie achter de laatste noot van die groep.

De voorwaarden hierbij zijn:

- de notengroep moet een natuurlijk (metrisch) onderdeel van de maat vormen (bijv. een halve maat, een tel, zelfs een onderdeel van een tel);
- de groep moet tesamen met zijn herhaling een volledige maat vormen, of tenminste een duidelijk herkenbaar metrisch onderdeel daarvan.
- de herhaling mag niet "over een tel heen" gaan, zodanig dat bijv. een akkoord of notengroep het laatste deel van een tel is en de herhaling daarvan het eerste deel van de volgende tel.
- de herhaling mag ook niet "over de regel heen" gaan: een herhalingssteken heeft nooit betrekking op noten van de vorige regel, zodat het ook nooit vóór aan de regel kan verschijnen.
- Een herhalingsteken kan ook nooit betrekking hebben op noten uit de vorige maat. Een herhaling mag dus niet over de maat heen gaan.
- Men kan alleen een herhalingsteken toepassen als de herhaling volkomen gelijk is aan het te herhalen gedeelte, dus ook wat betreft voordrachtstekens, vingerzettingstekens enz.

mag volgens  
de oude  
handl. wel

In de volgende voorbeelden geven we enkele van de meest voorkomende mogelijkheden tot gebruik van herhalingstekens en lichten daarbij de toepassing van bovenstaande regels en voorwaarden nader toe.

(Ten overvloede herinneren we er nog eens aan, dat we in de voorbeelden de akkoorden steeds van boven naar beneden noteren als zij zich in het ééngestreept oktaaf of hoger bevinden; in het klein oktaaf en lager noteren we ze steeds van beneden naar boven).



Voorbeeld A. (herhaling van een notengroep op één tel;  
de eerste notatie is fout, omdat de herhaling  
daarbij over een tel heen gaat)



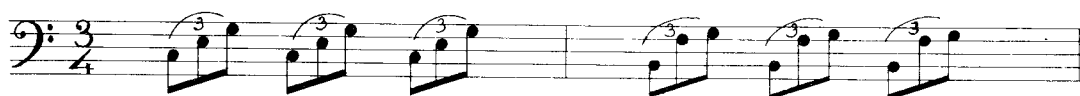
fout:

goed:

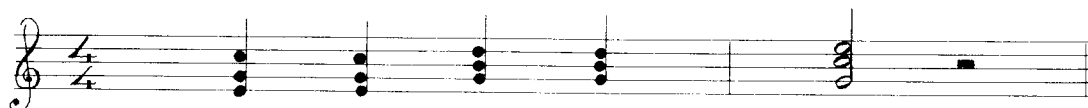
Voorbeeld B. (herhaling van een halve maat)



Voorbeeld C. (dubbele herhaling van de eerste tel in 3/4 maat)



Voorbeeld D. (herhaling van één akkoord)



Voorbeeld E. (niet herhalen over de regel heen!)



fout:

goed:

Opmerking:

Uit de voorbeelden A en E blijkt, dat een groep van 16de, 32ste noten enz. niet op de verkorte manier geschreven mag worden, als een gedeelte van die groep door een herhalingsteken wordt voorgesteld.

2. Herhaling van een maatgedeelte, waarin al herhalingstekens staan.

Zoals uit de voorgaande voorbeelden blijkt, hebben twee of meer herhalingstekens die onmiddellijk op elkaar volgen altijd dezelfde betekenis: elk van die tekens bedoelt de herhaling van dezelfde notengroep of akkoorden.

Worden binnen een gedeelte van een maat enkele noten (akkoorden) herhaald en wordt daarna dat maatgedeelte in zijn geheel herhaald, dan handelt men als volgt:

Eerst wordt op de gewone manier de herhaling(en) binnen dat maatgedeelte met behulp van herhalingstekens aangegeven.

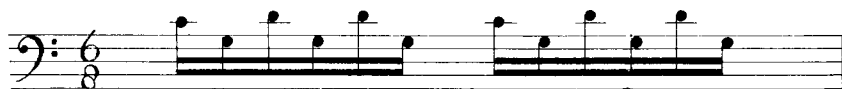
Daarna plaatst men punt 3, gevolgd door één of meer herhalingstekens, die de herhaling(en) van het gehele maatgedeelte betekenen.

Dat laatste herhalingsteken heeft dus een andere betekenis dan het eerste, wat te zien is aan punt 3.

Regel: Als twee herhalingstekens, die een verschillende betekenis hebben, elkaar opvolgen, worden ze gescheiden door punt 3.

Bij het toepassen van herhalingstekens in deze gevallen moet men nog meer dan anders erop letten, dat de natuurlijke indeling van de maat duidelijk tot zijn recht komt en dat de maat goed te overzien blijft. Kan dit niet, dan moet men beslist een andere oplossing zoeken. (De waardestrepen in de zwartdruk zijn een onmisbaar richtsnoer bij deze notaties).

Voorbeeld A. (herhaling van gedeelte en geheel)



Voorbeeld B. (idem)



Bovenstaande notatie kan men ook dikwijls toepassen als een notengroep een groot aantal malen binnen een maat herhaald wordt. Wel moet men dan extra op de metrische indeling van de maatsoort letten!

Voorbeeld C. (toepassing punt 3 bij veel herhalingen)

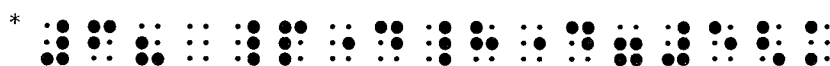


\* Herhalingscijfers binnen een maat.

De braille uitwerking van voorbeeld C hierboven is in de "Besluiten" van 1956 gegeven in de plaats van de notatie met een herhalingscijfer, die sinds 1929 werd toegepast.

In de oude notatie werd na de eerste groep één keer het herhalings-teken geplaatst, met onmiddellijk daarachter het getal, dat het aantal herhalingen aangaf.

De uitwerking van voorbeeld C. werd dan:



In Duitsland deed men het met een "gezakt cijfer" zonder getaltekens, wat af te raden is, omdat het in bepaalde gevallen grote verwarring kan stichten.

De Duitse uitwerking van voorbeeld C. was dan:



Opmerking:

De herhalingscijfers voor volledige maten zijn wel gehandhaafd.

3. Afwijking van de regel bij syncopisch ritme.

Van de regel, dat men de natuurlijke indeling van de maat streng in acht moet nemen, mag men slechts in een heel enkel geval afwijken. Zo'n geval doet zich bijvoorbeeld voor, als door het syncopisch verband in de maat de betekenis van het herhalingsteken volkomen duidelijk is, zoals in het volgende voorbeeld.

Voorbeeld: (herhalingstekens bij syncopisch ritme)



4. Herhalingstekens bij stemmenverdeling.

Als in een maat stemmenverdeling wordt toegepast en bijvoorbeeld de tweede helft van de maat precies gelijk is aan de eerste helft, dan kan men die maat in twee helften splitsen; de eerste helft schrijft men uit met behulp van de kleine stemmenverdeler en de tweede helft (na de maatverdeler) noteert men met één herhalings-  
teken.

Voorbeeld: (meerstemmigheid; twee gelijke maathelften)



Is in dit geval niet voor elke stem de eerste helft gelijk aan de tweede helft, maar wel voor één of meerdere stemmen, dan kan men die maat ook verdelen en alleen de stem, of stemmen, die repeteren door een herhalingsteken voorstellen.

Voorbeeld: (niet alle stemmen worden herhaald)



Opmerking:

- a. In het laatste voorbeeld is het herhalingsteken een herhaling van een groep noten op de vorige regel. Dat is hier geen bezwaar, omdat het niet vóór aan de regel staat en bovendien duidelijk is, door zijn voorkomen na een maatverdeler
- b. Is de maat erg ingewikkeld, dan kan men beter de maat niet splitsen, maar de grote stemmenverdeler gebruiken en dan per stem herhalingstekens gebruiken waar dat mogelijk is.  
Het laatste voorbeeld zou dan zó worden:



### 8.2. Herhalingstekens en bogen.

Staan er bogen over gelijke notengroepen, dan moet men zeer goed op-  
letten, dat door het gebruik van herhalingstekens geen verkeerde voor-  
stelling van de bogen gegeven wordt.

1. Wordt een groep noten, die in zijn geheel door een boog verbonden is, enkele malen binnen een maat herhaald, terwijl ook telkens een boog over die groep staat, dan mag men op de gewone manier het (korte) boogteken en herhalingstekens gebruiken voor de groep in zijn geheel:

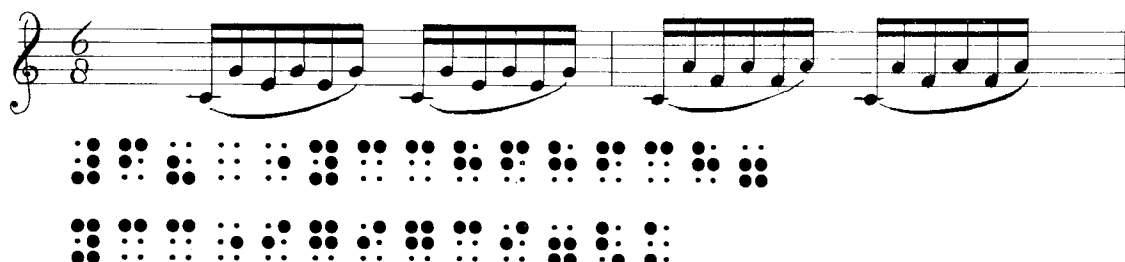
Voorbeeld: (herhaling van de groep in zijn geheel)



Musical notation: A treble clef with a 4/4 time signature. The melody consists of four measures, each containing a group of four eighth notes beamed together. A slur covers each group, and a repeat sign is placed above each group. Below the staff is a single line of Braille notation with 16 groups of dots, each corresponding to a note in the melody.

2. Staat er een boog over een groep noten, dan kan men binnen die groep geen herhalingstekens toepassen als het korte boogteken gebruikt wordt, omdat het einde van de boog dan niet kan worden aangegeven. Zo moet in het volgende voorbeeld de groep in zijn geheel worden uitgeschreven:

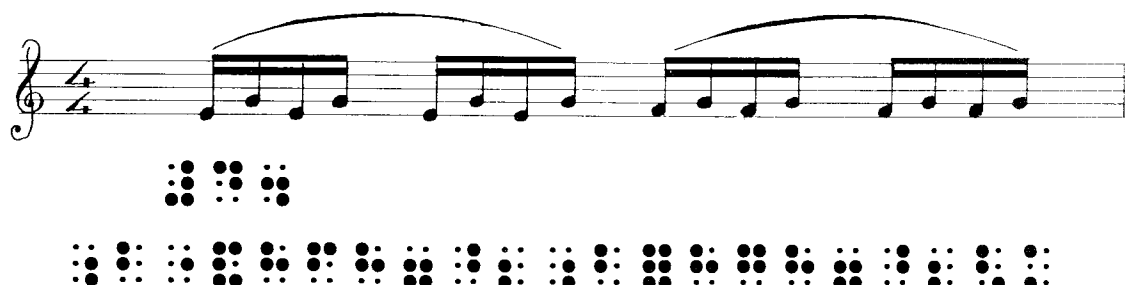
Voorbeeld: (geen herhalingsteken binnen de groep mogelijk)



Musical notation: A treble clef with a 6/8 time signature. The melody consists of four measures, each containing a group of six eighth notes beamed together. A slur covers each group. Below the staff are two lines of Braille notation, with the first line containing 16 groups of dots and the second line containing 16 groups of dots, representing the notes of the melody.

3. Staan er twee of meer van dergelijke groepen onder één boog, dan gebruikt men altijd het lange boogteken, omdat daarmee altijd een juist beeld van de bogen gegeven kan worden. Men kan dan ook binnen de afzonderlijke groepen herhalingstekens gebruiken, ofschoon dit bij ingewikkelde vormen niet aan te bevelen is.

Voorbeeld: (gebruik van het lange boogteken)



Musical notation: A treble clef with a 4/4 time signature. The melody consists of four measures, each containing a group of four eighth notes beamed together. A long slur covers all four groups. Below the staff are two lines of Braille notation, with the first line containing 3 groups of dots and the second line containing 16 groups of dots, representing the notes of the melody.

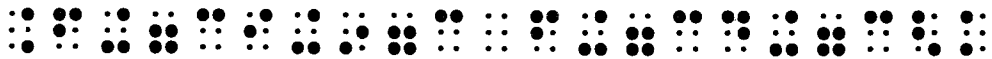
\* Men kan het vorige voorbeeld ook uitwerken met herhalingen binnen de groepen, maar dat is minder duidelijk en ook niet korter, dus niet aan te bevelen:

\* (minder goede uitwerking)



4. In gevallen zoals het volgende kan het boogteken achter het herhalingsteken geplaatst worden.

Voorbeeld: (boogteken achter het herhalingsteken)



### 8.3. Herhalingstekens en verlengingsbogen (bindingsbogen).

Vanzelfsprekend zijn alle bindingsbogen - evenals alle andere tekens binnen een te herhalen notengroep - in het herhalingsteken ingesloten.

Dit geldt echter niet voor de bindingsboog achter de laatste noot van die groep. Is dus de laatste noot in de herhaling weer overgebonden met de daaropvolgende noot, dan moet het teken van de bindingsboog voorafgaan aan het daaropvolgend herhalingsteken of de daaropvolgende normaal uitgeschreven noot.

Voorbeeld A. (laatste noot is telkens overgebonden)



In het volgende voorbeeld is de laatste noot van de laatste herhaling niet meer doorverbonden met de volgende noot.

Vanzelfsprekend geldt voor akkoorden dezelfde regel als voor éénstemmige melodien.

Voorbeeld B. (verbonden akkoorden, behalve het voorlaatste)

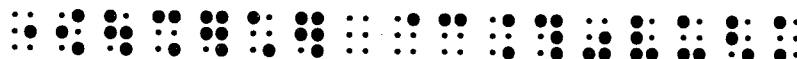


Dat het teken in deze gevallen - tegen het gebruik in - voorafgaat aan de volgende (overgebonden) noot, of het volgend herhalingsteken, waarvan de eerste noot overgebonden is met de laatste uit de vorige herhaling, is vooral belangrijk als:

- het herhalingsteken op het einde van een regel staat;
- het herhalingsteken op het einde van een maat staat;
- het herhalingsteken voorafgaat aan een stemmenverdeler of een maatverdeler, of op een van beide volgt.

Juist in die gevallen wordt de notatie duidelijker.

Voorbeeld C. (herhalingsteken vóór stemmenverdeler en op het einde van een maat)



8.4. Herhaling in een ander oktaaf.

Als een notengroep in een ander oktaaf herhaald wordt, mag men dat weergeven door een herhalingsteken, voorafgegaan door het oktaafteken, dat behoort bij de eerste noot in die herhaling. Komt er na zo'n herhaling nog een noot, dan moet ook die een oktaafteken hebben.

Voorbeeld. (herhaling in een ander oktaaf)

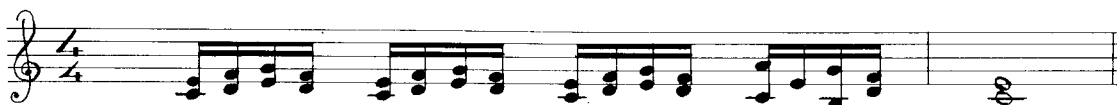


### 8.5. Herhalingstekens bij een verdubbelingsnotatie.

Als bij een groep noten of akkoorden een verdubbelingsnotatie is toegepast, dan moet die verdubbeling worden opgeheven vóór het herhalingsteken wordt geplaatst.

Zo wordt in het volgende voorbeeld het tertstervalteken achter de laatste noot van de te herhalen groep geplaatst. De verdubbeling van het tertstervalteken geldt dan voor elke herhaling, maar niet verder.

Voorbeeld: (opheffing van verdubbeling vóór het herhalingsteken)



### 8.6. Herhalingstekens en voordrachtstekens.

1. Een herhalingsteken sluit alle voordrachtstekens en vingerzettingstekens van de originele notenreeks in. Men moet daarom bij gebruik van herhalingstekens extra goed op de voordrachtstekens letten en als men twijfelt of de voordracht wel op de juiste wijze wordt aangegeven, kan men beter de passage volledig uitschrijven.

Geen moeilijkheden zijn er bij tekens, die op één enkele noot betrekking hebben, zoals een staccatoteken, de aanduiding "sf" enz., maar bij voordrachtstekens met een langere werking, zoals p, f, dim., enz. kan men alleen een herhalingsteken toepassen, als die voordrachtsaanduiding tot het einde van de herhaling blijft duren.

Voorbeeld A. (voordrachtstekens bij afzonderlijke noten)



Voorbeeld B. (voordrachtstekens blijft gelden)





In het volgende voorbeeld geldt het crescendo en decrescendo voor elke groep. In de uitgeschreven reeks mag het decrescendo niet door een teken worden beëindigd, omdat in de herhaling meteen een crescendo gemaakt wordt.

Voorbeeld C. (herhaling identiek aan de oorspronkelijke reeks)

The musical notation shows a four-measure phrase in 4/4 time. The first two measures have a crescendo marking, and the last two have a decrescendo marking. The Braille transcription below consists of 16 groups of six dots, corresponding to the notes in the melody.

2. Wijziging in de voordracht.

*is dit niet gelijk aan 7 2 0 2 blz 4*

Als voor een gehele notenreeks een bepaalde voordrachtsaanduiding geldt, maar voor de gehele daaropvolgende herhaling een andere, dan kan men toch een herhalingsteken toepassen; het moet dan worden voorafgegaan door de voordrachtsaanduiding, die voor die herhaling geldt.

Voorbeeld A. (voordrachtsaanduiding verandert)

The musical notation shows a four-measure phrase in 4/4 time. The first two measures are marked with a forte (f) dynamic, and the last two with a piano (p) dynamic. The Braille transcription below consists of 16 groups of six dots, corresponding to the notes in the melody.

Voorbeeld B. (vgl. voorb. C., hierboven)

The musical notation shows a four-measure phrase in 4/4 time, identical to Example C, with crescendo and decrescendo markings. The Braille transcription below consists of 16 groups of six dots, corresponding to the notes in the melody.

3. Wat betreft de vingerzettingstekens, hiervoor gelden in principe dezelfde regels als bij de voordrachtstekens, maar als in de zwartdruk deze bij de eerste reeks aangegeven is, laat men ze verder gewoonlijk weg. In braille is dan toch een herhalingsteken mogelijk.

Voorbeeld. (vingerzettingstekens)

The musical notation shows a four-measure phrase in 4/4 time. The notes are numbered with fingerings: 1, 2, 3, 4 for the first measure and 5 for the second measure. The Braille transcription below consists of 16 groups of six dots, corresponding to the notes in the melody.

9.1. Onmiddellijke herhaling van één maat.

Teken:     ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

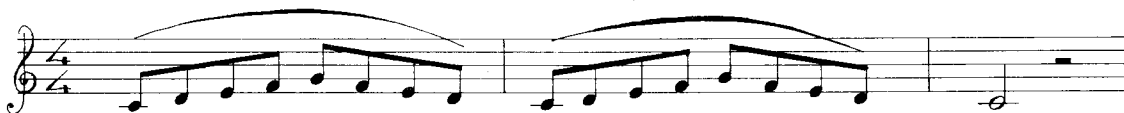
1. Voor de onmiddellijke herhaling van een maat wordt hetzelfde teken gebruikt als voor de herhaling van een gedeelte van een maat, maar nu voorafgegaan en gevolgd door een spatie. Verder gelden in grote trekken dezelfde regels als bij de herhaling van een maatgedeelte, behoudens enkele aanpassingen voor de voordrachtstekens, boogtekens enz.

Voorbeeld:     (herhaling van een volledige maat)

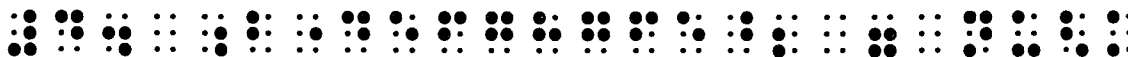


2. Als over de gehele maat een boog staat (en er verder geen belemmeringen zijn binnen de maat zelf) mag men ook het verdubbelde korte boogteken gebruiken, al blijft het lange boogteken altijd het duidelijkst.

Voorbeeld A.     (vgl. met het voorbeeld in par. 8.2.1)



duidelijker is echter:



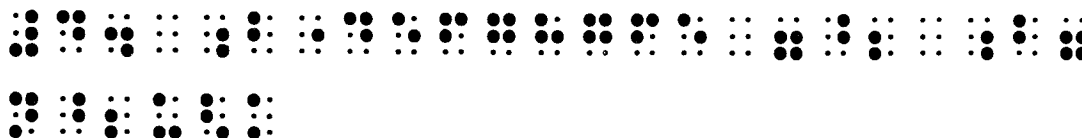
Het verdubbelde korte boogteken kan natuurlijk niet gebruikt worden in gevallen als:

Voorbeeld B.     (vgl. met voorbeeld in par. 8.2.2)



3. Omvat een fraseringsboog een maat tesamen met zijn herhaling, dan kan men alleen een herhalingsteken toepassen als men het lange boogteken gebruikt. Begin- en eindteken daarvan zijn niet in het herhalingsteken ingesloten, zodat het eindteken van de boog achter het herhalingsteken geplaatst moet worden.  
 Begint een nieuwe herhaling ook weer met zo'n boog, dan moet het beginteken daarvan vóór het herhalingsteken geplaatst worden enz.

Voorbeeld: (twee maten onder één boog; vgl. voorb. par. 8.2.3)



4. Verlengingsbogen bij maat-herhalingen.

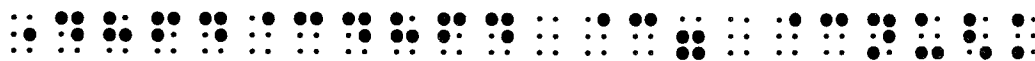
Is bij herhaling van een volledige maat de laatste noot van de eerste maat overgebonden met de eerste noot in de herhaling, dan komt het teken van de bindingsboog niet achter die laatste noot, maar vóór het herhalingsteken van de nieuwe maat.

Is de laatste noot van de laatste herhaling ook overgebonden met de eerste noot in de nieuwe maat, dan komt het boogteken daar ook vóór die eerste noot.

Voorbeeld: (de laatste noot overgebonden; vgl. par. 8.3. vb. A)



Uitwerking A:



Ook goed is uitwerking B:



5. Wordt een maat in een ander oktaaf herhaald, dan is het ook hier weer mogelijk herhalingstekens te gebruiken. Het oktaafteken van de eerste noot in de herhaling komt dan telkens vóór het herhalings-teken. Volgt er na de herhaling van de maat nog een uitgeschreven noot, dan moet ook die worden voorafgegaan door een oktaafteken.

Voorbeeld: (herhaling in een ander oktaaf; vgl. voorb. par. 8.4)

6. Verdubbeling van teken moet op het einde van de originele maat worden opgeheven, behalve als na de laatste herhaling de verdubbeling gehandhaafd kan worden.

Voorbeeld: (verdubbeling van teken; vgl. voorb. par. 8.5)

7. Voordrachtstekens met woordmerk kunnen gewijzigd worden. De nieuwe voordrachtsaanduiding komt vóór het herhalingsteken.

Voorbeeld:

Voorbeeld B: (wijziging van voordracht; vgl. par. 8.6.2 voorb. B)

Opmerking: Het herhalingsteken voor een gehele maat mag wél aan het begin van een brailleregel gebruikt worden.

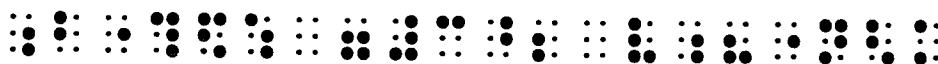
9.2. Herhalingsteken met cijfer.

Als een maat drie keer of meer herhaald wordt, plaatst men achter het herhalingsteken een getal, dat aangeeft hoe dikwijls de maat herhaald moet worden.

De daarop volgende noot moet een oktaafteken hebben.

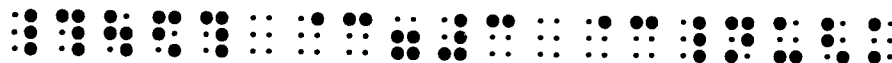
Het maakt voor de brailleweergave geen verschil of er in de zwartdruk al dan niet een herhalingsteken staat:

Voorbeeld A: (herhalingsteken met cijfer)



Voor het herhalingsteken met cijfer gelden de regels die in de vorige paragrafen gegeven zijn.  
Boogtekens achter de laatste noot van een te herhalen groep worden niet achter die noot, maar vóór het herhalingsteken met cijfer geplaatst. Is de laatste noot van een herhaling nog verbonden, bijv. door een bindingsboog, met de eerste noot van de nieuw uit te schrijven maat, dan komt het boogteken vóór die eerste noot.

Voorbeeld B: (boogteken na de laatste noot)

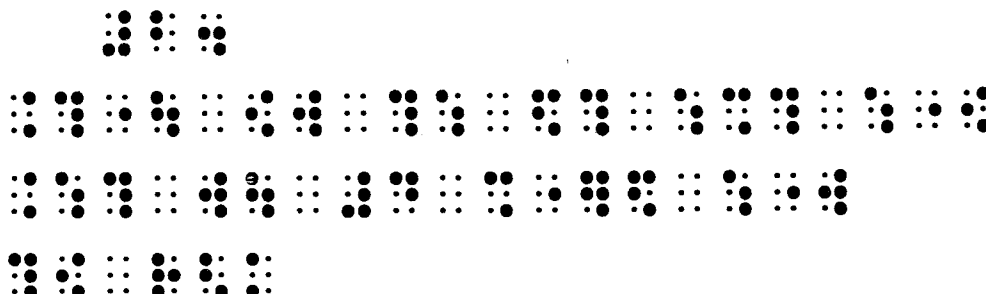


9.3. Onmiddellijke herhaling van een bepaald aantal maten.

1. Als in een muziekstuk een bepaald aantal maten onmiddellijk daarna herhaald wordt, kan men in braille een getal zetten, voorafgegaan en gevolgd door een spatie; dit getal geeft dan aan hoeveel voorafgaande maten moeten worden herhaald.  
(In dit aantal kunnen ook maten voorkomen, die met een gewoon herhalingssteken zijn genoteerd).

De eerste noot na een herhalingscijfer moet door een oktaafteken worden voorafgegaan.

Voorbeeld: (herhalingscijfer)



*kan m.i. beter weg*

②. Gedeeltelijke herhaling van voorafgaande maten.

Moeten enkele maten worden herhaald, behalve één of meer laatste daarvan, dan kan men twee getallen zonder tussenruimte achter elkaar plaatsen:

het eerste daarvan (dat voorafgegaan wordt door een spatie) geeft aan hoeveel maten men terug moet tellen (waar dus de herhaling moet beginnen);

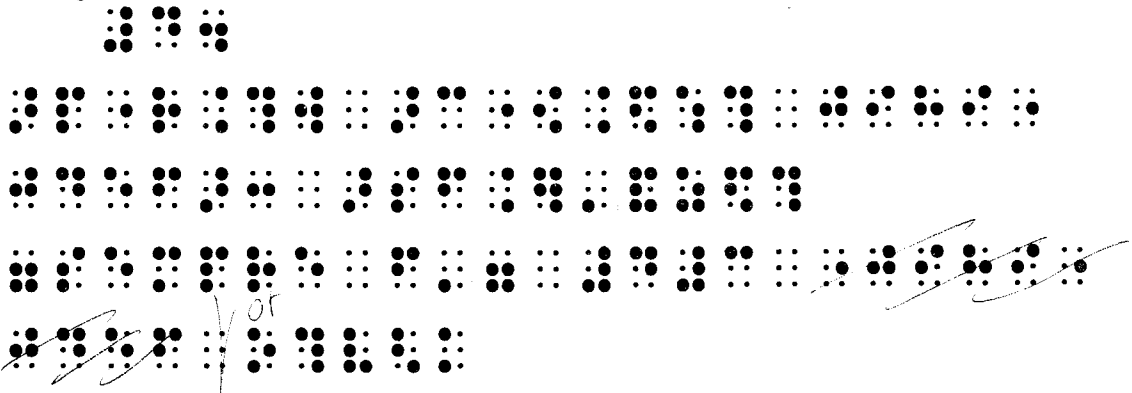
het tweede getal zegt hoeveel maten van die passage moeten herhaald worden.

Na het tweede getal volgt weer een spatie.

De regels zijn hetzelfde als bij de gewone herhalingscijfers, maar hier geldt nog meer, dat men uiterst voorzichtig moet zijn met de toepassing ervan en alleen in zeer duidelijke gevallen ertoe mag overgaan.

\*3. Evenals bij alle herhalingsnotaties moet de herhaling natuurlijk volkomen gelijk zijn aan de originele passage. Echter is ook hier de mogelijkheid om een wijziging in de voordracht te brengen, mits deze voor heel de passage geldt. Men zet dan de nieuwe voordrachtsaanduiding vóór het herhalingscijfer, voorafgegaan door het woord "sempre"; omdat de hele uitdrukking tussen haakjes moet komen staan, begrijpt iedereen dat deze handelwijze gemakkelijk verwarrend werkt en dus beslist niet aan te bevelen is. We geven toch een voorbeeld, omdat men het mogelijk in een of ander boek zou kunnen aantreffen.

\*Voorbeeld: (wijziging van voordracht bij herhalingscijfers)




4. Opmerkingen over het gebruik van herhalingscijfers.

- Herhalingscijfers dient men alleen toe te passen in zeer duidelijke en zinnvolle gevallen.
- Men mag ze niet gebruiken als daardoor de muzikale bouw onduidelijk wordt, of daaraan zelfs geweld wordt aangedaan.
- In geen geval mag men herhalingscijfers gebruiken als de lezer daarvoor meer dan 8 maten terug moet tellen.
- Het mag ook niet als in de te herhalen passage al herhalingscijfers voorkomen.
- Zeer voorzichtig moet men zijn als in die passages boogtekens, voordrachtstekens e.d. voorkomen; speciaal moet men erop letten of de frasering door de herhalingscijfers niet onduidelijk wordt.



9.4. Herhaling van een willekeurig aantal maten.

1. Tekens:

Segno			<i>Zonodig</i> in braille onmiddellijk gevolgd door een letter	} <i>indien er, meer dan een Segno in het muziekstuk voorkomt</i>
Dal Segno			<i>Zonodig</i> in braille onmiddellijk gevolgd door een letter	
Segno-einde ( <del>alleen in braille:</del> )			in braille op het einde van het te herhalen gedeelte	
Coda teken				
			eerste reprise teken	
			tweede reprise teken	
			prima volta	
			secunda volta	
			periode sluitteken	
			sluitteken	

Opmerkingen:

1. Staat er in de zwartdruk alleen een letterafkorting, dan kan men in braille gebruiken:

voor D.S.:  en voor D.C.:  .

2. Staan er in de zwartdruk meerdere woorden als aanwijzing voor de herhaling, dan kan men deze op de bekende manier letterlijk overnemen als een "uitdrukking tussen haakjes".

Bijv.: Da Capo al Fine:



3. De eerste noot na alle bovengenoemde tekens moet worden voorafgegaan door een oktaafteken.



## 2. Het Segno, Segno einde-teken en dal Segno.

Deze tekens worden in het braille muziekschrift veel meer toegepast dan in het muziekschrift voor zienden, nl. telkens als een groep maten verderop in het muziekstuk nog een of meer keren ongewijzigd voorkomt.

In zo'n geval zet men de eerste keer aan het begin van die groep maten het Segno-teken, met daarachter de letter a. (Komt er in hetzelfde muziekstuk nog zo'n terugkerende groep maten voor, dan krijgt die de letter b, enz.)

Vóór en na dit begin-Segno wordt een spatie gemaakt.

Achter het laatste teken van de laatste maat van die groep wordt (zonder spatie) het Segno-einde teken geplaatst. Na dit teken komt een spatie.

Een letter hoeft er bij het Segno-einde niet bij, omdat Segno's elkaar niet mogen overlappen.

Voorbeeld: (Segno a):  $\begin{array}{cccc} \cdot\cdot & \cdot\cdot & \cdot\cdot & \cdot\cdot \\ \cdot\cdot & \bullet\bullet & \cdot\cdot & \cdot\cdot \end{array} . . . . \begin{array}{cc} \cdot\cdot & \cdot\cdot \\ \cdot\cdot & \cdot\cdot \end{array}$

Als later in dit muziekstuk die groep maten weer terugkeert, schrijft men ze niet opnieuw uit, maar zet op die plaats het dal Segno teken met de betreffende letter.

Vóór en na dit teken maakt men een spatie.

Voorbeeld:  $\begin{array}{cccc} \cdot\cdot & \cdot\cdot & \cdot\cdot & \cdot\cdot \\ \cdot\cdot & \cdot\cdot & \bullet\bullet & \cdot\cdot \end{array}$

Dit betekent: Voer nu eerst de groep maten uit, die behoren bij Segno a.

\* Soms zet men in braille achter het dal Segno teken behalve de betreffende letter ook nog het aantal uit te voeren maten van dat Segno. Dit is zeker bij grotere matengroepen wel gemakkelijk, maar het is beslist nodig, als van een bepaald Segno wel de eerste maten, maar niet de gehele groep moet worden uitgevoerd. Overigens is het meestal veel beter om in dit laatste geval alle uit te voeren maten maar gewoon uit te schrijven.

\* Evenals bij gewone herhalingen is het mogelijk om bij een Segno een voordrachtsteken, dat voor de gehele groep geldt te wijzigen voor de gehele uitvoering in een bepaalde herhaling. Men zet het nieuwe voordrachtsteken dan onmiddellijk vóór het dal Segno teken. Geldt voor de oorspronkelijke groep bijv. de uitdrukking "p", en voor een bepaalde herhaling de uitdrukking "f", dan schrijft men:

$\begin{array}{cccc} \cdot\cdot & \bullet\bullet & \cdot\cdot & \cdot\cdot \\ \cdot\cdot & \cdot\cdot & \cdot\cdot & \cdot\cdot \end{array}$  (dus: voer Segno a uit , maar nu "f").

Het behoeft geen betoog, dat we deze notatie alleen maar even vermelden, omdat ze in een of ander boek kan voorkomen, maar ze is beslist af te raden en ook hier is gewoon uitschrijven weer de beste manier.

\* Herhalingen d.m.v. herhalingscijfers mogen niet in combinatie met Segno's worden toegepast, behalve als die geheel binnen een Segno vallen. Maar ook hier weer geldt: gewoon uitschrijven is het beste.

Voorbeeld: (braille toepassing van het Segno)

Opmerking:

Om vergissingen bij het schrijven te voorkomen verdient het aanbeveling om in de zwartdruk op de juiste plaatsen de nodige Segnotekens bij te schrijven, zoals in dit voorbeeld ook gebeurd is (tussen haakjes geplaatst, om te laten zien, dat ze niet in de originele zwartdruk stonden).


Dikwijls is het ook nuttig voor het snel opzoeken van een Segno, dat men in de kantlijn een tekentje zet voor de regel waarop een begin-Segno staat. Dat kan heel goed met de punten 3, 6, twee plaatsen links van de kantlijn.

Omdat Segno's nogal gauw leesmoeilijkheden veroorzaken, moet men er met grote omzichtigheid en met goede kennis van zaken gebruik van maken.


Vooraf in oefenboeken voor beginnelingen moet men ze alleen toepassen in gevallen, dat ze duidelijk te begrijpen en gemakkelijk te vinden zijn.

- Als de lezer niet meer dan acht maten terug hoeft te tellen, maakt men geen gebruik van een Segno, maar van herhalingscijfers.
- Zou de lezer wel meer dan acht maten moeten teruggaan, maar beslaat de te herhalen groep slechts enkele maten, dan schrijft men die liever normaal uit.
- Als een muziekstuk - bijvoorbeeld bij pianomuziek - in "afdelingen" is genoteerd, moet de groep maten die tot een Segno behoort, binnen één afdeling vallen en niet verder reiken.



### 3. Het Da Capo.

Het Da Capo:  wordt gebruikt om de herhaling van een aantal maten vanaf het begin van het muziekstuk aan te geven. Zie voor de schrijfwijze de opmerkingen onder 9.4.1.

- \* Wil men in braille de herhaling aangeven van een willekeurig aantal maten vanaf het begin en wordt het einde daarvan niet aangegeven door de uitdrukking "Fine" of een Codateken, dan moet men achter de uitdrukking D.C. het aantal maten aangeven, dat uitgevoerd moet worden, op dezelfde manier als bij het Dal Segno.

Voorbeeld:  (herhaal 8 maten vanaf het begin)


### 4. Het Coda-teken.

Voor het teken:  kan men in braille het teken:  gebruiken, op dezelfde manier als het Segno teken. Twijfelt men echter of de betekenis wel duidelijk is, dan kan men beter het woord Coda in letters tussen haakjes schrijven.

### 5. Herhalingen door middel van maatnummers.

Deze manier komt in het muziekschrift voor zienden helemal niet voor, maar is in braille de meest eenvoudige manier om de herhaling van een willekeurig aantal maten aan te geven. Ze kan echter alleen toegepast worden als in het muziekstuk de maten genummerd zijn. (In braille doet men dit - zoals later nog besproken zal worden - door nummers te zetten vóór de kantlijn).

Moet men bijv. maat 8 t/m maat 16 herhalen, dan schrijft men:

, dus het getalteken met daarachter de getallen 8 en 16, verbonden door een streepje.

De getallen zijn "in gezakte positie" geschreven. Dit is nl. de oude manier om rang-getallen (achtste, zestiende maat) aan te geven. In Engeland en Duitsland wordt dat nog zo gedaan.

Is een muziekstuk in afdelingen geschreven, dan geeft men bovendien nog het nummer van de afdeling aan, waarin die maten te vinden zijn.

Moet bijv. de 56ste t/m de 63ste maat herhaald worden en staan die in afdeling 8, dan schrijft men:



Vóór deze aanduidingen komt vanzelfsprekend een spatie en ook daarna, behalve als er een sluitteken of reпрiseteken op volgt.

De eerste noot na zulk een aanduiding moet worden voorafgegaan door een oktaafteken.

Past men deze manier van herhalen toe, dan gebruikt men geen braille Segno en braille Da Capo (wel natuurlijk een eventueel in de zwartdruk voorkomend Segno of Da Capo).

Moet men minder dan acht maten teruggaan om het begin van de herhaling te vinden, dan geeft men dat niet aan met maatnummers, maar met herhalingscijfers (ofwel men schrijft die maten gewoon uit).

\*Wijziging van voordrachtstekens kan op dezelfde manier plaats vinden als bij het Segno.

## 6. Reпрisetekens.

Wordt in de zwartdruk een herhaling aangegeven door reпрisetekens, dan komt in braille:

- het eerste reпрiseteken onmiddellijk vóór het eerste teken van de beginmaat daarvan en
- het tweede reпрiseteken onmiddellijk na de laatste maat van het ingesloten gedeelte. Na het tweede reпрiseteken komt natuurlijk een spatie.

De braille tekens voor prima volta en secunda volta staan onmiddellijk vóór het eerste teken van de maat waarbij ze horen.

## 7. Sluit-teken en periode sluit-teken.

Deze tekens sluiten in braille onmiddellijk aan bij het laatste teken van de betreffende maat. Gaat het muziekstuk nog verder, dan begint men op een nieuwe regel.

### Opmerking:

In sommige zwartdruk uitgaven gebruikt men het periode sluit-teken wel eens om een muziekstuk af te sluiten. In braille dient men dan toch het echte sluit-teken te gebruiken, zoals ook in dit boek gedaan is bij het sluiten van de voorbeelden.

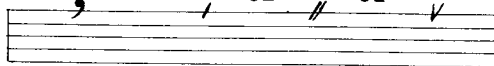

H O O F D S T U K 10

Diverse tekens en  
Algemene aanduidingen.

10.1. Diverse tekens.

1. De braille komma.

,      /      //      \

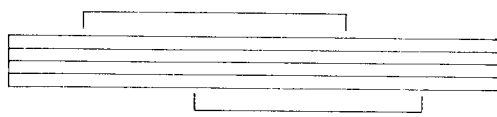

(woordmerk met komma)

De lange ademhaling in de vokale muziek wordt voorgesteld door:





Beide tekens sluiten zonder spatie bij het voorafgaande en volgende teken aan. De eerste noot na elk dezer tekens moet een oktaafteken hebben.

2. De liggende haak.

(boven de notenbalk)



(onder de notenbalk)

Beide tekens komen voor in handboeken over de theorie van de muziek, bij de bespreking van motieven enz., maar tegenwoordig ook veel in opleidingsboeken voor beginners, waarin zij bijv. de muzikale zinsbouw inleiden. In dit laatste geval hoeft men alleen het eerste van beide tekens te gebruiken, tenzij een haak onder de balk een andere betekenis heeft.

Overigens kan men in braille voor het aangeven van muzikale zinnen enz. veel beter meteen het "lange boogteken" gebruiken, omdat dit een zeer duidelijke markering van frasen en delen ervan geeft.

Beide tekens sluiten zonder spatie bij het voorafgaande en volgende teken aan; de eerstvolgende noot behoeft geen speciaal oktaafteken.

\*3. De gestippelde maatstreep.




(de punten (1,3) met spatie vóór en na)

\*4. Teken tussen haakjes.




De haakjes (de punten (6,3)) sluiten zonder spatie bij het voorafgaand en volgend teken aan. De eerstvolgende noot hoeft geen speciaal oktaafteken te hebben.

\*5. Voetnoten in muziektekst.

\* of 1)

A musical staff with two notes on a treble clef. Below the staff are two sets of Braille footnotes. The first set is a 2x2 grid of dots, and the second set is a 2x2 grid of dots with a small vertical line to its left. The word 'of' is written between the two sets of Braille.

Dit driedelig teken komt zonder spatie vóór het teken waar het bij staat; de eerste noot na het voetnoot-teken moet een oktaafteken hebben.

(De verklaring zelf plaatst men zo gauw er een geschikte gelegenheid voor is. Daarbij plaatst men eerst weer het sterretje, eventueel gevolgd door het voetnootnummer).

\*6 Vraagteken bij een teken.

A musical staff with a question mark above it. Below the staff are two Braille examples. The first is a 2x2 grid of dots followed by '(Eng.)'. The second is a 2x2 grid of dots followed by '(Nederl.)'. The word 'of:' is written between the two examples.

Het teken komt zonder spatie vóór het teken waar het in de zwartdruk bijstaat. De eerstvolgende noot moet een oktaafteken hebben.

\*7. Extra groot- of kleingedrukte noten.

Als men aan moet geven, dat bepaalde noten (geen versieringsnoten!) extra groot of extra klein gedrukt zijn, kan men gebruik maken van de volgende tekens, die onmiddellijk vóór de betreffende noten geplaatst worden. Vóór die noot hoeft geen speciaal oktaafteken.

⠩⠨ voor kleingedrukte noten; ⠩⠞ voor groot gedrukte noten.

Beide tekens kunnen bij meer dan drie opvolgende noten verdubbeld worden, maar alleen het tweede deel ervan, dus:

⠩⠩⠩⠩ en ⠩⠩⠩

Voorbeeld: (kleingedrukte noten)

A musical staff in G major (one sharp) and common time. The notes are G4, A4, B4, C5, G4, A4, B4, C5, G4, A4, B4, C5. The notes G4, A4, and B4 are marked with the Braille symbol for 'small' (⠩⠨) above them. The notes C5, G4, A4, and B4 are marked with the Braille symbol for 'large' (⠩⠞) above them.

⠩⠩⠩⠩

⠩⠞⠞⠞⠞

⠩⠩⠩

(Merk op, dat in braille de sextolen aangegeven moeten worden!)

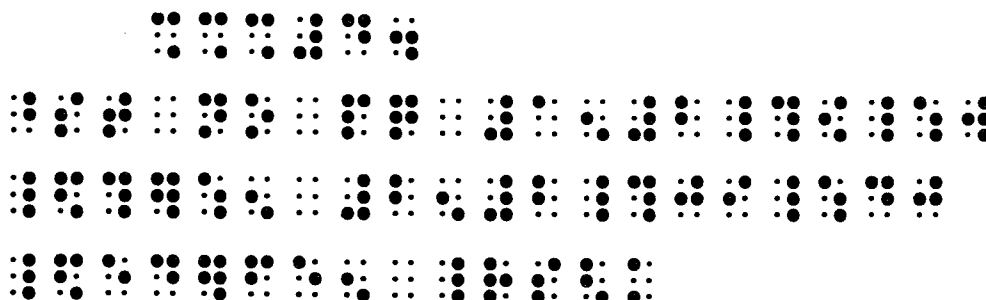
8. Varianten.

Staan er in de zwartdruk boven of onder één of meer maten van een muziekstuk één of meer varianten, dan worden deze in braille onmiddellijk na de originele maat (maten) geschreven en wel op de volgende manier:

- Na de spatie (van de maatstreef) volgt eerst het teken:  $\begin{matrix} \bullet \\ \bullet \\ \bullet \end{matrix}$ , dat onmiddellijk gevolgd wordt door een getal, dat het aantal maten van de variant aangeeft;
- daarna volgt de variant, waarvan de eerste noot altijd een oktaafteken moet hebben;
- tenslotte volgt onmiddellijk na het laatste teken van de variant weer het teken: pt. (2,6).

Is er meer dan één variant bij dezelfde maat (maten), dan worden die alle achter elkaar genoteerd. Men plaatst dan vóór het variantteken eerst het volgnummer van de variant.

Voorbeeld: (2 varianten bij 2 opeenvolgende maten)



\*9. Nummering van maten.

Het doel van de maatnummering is vooral:

- A. Het snel kunnen vinden van een bepaalde maat, die door de dirigent wordt aangegeven, bijv. tijdens een koor-repetitie.
- B. Het snel kunnen vinden van de begin en eindmaat, bij de herhaling van een vorig aantal maten; dit is vooral belangrijk bij eigen studie.

Als de zwartdruk een nummering heeft, volgt men die zo goed mogelijk na. Is er in de zwartdruk geen nummering, maar is die wel nodig, of heeft de gebruiker erom gevraagd, dan mag men die in de brailleweergave zelf invoeren, mits men het maar zo doet, dat het gestelde doel bereikt wordt.

De nummers zet men vóór de kantlijn, zó dat daarna nog minstens één spatie over blijft. Om plaats te besparen laat men het getalteken daarbij weg.

Is een muziekstuk verdeeld in fragmenten (afdelingen), dan komt boven elk fragment het fragmentnummer, onmiddellijk gevolgd door het nummer van de beginmaat en dat van de eindmaat in dat fragment, beide van elkaar gescheiden door een koppelstreepje. De maatnummers schrijft men "gezakt" achter één getalteken.

Voorbeeld: (fragment 2, maat 13 t/m 25)

⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠  
⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

Is een muziekstuk geschreven volgens de methode "maat boven maat", dan komt het maatnummer voor elke regel, waarop weer een nieuw balkensysteem begint.

Begint daarbij een regel met de voortzetting van een maat, die op de vorige regel werd afgebroken, dan zet men achter het nummer nog punt 3.

Begint een muziekstuk met een onvolledige maat (opmaat), dan krijgt die nummer 0.

Voorbeeld: (voortzetting van maat 47):

⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠  
⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

Als in een muziekstuk de maten genummerd zijn, past men geen in-braille-ingevoerde Segno's of Da Capo toe, maar geeft eenvoudig het nummer van de begin- en eindmaat daarvan aan (par. 9.4.5). (De zwartdruk Segno's en Da Capo geeft men wél aan, maar voegt er de maatnummers aan toe).

#### 10. Metronoom aanduiding.

De metronoom aanduiding brailleert men op ongeveer dezelfde wijze als in de zwartdruk (met weglating van de in braille anders gebruikelijke spatie vóór het gelijkteken). Om de notenwaarde aan te geven gebruikt men de noot C, zonder oktaafteken, bijv.:

♩ = 80      ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠  
                 ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

♩. = 72      ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠  
                 ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

Staat er in de zwartdruk een uitdrukking in de betekenis van "ongeveer", dan zet men in braille toch het gelijkteken, maar laat het in de zwartdruk gebruikte woord aan het geheel voorafgaan, bijv:

♩ circa 60      ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠  
                 ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

Als het kan, zet men de metronoom aanduiding vóór de maataanduiding (evt. met voortekening), daarvan gescheiden door een spatie.



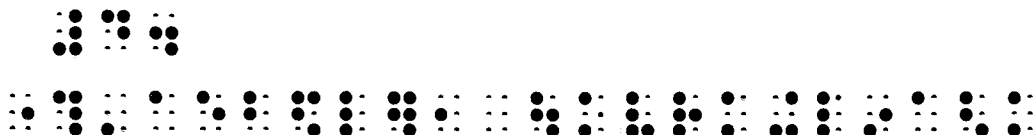
10.2. Vingerzettingstekens.

1. Tekens:

- |                              |   |
|------------------------------|---|
| eerste vinger (duim):        | ⠠ |
| tweede vinger (wijsvinger):  | ⠡ |
| derde vinger (middelvinger): | ⠢ |
| vierde vinger (ringvinger):  | ⠣ |
| vijfde vinger (pink):        | ⠤ |

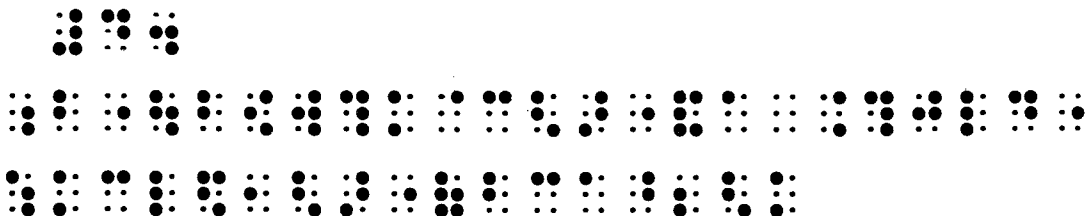
Deze tekens staan onmiddellijk na de noot (of intervalteken) waarbij ze horen. Alle andere tekens moeten daarna komen (behalve natuurlijk een eventuele verlengingspunt achter een noot).

Voorbeeld: (vingerzettingstekens)



2. Staan er in de zwartdruk boven een noot 2 vingerzettingstekens naast elkaar (vingerwisseling), dan worden ze in braille door het korte boogteken (punten 1,4) verbonden.

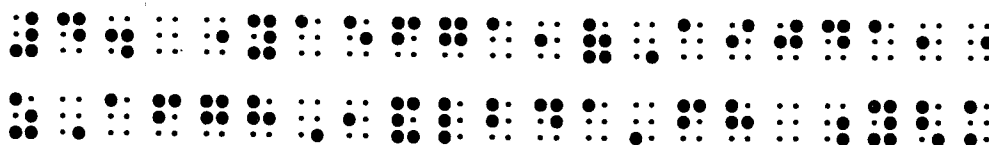
Voorbeeld: (vingerwisseling)



3. Staan er in de zwartdruk boven een noot twee vingerzettingstekens boven elkaar (vingerzetting naar keuze), dan plaatst men in braille deze tekens naast elkaar, waarbij men meestal eerst het teken plaatst, dat het dichtst bij de noot staat (maar dit is niet zo belangrijk).

Als er bij een reeks noten een keuze-vingerzetting staat, maakt men in de zwartdruk soms twee duidelijke rijen. Als er dan een keer één van beide vingerzettingen ontbreekt, moet in de braille weergave zijn plaats worden ingenomen door punt 6 als het eerste teken ontbreekt en door punt 3 als het tweede vingerzettingsteken ontbreekt.

Voorbeeld: (aanhoudende keuze-vingerzetting)






\*Opmerking: In sommige uitgaven wordt alleen maar punt 6 geplaatst als de eerste vingerzetting ontbreekt; ontbreekt de tweede, dan geeft men dat niet aan.

### 10.3. Hand-tekens bij klaviermuziek.

\*In oudere uitgaven ziet men bij klaviermuziek de partij voor de rechterhand, linkerhand en pedaal gewoonlijk aangegeven door de afkortingen R.H., L.H. en Ped., of met de Franse uitdrukkingen: M.D., M.G. en Ped.

Tegenwoordig doet men het liever met de tekens:

-  partij voor de rechterhand
-  partij voor de linkerhand
-  partij voor het (orgel)pedaal

Na deze tekens wordt geen spatie gemaakt, maar als er een teken op volgt, dat één of meer der punten 1, 2 of 3 bevat, dan moet achter het handteken eerst nog punt 3.

De eerste noot na één dezer tekens moet een oktaafteken hebben.

### 10.4. Titel en opschriften van een muziekstuk.

In een muziekbundel dient elk muziekstuk op een nieuwe bladzijde te beginnen.

De titel zet men vóór aan de regel, voorafgegaan door het nummer en een spatie. Zijn er meer regels voor de titel nodig, dan springt men bij de volgregeels zo ver in, dat het nummer duidelijk naar voren komt.

De naam van de komponist enz. begint men op een nieuwe regel.

Hierna kunnen heel geschikt eventuele opmerkingen gemaakt worden, bijvoorbeeld die, waarover in de volgende paragraaf gesproken wordt.

Vervolgens kunnen achtereenvolgens voorkomen:

- A. De algemene aanduidingen omtrent tempo en voordracht, zoals die meestal dik gedrukt aan het begin van een muziekstuk of zelfstandig onderdeel daarvan gegeven worden, zoals: "Allegro Moderato" enz.
- B. De metronoomaanduiding, indien aanwezig.
- C. De maataanduiding, eventueel voorafgegaan door de voortekening. (Indien mogelijk, zet men B en C op dezelfde regel).

#### 10.5. Toelichtingen; lijst van bijzondere tekens.

Het komt in leerboeken, vooral voor beginners, nogal eens voor, dat er in de loop van het muziekstuk aanwijzingen gegeven worden omtrent een bepaald teken of bepaalde notaties.

Het is niet verstandig om deze aanwijzingen ook in de braille weergave tussen de muziektokens door te geven. Het is beter om dat van te voren te doen.

Ook kunnen - vooral bij bepaalde instrumentale muziek - in de zwartdruk ongebruikelijke tekens voorkomen of tekens, die enigszins afwijken van de algemeen gebruikelijke vorm. De brailleerder moet dan zorgvuldig het juiste brailleteken daarvoor kiezen. In sommige gevallen bestaat er zelfs geen algemeen vastgelegd brailleteken, zodat de brailleerder zelf een deugdelijk teken moet ontwerpen.

Het spreekt vanzelf, dat in deze gevallen altijd aan het begin van het muziekstuk een duidelijke opgave van die tekens moet voorkomen, voorzien van de nodige verklaring.

Betreft het een aantal tekens, dat in verband met een bepaald instrument in heel de uitgave wordt toegepast, dan is het verstandig om een lijst met verklaring vooraan in het boek te plaatsen.

T W E E D E A F D E L I N G

Instrumentale en vokale muziek

H O O F D S T U K 11.

Verschillende methoden van notatie.

11.1. Overzicht.

Als een muziekstuk in het zwartschrift op meer dan één notenbalk genoteerd staat, zijn er verschillende methoden om dit in braille weer te geven:

1. De notatie "maat boven maat" ("bar over bar"), vooral in Amerika en Engeland toegepast. Deze notatie lijkt het meest op de zwartdruk, omdat daarbij alle partijen van een maat precies onder elkaar geplaatst worden (par. 11.2).
2. De notatie "regel voor regel" ("line over line"), een variatie van de methode maat boven maat (par. 11.3).
3. De notatie in "afdelingen" (fragmenten), waarbij van elke partij telkens een aantal maten genoteerd wordt. Deze methode is vooral in gebruik op het vasteland van Europa (par. 11.4).

Verder zijn er nog enkele methoden, die ofwel geheel of gedeeltelijk in onbruik geraakt zijn, ofwel alleen in bepaalde gevallen worden toegepast. We noemen hiervan alleen:

- \*4. De "vertical score", waarbij alle partijen per maat als akkoorden en/of met stemmenverdeling worden genoteerd. Dit is vanzelfsprekend alleen bij bepaalde soorten muziek mogelijk.
- \*5. De notatie "bar by bar", vroeger in Engeland gebruikt voor systemen van hoogstens 3 notenbalken. Van elke maat worden achter-eenvolgens de twee of drie partijen met één spatie tussenruimte achter elkaar geschreven. De maten zelf worden gescheiden door een maatstreep, nl. de punten (1,2,3), voorafgegaan en gevolgd door een spatie.

11.2. De notatie "maat boven maat" (bar over bar).

1. Systeem.

De bedoeling bij deze notatie-methode is, dat van elke maat de partijen precies onder elkaar komen, zodat de maten - ongeveer zoals in de zwartdruk - als kolommen na elkaar komen. Zo bestaat bijvoorbeeld pianomuziek telkens uit twee bij elkaar behorende regels, orgelmuziek uit drie, enz.

Dit regelsysteem wordt consequent aangehouden, op slechts één uitzondering na, die verderop wordt besproken.

Om de maten in kolommen te krijgen, moet het eerste muziektteken van elke partij op dezelfde verticale lijn komen. Daartoe zal het dikwijls nodig zijn, dat er open plaatsen gemaakt worden in de kortere partij op het einde van de maat in die partij, ofwel vóóraan op een regel, als nl. de andere partij met een voordrachtsuiddrukking begint.

2. "Richtlijn".

Als in een maat een open ruimte ontstaat van meer dan 6 plaatsen, dan maakt men een richtlijn van punten 6, waarbij de eerste en de laatste plaats open blijft (zie het voorbeeld met de voordrachts-uitdrukkingen).

3. Aanduiding van de partij.

Aan het begin van elke regel plaatst men het betreffende handteken, pedaalteken, naam of teken van stem of instrument.

4. Oktaaftekens.

De eerste noot van elke maat moet altijd een oktaafteken hebben.

5. Afbreken van een maat op het einde van een regel.

Als een maat in één der partijen niet geheel op de regel kan, breekt men die maat in alle partijen op hetzelfde punt af. De brailleerder moet dus vóór hij aan een nieuwe maat begint eerst nagaan of die maat nog in alle partijen op de regel kan en als dit niet het geval is, moet hij een punt zien te vinden, waar de maat op een voor alle partijen verantwoorde manier kan worden afgebroken. Is zulk een punt niet te vinden, dan mag die maat niet begonnen worden, maar moet in zijn geheel in het volgende systeem komen.

6. Nummering van de maten.

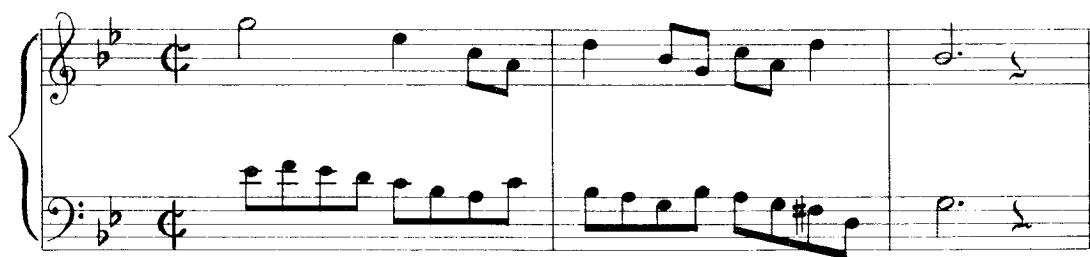
In tegenstelling met de gebruiken op het vasteland van Europa hecht men in Engeland en Amerika nogal veel waarde aan het plaatsen van maatnummers, zwartdruk-paginering enz., en er bestaan dan ook vele regels om zo nauwkeurig mogelijk de zwartdruksituatie aan te geven.

Eén der voorschriften is, dat in de notatie van maat boven maat vóór elke eerste regel van een balkensysteem het maatnummer moet staan. Dus bijvoorbeeld bij pianomuziek telkens voor de regel van de rechterhand.

Begint zo'n regel met de voortzetting van een maat, die op de vorige regel is afgebroken, dan komt achter het maatnummer nog punt 3.

In plaats van braille Segno en herhalingscijfers gebruikt men in deze methode altijd de maatnummers (zie par. 10.1.9).

Voorbeeld: (maat boven maat, algemene regels)



Braille musical notation consisting of four staves. The notation uses dots to represent musical notes and rests, with some notes beamed together. The first staff has a single measure. The second and fourth staves have two measures each. The third staff has two measures, with the first measure containing a longer note value than the second.

7. Voordrachtsuitdrukkingen.

Uitdrukkingen met woordmerk of woorden tussen haakjes, die aan het begin van een maat staan, moeten buiten de kolom vallen, omdat bij elke maat het eerste muziektteken van alle partijen op dezelfde vertikale lijn moet staan. Als dus een maat in één der partijen met een voordrachtsuitdrukking begint, dan blijven de daarvoor benodigde plaatsen in de andere partijen open (voorbeeld 1).

Voorbeeld 1. (voordrachtsuitdrukkingen buiten de kolom)

Braille musical notation corresponding to the musical score above. It consists of four staves. The first staff has a single measure. The second and fourth staves have two measures each. The third staff has two measures, with the first measure containing a longer note value than the second. The notation uses dots to represent musical notes and rests, with some notes beamed together.

Als er aan het begin van een regel een woord-uitdrukking staat, die nogal lang is, dan is het verstandig om die op een afzonderlijke regel te plaatsen, zodat de kolomindeling niet verstoord wordt. Dit kan echter niet als zulk een uitdrukking in de loop van een regel voorkomt (voorbeeld 2).

(Opmerking: vanwege het gebrek aan plaatsruimte zijn, zowel in het vorige als in het volgende voorbeeld de maatnummers weggelaten).

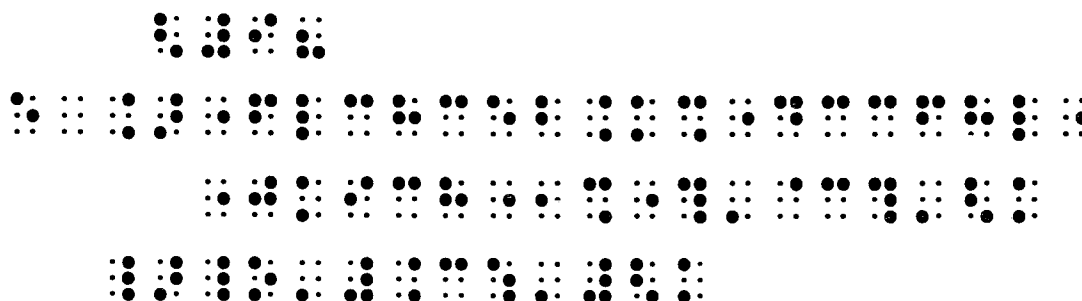
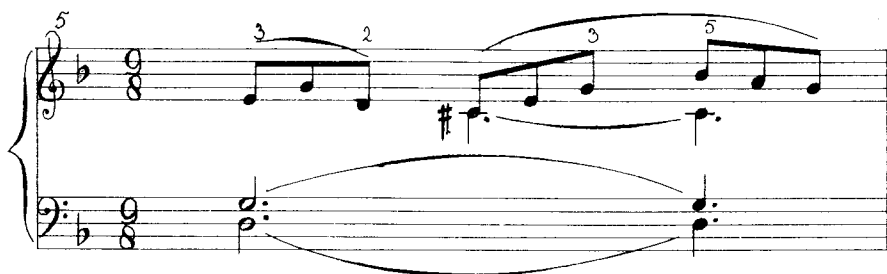
Voorbeeld 2. (voordrachtsuitdrukking op aparte regel)

The image shows a musical score for piano with a vocal line. The vocal line is on a separate staff above the piano accompaniment. The piano part is in 6/8 time and starts with a triplet. The vocal line is marked 'sotto voce'. The piano part is marked 'sempre sostenuto'.

The image shows the Braille representation of the musical score above. It consists of several lines of Braille notation corresponding to the notes and rests in the score.

8. Kan een maat, die vóór aan de regel begonnen is niet geheel op die regel en is er geen geschikt punt te vinden, waarop alle partijen in die maat zijn af te breken, dan mag men bij wijze van uitzondering de maat in die partij afbreken en op de volgende brailleregel voortzetten, waarbij men twee inspringt en geen handteken zet, zodat de muziek toch op dezelfde verticale lijn begint als de andere regels. Vóór die regel komt ook geen maatnummer, maar wel krijgt de eerste noot een oktaafteken.

Voorbeeld: (afzonderlijk afbreken in een maat)



9. Een stel bijeen horende regels - die tesamen een deel van één balkensysteem vormen - moet altijd in zijn geheel op dezelfde braille bladzijde staan, zodat bijvoorbeeld bij klaviermuziek niet de rechterhand op de ene en de linkerhand op de volgende bladzijde staat. (Beslaat een balkensysteem veel notenbalken, zoals bijvoorbeeld bij meerstemmige zangmuziek met orgelbegeleiding, dan moet men hier en daar wel van de gewone regel afwijken).
10. In de notatie van maat boven maat geschiedt de akkoord-notatie en de stemmenverdeling altijd in de rechterhand van boven naar beneden en in de linkerhand en het pedaal van beneden naar boven.
- 11.3. De notatie "regel boven regel" (line over line).

De notatie van maat boven maat geeft door haar kolomsgewijze rangschikking der partijen een goed overzicht over het samengaan daarvan en is daarom bij uitstek geschikt voor het in braille weer-geven van partituren, evenals voor het uitwerken van opgaven in harmonieleer enz. Ook voor beginners op het klavier is ze zeer doeltreffend.

Daar staat echter tegenover, dat ze nogal veel plaatsruimte vraagt en het nauwkeurig rangschikken van de maten onder elkaar een tijdrovende bezigheid is.

De notatie "regel boven regel" komt hieraan enigszins tegemoet.

- Telkens wordt hierbij één regel van elke partij geschreven. Vanzelfsprekend bevat elke regel nauwkeurig dezelfde maten.
- De maten worden door slechts één spatie van elkaar gescheiden, zodat er geen kolomvorming optreedt.
- Er is geen speciaal oktaafteken nodig voor de eerste noot van elke maat; wèl voor de eerste noot van elke regel.

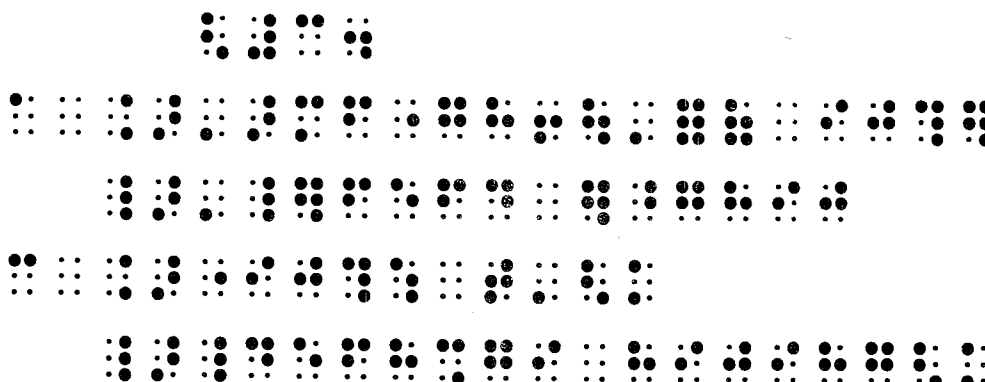


De ordening in telkens slechts één regel, mag alleen doorbroken worden, als bij één der partijen één regelcorrespondeert met meerdere regels van de andere partijen. (Dit kan bijv. door het gebruik van herhalingstekens het geval zijn).

In dit geval mag men bij die overige partijen zoveel regels na elkaar noteren, als corresponderen met die ene regel.

Bij de volgregels springt men telkens 2 plaatsen in. De eerste noot daarvan krijgt natuurlijk een oktaafteken.

Voorbeeld: (notatie regel boven regel)



#### 11.4. De notatie in afdelingen (fragmenten).

1. Deze methode is algemeen gebruikelijk op het vasteland van Europa. Zij geeft veel minder problemen bij het schrijven en vergt ook niet zoveel plaatsruimte.

Van elke partij wordt, in de volgorde van de zwartdruk van boven naar beneden, een gedeelte (fragment) uitgeschreven.

Deze fragmenten mogen niet te groot zijn en moeten in alle geval een muzikaal geheel vormen, bijvoorbeeld een muzikale zin of twee zinnen, naargelang de lengte, of zelfs een verantwoord gedeelte van een zin. Dit moet voor elke afdeling deskundig bepaald worden.

Elke afdeling moet nauwkeurig hetzelfde aantal maten van elke partij bevatten.

2. De fragmenten worden genummerd. Dit nummer komt bij het eerste fragment midden op de regel na de maataanduiding en bij de andere op een afzonderlijke regel tussen de fragmenten. Bovendien wordt aanbevolen om achter het fragmentnummer nog het

nummer van de eerste en de laatste maat van die afdeling te vermelden, zoals men in Amerika en Engeland algemeen doet. De wijze waarop dit moet gebeuren is besproken in par. 10.1.9. Afkeuring verdient het gebruik om het nummer van een fragment voor- aan op de eerste regel daarvan te zetten.

- 3. Vooraan op de eerste regel van elke partij komt het symbool, waarmee die partij in braille wordt aangeduid. Zo bijvoorbeeld bij piano- muziek het handteken.

Alle overige regels van die partij springen twee in, zodat het teken gemakkelijk te vinden is.

De eerste noot van elke regel krijgt een oktaafteken.

Deze twee laatste voorschriften zijn een besluit van het Congres te Parijs in 1954. In Nederland houdt men er zich echter nog lang niet algemeen aan.

Sommigen laten het handteken twee inspringen en de volgregels voor- aan beginnen. Hierdoor komt er wel iets meer plaats beschikbaar, maar de handtekens zijn moeilijker te vinden.

Het speciale oktaafteken aan het begin van elke regel wordt vrijwel algemeen verwaarloosd. Toch kan het zijn betekenis hebben, bijvoor- beeld ter onderscheiding van een woord, waarmee een regel ook zou kunnen beginnen; overigens maakt het niet zo heel veel uit.

- 4. De eerste noot van elke maat hoeft geen speciaal oktaafteken te heb- ben. Voor het overige gelden de regels van de notatie "maat boven maat" ook bij die van verdeling in fragmenten, voorzover ze daarop toepasselijk kunnen zijn.

Voorbeeld: Als het voorbeeld op bladzijde 92 het eerste fragment van een muziekstuk zou zijn (waarvoor het wel wat te klein is door zijn eenvoudigheid), zou de brailleweer- gave er als volgt uit zien:

Braille notation example consisting of several lines of musical notation using dots and spaces to represent notes and rests.

(enz.)

Opm.: het volgende fragmentnummer is gegeven, voor het geval dit zou betreffen: het 2de fragment, 5de t/m 8ste maat.

12.1. Tijdelijke notatie op een hogere of lagere notenbalk;  
gewijzigde muzieksleutels.

1. Als in de zwartdruk een partij tijdelijk op de notenbalk van de andere partij wordt genoteerd - bijvoorbeeld als de linkerhand tijdelijk op de bovenste balk staat - of ook als in een partij even een andere sleutel staat dan vóór aan de notenbalk, is er in braille absoluut geen probleem. Omdat immers door het gebruik van oktaaftekens de juiste toonhoogte wordt aangegeven, is het niet nodig om een van deze beide situaties te vermelden.

\* Zijn echter in de braille weergave aan het begin van het muziekstuk wèl muzieksleutels geplaatst, dan moet men die wijzigingen ook aangeven, en wel door de volgende tekens:

als de partij van de rechterhand tijdelijk op de tweede balk staat, of als in de rechterhand tijdelijk de F-sleutel wordt gebruikt.

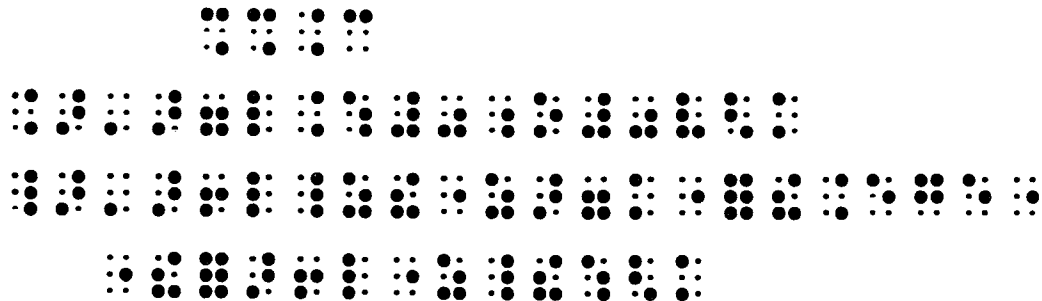


als de linkerhand tijdelijk op de bovenste balk wordt genoteerd, of als in de linkerhand tijdelijk de G-sleutel wordt gebruikt.



De eerste noot na een gewijzigde sleutel moet een oktaafteken hebben.

Voorbeeld: (notatie met sleutelwijziging)



Opmerkingen:

- a. Gewijzigde sleutels hebben geen invloed op de richting waarin de akkoorden worden genoteerd; deze blijft bepaald door het handteken vóór aan de regel.
- b. Als een partij in de zwartdruk tijdelijk op een andere notenbalk wordt genoteerd, kan het voorkomen, dat in de braille weergave hier en daar een verhogings-, verlagings- of herstellingsteken moet worden ingevoegd, waar dat in de zwartdruk niet nodig is.

Omdat men gewijzigde sleutels alleen toepast in boeken, bestemd voor blinde muzikleraren, dient men zich dan ook te houden aan het voorschrift, dat ingevoegde muziektokens moeten worden voorafgegaan door punt 5. Dit geldt dus in zulke gevallen ook voor eventueel ingevoegde rust-tokens, waarover in de volgende paragrafen gesproken wordt.

12.2. Spel met afwisseling van handen.

1. Als in een muziekstuk een passage optreedt, waarin een melodie door beide handen afwisselend wordt gespeeld, terwijl af en toe de "vrije hand" een begeleidende noot of akkoord heeft, dan plaatst men die melodie in de partij van die hand, die daarvoor het meest in aanmerking komt (in het volgende voorbeeld in die van de linkerhand). Door middel van handtekens geeft men daarin aan welke hand telkens speelt.

In de partij die hoofdzakelijk de begeleidende noten (akkoorden) heeft (in het voorbeeld de rechterhand), moet men dan in de brailleweergave enkele rust-tokens invoegen.

\* In Duitse uitgaven kan men in plaats van de gewone handtekens bij handwisseling de volgende tekens aantreffen:

rechterhand:      ●: ●:  
                      : ●: ●:  
                      : ●: ●:

linkerhand:        ●: ●:  
                      : ●: ●:  
                      : ●: ●:

pedaal:            ●: ●:  
                      : ●: ●:  
                      : ●: ●:

- De handtekens worden zonder enige tussenruimte tussen de andere muziektokens geplaatst.
- De eerste noot na een handteken moet altijd een oktaafteken hebben.
- Als na een handteken één of meer der punten 1,2 of drie volgen, moet na het handteken eerst nog punt 3 geplaatst worden.
- Als in een groep van 16de noten en noten van kleinere waarde een handteken moet worden ingelast, dan moet men die groep voluit schrijven en mag niet de verkorte vorm (grondvorm) worden toegepast.



2. Als bij klaviermuziek op een gegeven moment één enkele reeks noten of akkoorden ontstaat, die afwisselend met de ene of de andere hand gespeeld moet worden, kan men die uitschrijven alsof die reeks op één notenbalk stond, dus ofwel in de partij van de rechterhand, ofwel in die van de linkerhand.

Men plaatst dan aan het begin van die reeks vóór aan de regel het handteken van de partij die begint en gaat op de volgende regels gewoon door, echter met telkens twee plaatsen inspringen, totdat die gehele reeks ten einde is.

Bij de notatie volgens maat boven maat krijgen de inspringende regels geen maatnummer.

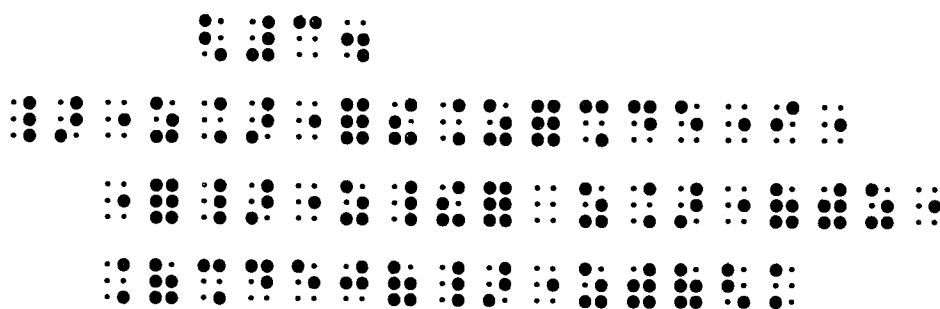
Bij de notatie volgens afdelingen maakt men van zo'n reeks een aparte afdeling, die dus alleen een partij voor de rechterhand, ofwel voor de linkerhand bevat volgens het handteken aan het begin.

De eerste noot van elke regel krijgt altijd een oktaafteken.

Gaat in zo'n reeks de handwisseling steeds op dezelfde wijze, dan kan men - nadat de opeenvolging duidelijk gebleken is - verder volstaan met de uitdrukking "sim." in te lassen, waardoor geen handtekens meer nodig zijn, zolang de regelmaat blijft.

(Zie voor dit laatste het tweede voorbeeld).

Voorbeeld 1.: (wisseling der handen; notatie in afdelingen)



Met de methode van maat boven maat zou de uitwerking geheel hetzelfde zijn.

Het volgende voorbeeld wordt uitgewerkt volgens de methode van maat boven maat. De maatnummers zijn daarbij in zwartschrift gezet wegens gebrek aan plaats op de bladspiegel.

Voorbeeld 2.: (handwisseling; notatie maat boven maat)

Musical notation for measures 66 and 67. The piece is in 4/4 time and B-flat major. Measure 66 shows a hand change from the right hand to the left hand. Measure 67 continues the piece with a hand change from the left hand to the right hand. The notation uses a '2-measure rest' symbol (two vertical lines) to indicate the hand change.

Musical notation for measures 68 and 69. The piece continues in 4/4 time and B-flat major. Measure 68 shows a hand change from the right hand to the left hand. Measure 69 continues the piece with a hand change from the left hand to the right hand. The notation uses a '2-measure rest' symbol (two vertical lines) to indicate the hand change.

Musical notation for measure 70. The piece continues in 4/4 time and B-flat major. Measure 70 shows a hand change from the right hand to the left hand. The notation uses a '2-measure rest' symbol (two vertical lines) to indicate the hand change.

Uitwerking van voorbeeld 2.:

(N.B.: Toegevoegde tekens met punt 5; de maatnummers in zwartschrift wegens gebrek aan plaatsruimte)

•• •• •• ••  
•• •• •• ••

66 ••  
•• •• •• •• •• •• ••  
•• •• •• •• •• •• •• ••

67 ••  
••  
••  
•• ••

70. •• •• •• •• •• •• •• •• •• •• •• •• •• ••  
•• •• •• •• •• •• •• •• •• •• •• ••

Als in gedeelten die met afwisseling van de handen gespeeld worden, af en toe beide handen gelijktijdig een noot of akkoord moeten aanslaan, en dus (kleine) stemmenverdeling nodig is, moet er zeer duidelijk worden aangegeven door welke hand elk der noten gespeeld moet worden.

Als bovenstaande maat 66 in de loop van zo'n gedeelte zou voorkomen, zou die er als volgt uitzien:

••  
•• ••

Komt in gedeelten met handwisseling verdubbeling van intervaltekens voor, dan mag die - volgens de besluiten van 1954 - gehandhaafd blijven als er handwisseling optreedt.

\* N.B. In Nederlandse en Duitse uitgaven, die zich nog houden aan de besluiten van 1929, moet een eventuele verdubbeling van intervaltekens vóór een handwisseling worden opgeheven, omdat volgens de vroegere richtlijnen de richting, waarin de akkoorden gelezen moeten worden, afhàngt van het handteken dat op dat moment geldig is. Men zij dus bedacht op de oude schrijfwijze!



\*12.3. Verdeling van een akkoord over beide handen.

Als in de zwartdruk een akkoord bijvoorbeeld in de partij van de linkerhand genoteerd staat, maar een gedeelte daarvan door de rechterhand gespeeld moet worden, zal men in de braille weergave dat gedeelte gewoonlijk ook in de partij van de rechterhand kunnen noteren.

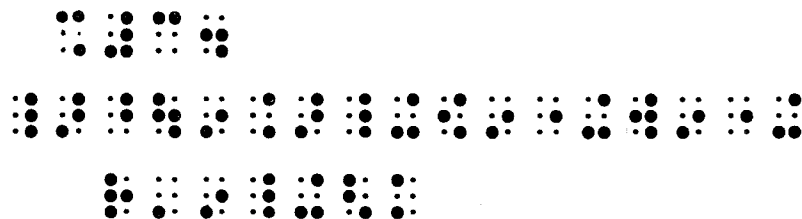
Is men echter verplicht om een nauwkeurig beeld te geven van wat er in de zwartdruk staat (zoals in les-materiaal voor blinde muziekleraren), dan kan men dat als volgt doen:

Men plaatst het hele akkoord in de partij van de linkerhand, maar zet voor het eerste intervalteken dat daarvoor in aanmerking komt het handteken van de rechterhand.

Dat handteken geldt dan alleen voor de onmiddellijk volgende intervallen.

Op overeenkomstige wijze kan men handelen voor een akkoord in de partij van de rechterhand, dat gedeeltelijk met de linkerhand gespeeld moet worden.

\* Voorbeeld: (akkoord verdeeld over beide handen)



Zoals uit het voorbeeld blijkt, is het niet nodig om in onmiddellijk volgende akkoorden het handteken opnieuw te zetten, als ook daarin die verdeling vanzelfsprekend is.

\*12.4. Melodische sequenzen.

Als een melodie bestaat uit een opeenvolging van onderling gelijkvormige figuren, die telkens met een andere noot van de toonladder beginnen, dan kan men in braille de volgende verkorting toepassen:

Men schrijft de eerste figuur volledig uit;  
van alle volgende figuren schrijft men alleen de eerste noot uit (met de waarde die hij heeft) en zet daarachter het teken gevormd door de punten: (3,6);  
de andere noten van die figuur laat men daarna weg.

Het is verstandig om deze afkorting alleen toe te passen als alle noten van die figuur dezelfde tijds waarde hebben.

De opeenvolgende figuren moeten volkomen gelijkvormig aan elkaar zijn. Er mogen dus geen verhogings-, verlagings- of herstellings-tekens in voorkomen; de vingerzettingstekens mogen niet gewijzigd worden enz.

Voorbeeld: (melodische sequenzen)

Dit mag men schrijven als: enz.

Herhalingstekens binnen de figuren zelf zijn wel mogelijk, maar alleen als de notatie daarbij heel duidelijk blijft, zoals in het volgende voorbeeld:

Voorbeeld: (herhalingstekens binnen de figuren)

### 12.5. Parallele beweging.

Als in klaviermuziek de ene hand zich gedurende minstens één volle maat parallel met de andere beweegt op een afstand van één oktaaf, dan kan men de tweede partij vervangen door een oktaaf-intervalteken. Is de onderlinge afstand tussen beide partijen een dubbel oktaaf of driebel, dan komt vóór het intervalteken nog een oktaafteken, dat de juiste toonhoogte aangeeft.

Voorbeeld: (parallele beweging der beide handen)

Duurt de parallelle beweging langer dan 2 maten, dan zet men het oktaaf-intervalteken één keer, met onmiddellijk daarachter het getal, dat het aantal van die maten aangeeft

Zou de beweging bijvoorbeeld 4 maten duren, dan zou men de partij van de linkerhand in het vorige voorbeeld als volgt schrijven:



Opmerking:

In oudere uitgaven kan men ook parallelle beweging in tertsen, sexten enz. op deze wijze genoteerd zien. Er staat dan het betreffende intervalteken.

In de besluiten van het Congres in 1954 werd dit niet meer vermeld, hetgeen begrijpelijk is, omdat die notatie vaak moeilijk leesbaar wordt.

\*12.6. Het passage-teken. (Substitutie notatie; substitutie-teken).

Dit teken wordt in de besluiten van 1954 niet meer vermeld.

Men moet het dus als een af te keuren notatie beschouwen.

Omdat men het in oudere uitgaven nog kan aantreffen, volgt er hier een korte aantekening:

De bedoeling was om het veelvuldig plaatsen van oktaaftekens te voorkomen in lange, op een bepaalde manier regelmatig gebouwde notenreeksen, die uit noten van dezelfde tijdsduur bestonden. Het teken bestond uit drie delen en werd vóór de reeks geplaatst. 1ste deel: het oktaafteken van het laagste oktaaf, waarin de reeks zich bewoog.

2de deel: (een soort scheiding) het teken:  $\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$

3de deel: aanduiding van de waarde, die alle noten hadden en wel:

$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  voor de kwartnoten;       $\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  voor de 32ste noten;

$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  voor achtste noten;       $\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  voor de 64ste noten.

$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  voor de 16de noten;

In de reeks werden de noten als volgt geschreven:

$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  (enz.) C (enz.) in het laagste oktaaf waarin de reeks zich beweegt (dus als grondnoten)

$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  (enz.) C (enz.) in het daaropvolgend oktaaf (dus als halve noten)

$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  (enz.) C (enz.) in het derde oktaaf (dus als hele noten)


$\begin{matrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \\ \vdots \\ \bullet\bullet \end{matrix}$  (enz.) C (enz.) in het vierde oktaaf (dus als kwartnoten).

Een grotere omvang dan vier oktaven mocht de reeks niet hebben.


Het is begrijpelijk, dat een dergelijke ingewikkelde en verwarrende notatie niet meer toegepast dient te worden en daarom door het Congres ongeschikt werd verklaard.

12.7. Het pianopedaal (legatopedaal)

1. Overzicht van de tekens:

Ped. (onder de noot):  in braille vóór de noot

Ped. (na een noot):  in braille toch vóór de noot


\*  in braille na de noot (of rust)

Het teken voor pedaal neer wordt in braille geplaatst vóór de noot, waaronder (waarachter) het in de zwartdruk staat, en wel vóór de voordrachtstekens met woordmerk, versieringstekens en boogtekens, voor zover die vóór de noot staan.

Dit geldt ook voor het teken, dat in braille gebruikt wordt, als "pedaal neer" en "pedaal op" achter de noot staan in de zwartdruk. Het teken voor pedaal op komt in braille na de noot en wel na de boogtekens of vingerzettingstekens, die eventueel achter die noot staan.

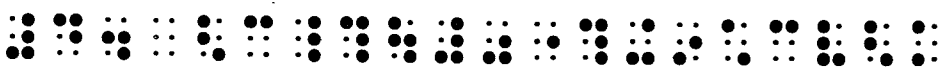
Als het teken "pedaal op" in de zwartdruk onmiddellijk gevolgd wordt door het teken voor "pedaal neer", dan laat men in braille het teken voor "pedaal op" gewoonlijk weg.

\*Als in de zwartdruk onder dezelfde noot zowel het teken voor pedaal op, als het teken voor pedaal neer staat, kan men in braille

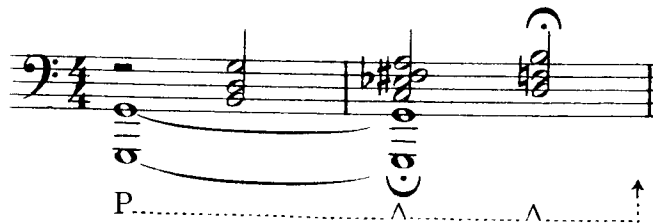
daarvoor het teken:  gebruiken.

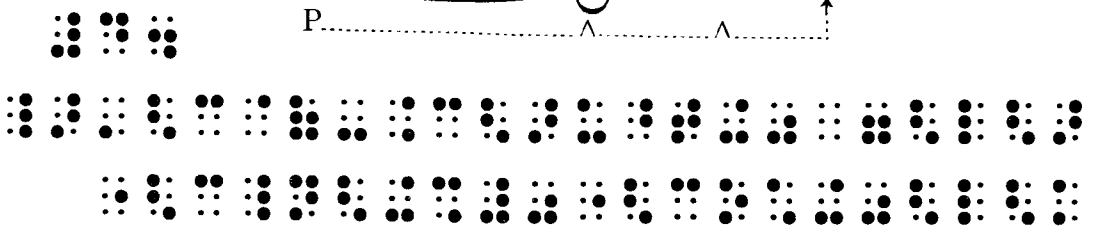
Voorbeeld: (het pianopedaal)





\*Voorbeeld: (pianopedaal, andere zwartdruknotatie)





(Voor een sluitteken hoeft het "pedaal op" niet gezet te worden).

2. Het pianopedaal en herhalingstekens binnen één maat.

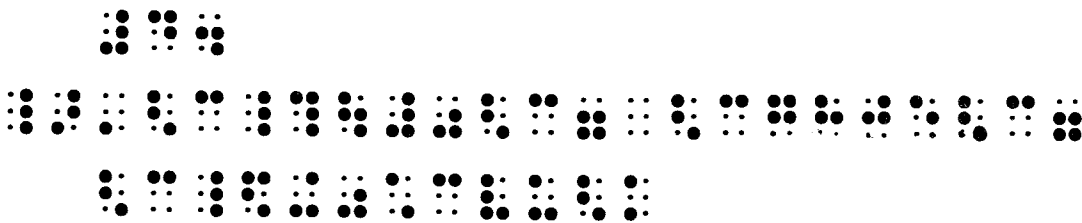
Het is in principe mogelijk om herhalingstekens te gebruiken bij pedaalvoering, als deze maar goed de bedoeling weergeven. Het is echter bijna onmogelijk om sluitende regels te geven, waarmee alle situaties eenvoudig zijn op te lossen. Daar komt nog bij, dat in braille het teken voor ped.-op wordt weggelaten, als daarop onmiddellijk het teken voor ped.-neer volgt. Dit maakt het formuleren en hanteren van de regels extra moeilijk.

In de voorbeelden zullen we het teken ped.-op, voor zover nodig, wel plaatsen voor het sluitteken van het voorbeeld, ofschoon dat normaal niet nodig is bij sluit-teken, periodesluit-teken enz.

We geven nu regels en voorbeelden voor de volgende gevallen:

- A. Pedaal van het begin tot aan het einde van het origineel en hetzelfde in de herhaling daarvan (voorb. 1).
  - B. Pedaal tijdens een gedeelte van het origineel en precies hetzelfde tijdens de herhaling daarvan (voorb. 2 en 3).
  - C. Pedaal vanaf het begin, of vanaf een noot in de loop van het origineel, terwijl het teken ped.-op pas op het einde van de herhaling daarvan verschijnt (voorb. 4 en 5).
  - D. Pedaal van het begin tot het einde van de originele reeks en de herhaling zonder pedaal; en het omgekeerde geval. (voorb. 6, 7 en 8).
- A. De tekens voor ped.-neer en ped.-op zijn in het algemeen niet ingesloten in het herhalingsteken, als beide tekens resp. bij de eerste en de laatste noot (akkoord) van het origineel staan. Het ped.-neer moet dus altijd voor het herhalingsteken worden geplaatst als de herhaling dezelfde pedaalvoering heeft, terwijl daardoor het teken voor ped.-op in de originele reeks vervalt.

Voorbeeld 1: (ped.-neer aan het begin, ped.-op aan het einde van origineel en herhaling)



- B. Geldt echter het ped.-neer slechts voor een gedeelte van een notenreeks en precies hetzelfde voor de herhaling daarvan, dan zijn die tekens wel ingesloten in het herhalingsteken, en worden dus niet opnieuw genoteerd.

Voorbeeld 2: (pedaal alleen gedurende de 1ste en 3de tel, zowel in origineel als in herhaling)



Voorbeeld 3: (pedaal alleen gedurende de 2de en 4de tel, zowel in het origineel als in de herhaling)

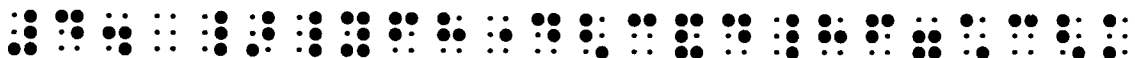


- C. Als het teken ped.-neer aan het begin van het origineel staat of in de loop daarvan en het teken ped.-op pas aan het einde van de herhaling (dus het pedaal blijft de gehele tijd ingedrukt), dan kan het herhalingsteken zonder meer achter de originele reeks.

Voorbeeld 4: (pedaal blijft ingedrukt tot het einde)

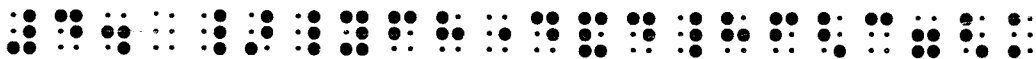


Voorbeeld 5: (idem)



D. Als de originele reeks van het begin tot het einde met pedaal wordt gespeeld en de herhaling daarvan geheel zonder pedaal (of omgekeerd), mag het herhalingsteken toegepast worden zolang de uitvoering daarvan absoluut duidelijk is.

Voorbeeld 6.: (origineel zonder pedaal, herhaling met pedaal)



Voorbeeld 7.: (origineel met pedaal, herhaling zonder pedaal)

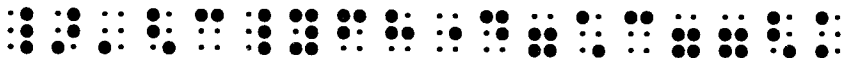



Opmerking: Juist bij toepassing van deze laatste regel moet men ervoor zorgen, dat het teken voor ped.-op niet tussen twee herhalingstekens komt te staan, want dat mag niet.

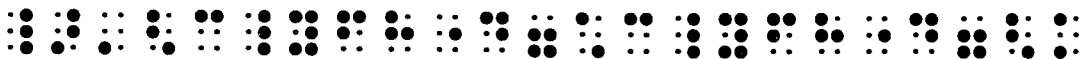
Voorbeeld 8.: (Tekens ped.-op niet tussen 2 herhalingstekens)




fout: 



goed: 



beter: 



3. Het pianopedaal en de herhaling van gehele maten.

De regels A t/m D gelden op overeenkomstige wijze ook voor de herhaling van een gehele maat. Hierbij moet men er echter nog meer attent op zijn, of de juiste bedoeling duidelijk wordt weergegeven. Is dat niet het geval, dan mag men geen herhalingsteken gebruiken.

Voorbeeld 9. (r.A, vb. 1) (pedaal gedurende elk der maten)



Voorbeeld 10. (r.B, vb. 2) (pedaal gedurende een gedeelte van de maten)



Voorbeeld 11. (r.B, vb. 3) (idem)



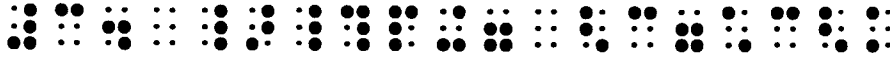
Voorbeeld 12. (r.C, vb. 4) (het ped. blijft 2 maten ingedrukt)



Opmerking: het teken voor ped.-op voor het sluit-teken mag weggelaten worden, maar het is hier voor de duidelijkheid wel geplaatst.



Voorbeeld 13. (r.D, vb.6) (1ste maat zonder, 2de maat met pedaal)



Voorbeeld 14. (r.D, vb.7) (1ste maat met, 2de maat zonder pedaal)



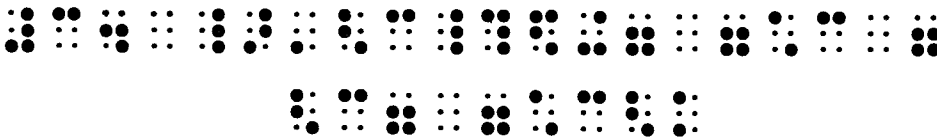
Opmerking:

Let erop, dat het teken voor ped.-op hier niet achter de eerste maat is geplaatst, maar vóór het herhalingsteken, waarmee de tweede maat genoteerd is. Dit is gedaan om elke mogelijke twijfel uit te sluiten.

Vergelijk dit voorbeeld met voorbeeld 11.

Als een maat meerdere malen herhaald wordt, is de uiterste oplettendheid geboden om de pedaaltekens op de juiste plaats te zetten. Ontstaat er ook maar enige onduidelijkheid omtrent de uitvoering, dan moet men de herhalingstekens laten vervallen en de maten uitschrijven.

Voorbeeld 15: (herhaling van meerdere maten)

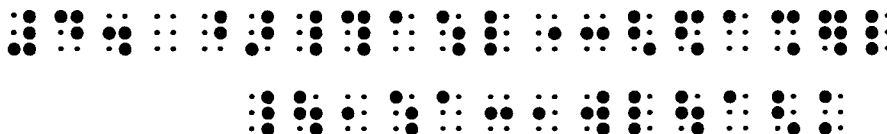


Herhalingscijfers, braille Segno en braille Da Capo mogen worden toegepast, mits de pedaaltekens nauwkeurig hetzelfde zijn.



Het spreekt vanzelf, dat aan het begin van het boek of muziekstuk altijd een toelichting gegeven moet worden op dergelijke zelf gekozen of ontworpen tekens.

Voorbeeld: (voetzettings tekens)



De algemene aanwijzingen voor registratie en klaviergebruik zet men op dezelfde manier als in de zwartdruk boven het muziekstuk, vóór de maataanduiding.

Komen er in de loop van het muziekstuk nog aanwijzingen omtrent het te gebruiken klavier of de registratie voor, dan plaatst men die op dezelfde manier als in de zwartdruk tussen de noten, op de manier van de voordrachtsaanduidingen.

### 12.9. Muziek voor accordeon.

Het hier volgende systeem heeft alleen betrekking op een klavier-accordeon met zes rijen knoppen in de linkerhand. De tekens, die in het overzicht een andere dan de normale betekenis hebben, gelden alleen in de partij voor de linkerhand en dan nog alleen maar als voor deze partij het linkerhandteken voor accordeon staat.








Vanwege de verschillende uitvoeringen van accordeons en de variatie in notaties, worden alleen de basistekens gegeven; voor speciale gevallen moeten aanpassingen gemaakt worden, die aan het begin van het boek of het muziekstuk moeten worden toegelicht.

#### 1. Overzicht van de tekens.

Linkerhand-teken voor accordeon:	
-	(1ste rij)      2 of m       (4de rij)
(geen aanduiding)	(2de rij)      3, 7 of S       (5de rij)
1 of M	(3de rij)      4 of d       (6de rij)

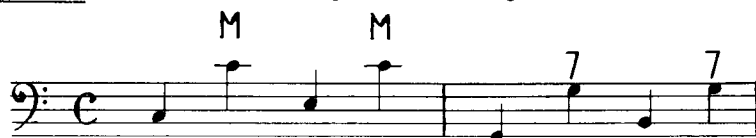
Deze tekens worden onmiddellijk vóór de noot geplaatst. Elk rij-teken blijft van kracht, totdat een nieuw rij-teken verschijnt.

Verder zijn er nog de volgende tekens:

	 (trekken)	 B.S. (bas-solo)
	 (duwen)	 met register   zonder register

2. In de linkerhand worden geen oktaaftekens gebruikt (ze zijn niet nodig). Deze worden hier als rij-tekens gebruikt.

Voorbeeld: (rij-tekens bij accordeon)





3. Vingerzettingstekens worden op de gewone manier achter de noot geplaatst, zoals bij de overige klaviermuziek.

Voorbeeld: (bas-solo met vingerzettingstekens)






4. Intervallen.

Als een akkoord-noot boven een bas-noot van dezelfde tijdsduur staat, schrijft men de basnoot uit en geeft daarachter de akkoord-noot aan met behulp van een intervalteken, dat voorafgegaan wordt door het rij-teken van de akkoordnoot.


Intervaltekens kunnen verdubbeld worden, maar de verdubbeling moet worden opgeheven als het akkoord van soort verandert.

Voorbeeld: (intervallen; verdubbeling van intervaltekens)

5. De tekens voor het uittrekken en induwen van de accordeon worden in de partij van de rechterhand geplaatst. De eerstvolgende noot hoeft geen speciaal oktaafteken te hebben.
6. De eerste noot na een registerteken moet worden voorafgegaan door een oktaafteken.

12.10. De "overlopende" boog in klaviermuziek.

Staat er in klaviermuziek een boog, streep of stippellijn die van de ene notenbalk naar de andere loopt, dan gebruikt men daarvoor

het teken  op de plaats van overgang. Het kan daarbij soms nuttig zijn om bij de eerstvolgende noot in de andere partij het boogteken weer te laten voorafgaan.

Voorbeeld: ("overlopende" boog of lijn)

13.1. Algemeen overzicht van de tekens; regels en toepassingen.

Opmerking vooraf:

Als in het volgende, bij de voorschriften voor de plaatsing der tekens, de voordrachts-symbolen worden genoemd, dan worden die tekens bedoeld, die zonder woordmerk vóór de noot worden geplaatst, zoals "staccato" e.d.

1. Snaartekens.

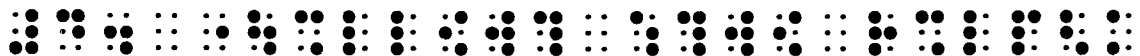
1ste snaar:	•• •• •• ••	5de snaar:	•• •• •• ••
2de snaar:	•• •• •• ••	6de snaar:	•• •• •• ••
3de snaar:	•• •• •• ••	7de snaar:	•• •• •• ••
4de snaar:	•• •• •• ••		

Deze tekens worden vóór de noot geplaatst en wel vóór de versieringstekens en voordrachtssymbolen.

Er is geen speciaal oktaafteken voor de noot nodig.

Moet een snaar worden aangehouden (in de zwartdruk een lijn achter de snaaraanduiding), dan wordt het snaarteken verdubbeld (zie bij 3).

Voorbeeld:



2. Positie-tekens.

I	•• •• •• ••	VI	•• •• •• ••	XI	•• •• •• •• •• ••
II	•• •• •• ••	VII	•• •• •• ••	XII	•• •• •• •• •• ••
III	•• •• •• ••	VIII	•• •• •• ••	XIII	•• •• •• •• •• ••
IV	•• •• •• ••	IX	•• •• •• •• •• ••	$\frac{1}{2}$ pos.	•• •• •• •• •• ••
V	•• •• •• ••	X	•• •• •• •• •• ••		

De positietekens worden vóór de noot geplaatst, vóór de versieringstekens en voordrachtssymbolen.

De eerstvolgende noot moet een oktaafteken hebben.

Als bij het teken voor de zevende positie verwarring mogelijk is met het eind-teken van een crescendolijn, dan zet men vóór het positieteken nog punt 6.

Voorbeeld: (positietekens)

3. Afstreek - opstreek; akkoordsanslag; plectrumtekens.

∩ :: :: afstreek; plectrum neer (tokkelinstrumenten);  
 :: :: akkoordsanslag omlaag.

∨ :: :: opstreek; plectrum op (tokkelinstrumenten);  
 :: :: akkoordsanslag omhoog.

De tekens moeten zo dicht mogelijk bij de noot staan, maar na de snaar- en/of positietekens, echter vóór een eventueel voorteken van de noot. Er is geen speciaal oktaafteken voor de noot nodig. Een eventueel lang boogteken moet vóór deze tekens komen.

Voorbeeld: (afstreek - opstreek)

4. Vingerzettingstekens.

Linkerhand:

1 (wijsvinger)	⠠⠨
2 (middelvinger)	⠠⠢
3 (ringvinger)	⠠⠣
4 (pink)	⠠⠤

<u>Duim-teken linkerhand:</u>	⠠⠠⠠
duim op 1ste snaar:	⠠⠠⠠
duim op 2de snaar:	⠠⠠⠠
duim op 3de snaar:	⠠⠠⠠
duim op 4de snaar:	⠠⠠⠠

Merk op, dat deze tekens andere vingers aanduiden dan bij de klaviermuziek. Ze komen onmiddellijk achter de noot of het betreffende intervalteken.

Bij verlengingslijnen (zie onder 7) moet op het einde het vingerzettingsteken altijd herhaald worden, ook al staat het er in de zwartdruk niet.

Omdat door het verlengingssysteem keuze-vingerzettingen niet op de gangbare wijze gemaakt kunnen worden, zal men die als ze zouden voorkomen op de manier van varianten moeten doen.

Voorbeeld: (vingerzettingstekens bij snaarinstrumenten)



5. Diverse tekens.

losse snaar; natuurlijke flageolet: ⠠⠠⠠

kunstmatige flageolet (ruit of vierkant): ⠠⠠⠠

idem, vóór 1954: ⠠⠠⠠

*is octaaf teken (contra-octaf) → voldoet goed in praktijk*

Het teken voor losse snaar of natuurlijke flageolet komt na de noot of na het bijbehorend vingerzettingsteken.

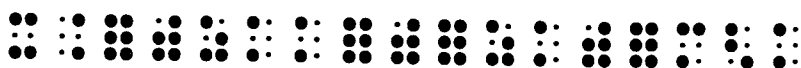
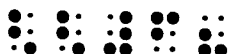
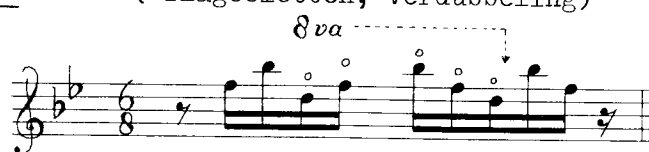
Wordt de kunstmatige flageolet, voorgesteld door een ruitvormige (of vierkante) noot, dan komt het teken: punt 4 vóór de noot, eventueel vóór het voorteken daarvan.

Vóór 1954 werd (volgens Créman) de ruitnoot voorgesteld door het in het overzicht vermelde teken, dat achter de noot of zijn vingerzettingsteken geplaatst werd.

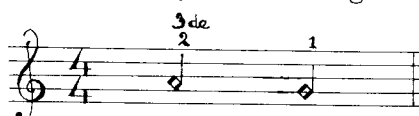
Het teken voor losse snaar kan op de gewone manier verdubbeld worden; dat van de ruitnoot niet.




Voorbeeld: ( flageoletten; verdubbeling)



Voorbeeld: (ruitnoten; kunstmatige flageolet)



6. Glissando.

Het glissandoteken is het teken: , dat achter de eerste van de twee noten staat. Staat er in de zwartdruk nog een boog bij, dan komt die boog het eerst.

Voorbeeld: (glissando)



7. Verlengings- en aanhoudingslijnen bij snaarinstrumenten.

a. bij snaartekens: past men het gewone verdubbelingssysteem toe, waarbij alleen het tweede deel verdubbeld wordt, bijvoorbeeld:

(1ste snaar): 

b. bij positietekens: past men het gewone verlengingssysteem toe:

(II)  (of nieuwe positie)

c. bij vingerzettingstekens: plaatst men aan het begin éénmaal punt 3 achter het vingerzettingsteken en op het einde zet men dat teken altijd nog één maal, met punt 6 ervoor, bijvoorbeeld:

1ste vinger: 

(In de voorafgaande voorbeelden zijn deze regels toegepast)


### 13.2. Strijkinstrumenten.

De algemene tekens voor snaarinstrumenten gelden ook voor viool, violoncel enz. Voor beoefenaars van deze instrumenten bestaan er nog uitvoeriger regels, maar in het algemeen kan gezegd worden, dat de tekens en voorschriften van 1929 nog steeds van toepassing zijn (zie het handboek van Créman).

Enkele specifieke tekens volgen hier nog:

Pizzicato voor de rechterhand en arco worden in braille op dezelfde manier geschreven als in de zwartdruk en - voorafgegaan door het woordmerk - vóór de betreffende noot geplaatst.

(In oude boeken vindt men er soms ook het (klavier)teken voor de rechterhand bij).

Pizzicato voor de linkerhand wordt aangegeven met het teken: , dat vóór de betreffende noot geplaatst wordt. Het teken mag bij meer dan drie opeenvolgende noten, die zo gespeeld moeten worden, op de gewone manier verdubbeld worden.

De noot die volgt op een pizzicato teken moet een oktaafteken hebben.

Het stok-tremolo en vinger-tremolo worden genoteerd op de manier, die beschreven is in par. 7.2.

### 13.3. Tokkelinstrumenten.


Door allerlei oorzaken bestaan er nog weinig of geen algemeen erkende tekens en regels voor de tokkelinstrumenten.

Voor zover mogelijk zijn de in par. 13.1. besproken regels ook van toepassing op deze instrumenten, al zal er hier en daar wat aangepast moeten worden.

1. Is de muziek (bijv. voor gitaar) volledig uitgeschreven op een notenbalk, dan gelden alle voorafgaande notaties, speciaal natuurlijk die van par. 13.1.
2. Zijn er onder een éénstemmige melodie akkoordsymbolen aangegeven voor gitaarbegeleiding, dan noteert men die op de manier, die in hoofdstuk 14 behandeld zal worden.
3. De fret-tekens zijn dezelfde als de positietekens.

4. De barré-tekens zijn: *Verwarrend; zijn ook octaaftekens*

groot barré:  barré naar keuze: 

klein barré:  *Zie aparte losse tabel voor gitaartekens.*

Deze tekens worden onmiddellijk vóór de frettekens geplaatst.


5. De richting van de akkoordsaanslag wordt aangegeven door de tekens voor afstreek en opstreek, dus de plectrumtekens.


*Akkoordsaanslag is zelfde als rasgueado of arpeggio*


6. De vingerzettingstekens bij gitaar.

A. Linkerhand: Deze zijn dezelfde als bij de overige snaar instrumenten en komen ook na de noot.


B. Rechterhand: Hiervoor zijn op het Congres van 1954 geen tekens afgesproken en ook in de handleiding van Créman wordt er niets over vermeld. We geven een systeem, dat o.a. in Nederland wordt toegepast en dat niet in strijd is met tekens uit het systeem van 1954.

p (duim rechterhand): 

i (wijsvinger rechterhand): 

m (middelvinger rechterhand): 


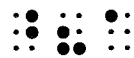
a (ringvinger rechterhand): 



d (pink rechterhand): 

*zelden  
wordt ~~dit~~ gebruikt in gitaarmusiek \**


Deze tekens komen vóór de noot, achter het teken, dat de richting van de akkoordslag aangeeft (plectrumtekens).

In het genoemde systeem wordt echter de richting van de vinger aangegeven door een teken vóór het vingerzettingsteken, en wel:

rasqueado omlaag:  , bijv.: wijsvinger omlaag: 

rasqueado omhoog:  , bijv.: duim omhoog: 

(Het zou, analoog aan het systeem van 1954, misschien beter zijn om bij dit laatste teken punt 4 te vervangen door punt 6).

Voor het echte arpeggio gebruikt men het teken:  , dat in par. 6.1 besproken is.

7. Beeldnotaties (tabulaturen).

De diagrammen, die men in de zwartdruk wel aantreft - vooral in instructieboeken - hebben voor de blinde lezer geen enkele zin. Men kan ze desnoods "vertalen", d.w.z. uitschrijven in een normale akkoordnotatie met intervaltekens.

(C 9 / 6) ?

H O O F D S T U K 14.

Notatie in akkoordsymbolen.

1. Overzicht van de akkoordsymbolen.

(C b m) ?

(Als grondtoon wordt in het volgende overzicht steeds C - hele noot genomen)

(B b ?)

CM of C	⠠⠠⠠	C13	⠠⠠⠠⠠⠠⠠
Cm	⠠⠠⠠⠠	Cm6	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
Cdim of Cdim7	⠠⠠⠠⠠⠠	Cm7	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
C+ of Caug.	⠠⠠⠠⠠⠠⠠	C+7	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
Cmaj7	⠠⠠⠠⠠⠠⠠	Caug9	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
C4 of Csus4	⠠⠠⠠⠠⠠	Cb5	⠠⠠⠠⠠⠠⠠
C6	⠠⠠⠠⠠⠠	C-5	⠠⠠⠠⠠⠠⠠
C7	⠠⠠⠠⠠⠠	Cb9	⠠⠠⠠⠠⠠⠠
C9	⠠⠠⠠⠠⠠	C7b9	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠
C11	⠠⠠⠠⠠⠠⠠	Cm7b5	⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

C<sup>o</sup>7 of C<sup>o</sup> of C7s ?

Ingangsteken voor akkoordsymbolen: ⠠⠠

- In de zwartdruk worden bij de akkoordsymbolen de letternaam van de grondtoon gebruikt. In braille noteert men daarvoor de daarmee overeenkomende noottekens, en wel in die tijdswaarde, die blijkt uit de plaats, die het akkoordsymbool in de maat van de zwartdruk inneemt.  
Er wordt geen oktaafteken voor het akkoordsymbool geplaatst. Wel kan het voorafgegaan worden door een toevallig voorteken, maar dat geldt dan altijd alleen voor dat ene akkoordsymbool.
- Worden bij volledig uitgeschreven klaviermuziek ook nog akkoordsymbolen toegevoegd, zoals men dikwijls in de zwartdruk doet om een snel inzicht in de gebruikte akkoorden te geven, bijvoorbeeld bij muziek voor elektronisch orgel, dan heeft het voor de blinde lezer geen enkele zin om deze in de braille klavierpartij over te nemen, omdat de braille intervalnotatie een even duidelijk - zo niet duidelijker - beeld geeft van het akkoord.

3. Worden bij een melodie met klavierbegeleiding akkoordsymbolen toegevoegd ten gerieve van begeleidende instrumenten zoals gitaar, accordeon etc., dan neemt men in de voor die partij uitgeschreven muziek wèl de akkoordsymbolen over.

Men noteert dan alleen de melodie en voegt daaraan maat voor maat de akkoordsymbolen toe, op de volgende manier:

Na het laatste teken van een maat plaatst men het teken:  $\begin{smallmatrix} \cdot\cdot & \cdot\cdot \\ \cdot & \cdot \end{smallmatrix}$  en daarachter de akkoordsymbolen van die maat.

Moet een akkoord gedurende meer dan één maat worden aangehouden, dan noteert men het symbool in die volgende maat (maten) niet opnieuw, behalve als er in de loop van die tweede (derde) maat een nieuw akkoordsymbool verschijnt.

Voorbeeld: (akkoordsymbool notatie)






4. Aan een akkoordsymbool kan ook een verbindingsboog staan. Men zet dan in braille het gewone teken daarvan achter het akkoordsymbool met daarachter (eventueel in de nieuwe maat) alleen de grondtoon in de tijds waarde, die de zwartdruk voor die noot aangeeft.


Voorbeeld:



H O O F D S T U K 15.


Vokale muziek.


15.1. Overzicht van de tekens.


- fraseringsboog:       .....
- twee noten op  
één lettergreep:      
- korte ademhaling:      
- lange ademhaling:      
- portamento:      


\* waarschuwingstekens voor stemsplitsing: 


\* twee klinkers op één noot (vreemde talen):  idem 3: 


\* solo-teken voor zangstem in klavierbegeleiding: 

Ingangstekens voor muziekttekst:  *voorafgegaan en gevolgd door spatie*

Ingangstekens voor woordentekst:  " "

Herhaling van één of meer woorden in de tekst:  .....

Tweemaal herhalen van een tekst:  .....

Stem-aanduiding in partituren: Sopraan:  enz.

15.2. Notatie voor één zangstem.

In Engeland en Amerika wordt de vokale muziek dikwijls genoteerd volgens de notatie: "line by line" (regel voor regel), waarbij telkens na een regel woord-tekst de muziek van die tekst op de volgende regel genoteerd wordt, twee plaatsen ingesprongen.

In Nederland noteert men algemeen eerst de gehele muziekttekst, waarbij men vóór de eerste regel het bovengenoemde ingangsteken voor muziek plaatst.

Daarna komt de woordtekst, voorafgegaan door het betreffende ingangsteken. Het is goed om tussen muziek en woorden één regel open te laten.

De coupletten nummert men met getallen tussen haakjes.

2. Is een zangstuk erg lang, dan kan men het in afdelingen splitsen, waarbij van elke afdeling eerst de muziek en daarna de bijbehorende tekst wordt genoteerd.

Boven elke afdeling komt een volgnummer, waarbij die van de muziek met gezakte cijfers genoteerd worden, bijv.:

⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠ (tweede afdeling).

De woord-afdelingen worden met gewone cijfers tussen haakjes genoteerd, op de manier van de coupletten.

Is zulk een zangstuk een uitgeschreven partij van een koorzang en zijn in de zwartdruk de maten genummerd, dan verdient het aanbeveling om die ook in de brailleweergave te nummeren en boven de afdelingen tevens het nummer van de begin- en eindmaat daarvan te vermelden. (Zie par. 10.1.\*9).

3. De ademhalingstekens worden op dezelfde plaats als in de zwartdruk zonder tussenruimte tussen de noten geplaatst.

De eerstvolgende noot hoeft geen speciaal oktaafteken te hebben.

4. Boogtekens.

Omdat het korte boogteken gebruikt wordt om aan te geven, dat twee of meer noten op één lettergreep gezongen moeten worden, wordt als fraseringsboog uitsluitend het lange boogteken gebruikt.

5. Is de verdeling van de noten in een maat niet voor alle coupletten hetzelfde, dan past men in die maat stemmenverdeling toe.

Vóór de stemmenverdeler zet men dan de versie voor het eerste couplet, na de stemmenverdeler(s) die van de andere coupletten, telkens voorafgegaan door het nummer van het betreffende couplet.

Is de notenverdeling sterk verschillend, dan kan men de muziek beter opnieuw uitschrijven.

6. Worden twee lettergrepen samengetrokken tot één lettergreep, dan zet men punt 3 daartussen. Het gaat hier om samentrekkingen waarbij één woord een "stomme klinker" heeft en er dus in de zwartdruk toch meestal al een apostrof staat, zoals: d'een, enz.

7. Herhalingen in de muziktekst.

Buiten de herhalingstekens die in de zwartdruk voorkomen (bijvoorbeeld reprisetekens), mogen in zangmuziek alleen herhalingstekens voor gehele maten gebruikt worden. Herhalingscijfers en gedeeltelijke herhalingen mogen niet toegepast worden.

Het Segno mag alleen gebruikt worden voor lange herhalingen, die zeer duidelijk te herkennen en te vinden zijn, bijvoorbeeld een afgerond gedeelte van een muziekstuk.

8. Herhalingen in de woordentekst.

De in het overzicht genoemde tekens sluiten onmiddellijk bij het te herhalen gedeelte aan. Bij driemaal of meer herhalen gebruikt men

een getal bij het eerste teken, bijv.: ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠ ..... ⠠⠠

9. Het portamento wordt aangegeven met het glissando-teken. Wordt er in de zwartdruk een "lange voerslagnoot" bij gebruikt, dan volgt men de notatie van par. 7.1.1.

Voorbeeld:



10. Uitsplitsing van één stem in twee stemmen.

Als een zangstem tijdelijk uitgesplitst wordt in twee stemmen, bijv. in een slotmaat, kan men dit met behulp van intervaltekens noteren. Is de splitsing wat langer, of is intervalnotatie niet mogelijk, dan kan men in die maat (maten) stemmenverdeling toepassen. Het is dan aan te raden aan het begin van de maat, waarin stemmenverdeling wordt toegepast het in par. 15.1. genoemde waarschuwingstekens te plaatsen, zodat de lezer die de tweede stem moet zingen tijdig daarnaar kan overspringen.

- 15.3. Partituren en begeleidingen.

Voor koorpartituren is de notatie volgens "maat boven maat" het meest voor de hand liggend. Er is daarbij echter geen speciaal oktaafteken nodig aan het begin van elke maat, wél aan het begin van elke regel.

De tekens voor de verschillende stemmen worden voor de eerste maat van elke partij gezet en verder niet meer, behalve als er verandering daarin optreedt.

De tenorpartij, die in de zwartdruk met de G-sleutel wordt genoteerd moet in braille op de juiste toonhoogte worden genoteerd (door een juist gebruik van oktaaftekens).

De woorden worden pas genoteerd als de muziek van alle stemmen in één parallel genoteerd zijn. Zo mogelijk laat men eerst nog een regel open en laat men alle regels van de tekst twee inspringen.

Als ten behoeve van de begeleiding ook de zangstem van een éénstemmige melodie wordt gegeven in de klavierpartij, dan wordt die zangstem altijd als eerste genoteerd en voorafgegaan door het "solo-teken", op de manier van de handtekens.



Z A A K - R E G I S T E R

(De getallen verwijzen naar de pagina-nummers)

- Abbreviaturen 57  
accordeonmuziek 110  
ademhalingstekens 80, 121  
afbreken van een maat 4, 32, 90  
afstreek 114  
akkoorden, notatie 22  
- beweging in akkoorden 29  
- kruisende stemmen 29  
- samenvallende noten 27  
- verbindingsboog bij akk. 44  
- voortekens bij akkoorden 24  
akkoordsymbolen 119  
antimetrische figuren 19  
arpeggio 47  
- "uitgeschreven - " 46  
Barré 117  
begeleiding (zang) 123  
boogtekens, notatie 38  
- aaneensluitende 39  
- bij akkoorden 41  
- bij antimetrische figuren 43  
- bij stemmenverdeling 42  
- bij versieringsnoten 46  
- overlopende 112  
Breve noot en rust 5  
Coda teken 78  
crescendoteken 47, 49  
Dal Segno 75  
da Capo 75  
decrescendo; diminuendo 49  
dubbelnoot-tekens 36  
Fermate 47  
flageoletten 115  
fret-tekens 113  
gitaarmuziek 117  
glissando 56, 116  
Haken 80  
hand-tekens, klavier 85  
herhalingscijfers 73  
herhalingstekens, notatie 59  
- bij boogtekens 64  
- met cijfer 72  
- in zangtekst 121  
In-akkoord-met teken 32  
instrumentale muziek 87 e.v.  
intervaltekens 22  
Klaviermuziek 94 e.v.  
komma 80  
Losse snaar 115  
Maataanduiding 4  
maatnummering 82  
maatstreep 4  
- dubbele 75  
- gestippelde 4, 80  
maatwijziging 5  
maatverdeler 32  
melodische sequenzen 100  
metronoom aanduiding 83  
muzieksleutels 12  
- wijziging in - 15, 94  
Notatiesystemen 87 e.v.  
- maat boven maat 87  
- regel boven regel 91  
- in afdelingen 92  
noten, notatie 5  
- groepering 16  
- groot- of kleingedrukte 81  
- verlengingspunt 5  
Oktaaftekens 6  
oktava (8va) 14  
onderscheidstekens 8, 18  
onregelmatige notengroepen 19  
onvolledige maat (opmaat) 9  
orgelmuziek 109  
overgangstekens 2, 121  
opstreek 114  
Passageteken 102  
parallele beweging 101  
periode sluit-teken 75  
pianomuziek 94 e.v.  
pianopedaal 103 e.v.  
pizzicato 117  
plectrum tekens 114  
portamento 123  
positietekens 114  
prima volta 75

- Rasqueado 118  
reprisesstekens 75,79  
rust-teken 7
- Samenklanken 22 e.v.  
samenvallende noten 27, 36  
scheidingstekens 18  
segno 75  
sluit-teken 2, 75, 79  
snaarinstrumenten 113  
snaar-aanduiding 113  
solo-teken in begeleidingen 121  
spel met afwisseling der handen 95  
stemmenverdeling 32  
strijkinstrumenten 115
- Tabulaturen 118  
tremolo 57  
- (gestreken -; vinger - ) 117  
triool 20  
tokkelinstrumenten 118
- Varianten 82  
verbindingsboog 11  
- bij akkoorden 44  
verlengingsboog 11, 44
- verlengings- (aanhoudings- )lijnen  
- bij voordrachtstekens 49  
- bij vingerzettingstekens 84, 116  
- bij positietekens 116  
- bij snaartekens 116  
versieringsnoten 52  
versieringstekens 54  
- ongebruikelijke 56  
vingerzettingstekens, klavier 84  
- bij snaarinstrumenten 115  
- bij gitaar 118  
voetnoot-teken in muziek 81  
voet-teken (pedaalteken) 109  
voordrachtstekens 47  
voordrachtsuitdrukkingen 49  
voorslagnoten 52  
voortekens, notatie 10  
- wijziging 11  
- bij versieringstekens 54  
- bij intervalteken 24  
vraagteken bij noten 81
- Waardeteken 8, 18  
woordmerk 2, 48

REGISTER van TEKENS.

In het hierna volgende register staan:

A. de brailletekens volgens hun standaardbetekenis.

Ze gelden - op enkele tekens na - voor het gewone brailleschrift en zijn als zodanig vrijwel internationaal geldig.

B. De muziektokens, die uitsluitend gelden voor het braille muziek-schrift en als zodanig vrijwel internationaal gelden, althans voor de Westerse muziek.

Ze zijn gerangschikt volgens het eerste deel van elk muziekteken, waarbij dat teken onder hetzelfde nummer valt als in het standaardstelsel.

Moet men bijvoorbeeld de betekenis van het teken:  $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet \end{matrix}$  weten,

dan zoekt men het nummer van  $\begin{matrix} \bullet \\ \bullet \\ \bullet \end{matrix}$  in het standaardstelsel op. Dit blijkt nr. 31 te zijn en dus zoekt men verder onder nr. 31 in het schema van muziektokens.

Zo vindt men het teken  $\begin{matrix} \bullet & \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet & \bullet \\ \bullet & \bullet & \bullet \end{matrix}$  onder nr. <sup>53</sup>~~54~~, enz.

"Verdubbelde" tekens zijn in het schema niet opgenomen; men raadplege daarvoor de betreffende paragraaf, waarin het enkelvoudige teken besproken wordt.

Van de noten zijn alleen de "grondvormen" (= achtste noten) opgenomen.


De getallen achter de verklaringen verwijzen naar de paginanummers.


A. Schema van het Standaard Braille systeem.


1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠
U	V	X	Y (IJ)	Z	ç	é	à	ê	ü
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠
À	Ê	Î	Ô (CH)	Û (SCH)	È	Ï	Ù	Ö (OE)	Ŵ
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠
,	;	:	.	?	!	( ..... )	„ ..... ”	*	..... ”
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠	⠠
ı	0	Ä	getal- teken	apo- strof	afbre- kings- streepje			cur- sief- teken	na- druk- teken
61	62	63							
⠠	⠠	⠠							
hoofd- letter- teken									


N.B.: De nummers 57 t/m 63 hebben in het gewone braille geen algemeen aanvaarde betekenis, met uitzondering van nr. 61, het hoofdletterteken, dat alleen in Engeland en Amerika anders is, evenals in Nederlandse boeken van vóór 1979.


B. Schema van de Muziektekens.


1.  1.  
Eerste vinger 84;  
linkerteen 109;  
maatnummer (1) enz. (Eng.) 82.


2.  2.  
Tweede vinger 84;  
linker hak 109;  
\*twee klinkers op 1 noot 121.


3.  3.  
Korte boogteken 38;  
wisseling van vingers 84  
wisseling van voet 109.


4.  4.  
Noot C - grondvorm 5.


5.  5.  
Noot D - grondvorm 5.


6.  6.  
Noot E - grondvorm 5.


7.  7.  
Noot F - grondvorm 5.


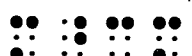
8.  8.  
Noot G - grondvorm 5.


9.  9.  
Noot A - grondvorm 5.


10.  10.  
Noot B - grondvorm 5.


11.  11.  
5de vinger 84;  
\*breve noot (Eng.) 5;  
\*breve rust (Eng.) 7;  
losse snaar 115;  
natuurlijke flageolet 115;  
\*gestippelde maatstreep 4, 80.













12.  12.  
3de vinger 84;  
rechter teen 109;  
\*2 lettergrepen op 1 noot 121.










13.  13.  
hele rust; hele maat rust;  
16de rust 7;  
 breve rust (Ned.) 7.

21.  21.  
halve rust; 32ste rust 7.

22.  22.  
kwart rust; 64ste rust 7.

23.  23.  
achtste rust; 128ste rust 7.

31.  31.  
 herstellingsteken 10;  
 einde van Segno-passage 75.  
 pianopedaal op 103.  
 (met nummer erachter:)  
 duimtekens linkerhand bij  
srijkinstrumenten 116.  
\*  ruitvormige noot: kunstm.  
 flageolet (oud) 115.  
 cresc. en decresc. op  
 één noot 47.  
 ped. neer en op bij  
 dezelfde noot 103.

32.  32.  
 mol 10.  
 afstreek strijkinstr. 114;  
 plectrum neer, gitaar 114;  
 "trekken" accordeon 110.  
 opstreek strijkinstr. 114;  
 plectrum op, gitaar 114;  
 "duwen" accordeon 110.  
 pianopedaal neer 103;

- dubbelmol 10. 44. •••••
- sluit-teken 2, 75, 79. ••••• dubbelslag:  
tussen 2 noten 54.
- ••••• periode sluit-teken 75. ••••• omgekeerde dubbelslag:  
tussen 2 noten 54.
- fermate: ••••• dubbelslag, gevolgd door  
boven een noot 47. ••••• lange pralltriller 56.
- scheidingssteken 18. ••••• omgek. dubbelslag,  
eerste ••••• + lange pralltriller 56.
- repriseteken 75. 45. •••••
- tweede repriseteken 75. ••••• korte voorslagnoot 52
- grote stemmenverdeler 32. ••••• eerste (enz.)  
variant 82.
33. ••••• 46. •••••
- kruis 10. ••••• triller
- dubbelkruis 10. 47. •••••
- 1ste snaar 113 ••••• herhalingsteken 59.
- 2de snaar 113 ••••• herhaling van  
deel en geheel 61.
- 3de snaar 113 ••••• (enz.) herhalingsteken  
met cijfer 72.
- 4de snaar 113 48. •••••
- 5de snaar 113 ••••• staccato 47.
- 6de snaar 113 ••••• (gitaar:)
- 7de snaar 113. ••••• duim rechterhand 118.
41. ••••• \* ••••• (gitaar:)
- 4de vinger 84; ••••• wijsvinger rechterh. 118.
- rechter hak 109. ••••• (gitaar:)
42. ••••• \* ••••• middelvinger rechterh. 118.
- kort ••••• (gitaar:)
- triool-teken 20. ••••• ringvinger rechterhand 118.
- 43. ••••• \* ••••• (gitaar:)
- septime ••••• pink rechterhand 118.
- intervalteken 6. 49. •••••
- kruising van ••••• kwint intervalteken 24;
- voet, achterlangs 109 ••••• herhalingsteken  
in zangtekst 121.

50.		1ste positie (fret) 113.
sext intervalteken 24.		2de positie; fret 113.
51.		3de positie; fret 113.
secunde intervalt. 24; -waarschuwingsteken voor stemsplitsing, zang 123.		4de positie; fret 113.
52.		5de positie; fret 113.
terts intervalt. 24; Segno 75.		6de positie; fret 113. 7de positie; fret 113. (einde cresc.lijn 49) 8ste positie; fret 113. (einde 2de verl.lijn 49)
Coda teken 75.		9de positie; fret 113.
53.  1) met letter(s) erachter: woordmerk 2, 48.		10de positie; fret 113.
begin crescendolijnen 49.		11de positie; fret 113.
einde crescendolijnen 49; (7de positie; fret 113).		12de fret 113.
begin delesc.lijnen 49.		13de fret 113. (accordeon:) bas-solo 110.
einde delesc.lijnen 49.		Dal Segno 75.
arpeggio (op één balk) 47.		Da Capo 75.
(accordeon:) met register 111.		C-sleutel 12.
(accordeon:) zonder register 111.		F-sleutel 12.
ademhalingsteken, (kort), zang 80, 121.		G-sleutel 12.
vraagteken in muziek (Ned.) 81.		* G-sleutel (oud) 12.
vraagteken in muziek (Eng.) 81.		* F-sleutel (oud) 12.
einde van (eerste) verlengingslijn 49.		
einde van (tweede) verlengingslijn 49; (8ste positie; fret 113)		
voetnoot-teken in muziek 81.		

54.

kwart intervalteken 24;  
met getal erachter: (o.a.)  
herhalingscijfer 73.

1) zie ook bladz. 133.

55.  $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$   
na noot of rust:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  verlengingsstip 6;  
na letters:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  afkortingspunt (reg.);  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  weglating tweede  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  keuzevingerzetting 84;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (snaarinstr. :) aanhouden  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  van vingerzetting 115.
56.  $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$   
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  oktaaf intervalteken 24;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  ingangsteken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  melodische sequenzen 100;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  parallelle beweging 101;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet & \bullet\bullet \\ \bullet\bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  begin van tweede  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet & \bullet\bullet \\ \bullet\bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  verlengingslijn 49.
57.  $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$   
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (1ste) Contra oktaaf 6;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  1ste rij accordeon 110;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (ruitvormige noot:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  kunstm. flageolet 115;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  barré naar keuze 117;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  rasqueado omhoog 117.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  ~~sub contra oktaaf 6;~~  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  glissando 56, 116;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  portamento 123;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  einde liggende  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  haak, boven 80.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  verbindingsboog 11, 44.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  ongebruikelijke  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  versiering 56  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  "half-frasering" 40.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (enz. :)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet\bullet & \bullet\bullet & \bullet\bullet & \bullet\bullet \\ \bullet & \bullet\bullet & \bullet\bullet & \bullet\bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  beving 56.
58.  $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$   
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (2de) Groot oktaaf 6;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  2de rij accordeon 110;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  klein barré 118;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet\bullet \\ \bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  begin van liggende  
 $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet\bullet \\ \bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  haak, boven 80;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet & \bullet\bullet \\ \bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (zie ook het volgende)
- $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (gestreken tremolo:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  kwart noten 57.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (gestreken tremolo:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  achtste noten 57.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (gestreken tremolo:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  16de noten 57.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (gestreken tremolo:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  32ste noten 57.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (gestreken tremolo:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  64ste noten 57.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (gestreken tremolo:)  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  128ste noten 57.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  verbindingsboog bij:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  "uitgeschr. arpeggio" 46;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  verbindingsboog bij:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  breve noot 5.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  einde van  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  lange boogteken 38.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  aanduiding partij  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  v. orgelpedaal 85.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  waardeteken,  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  lange tijdsduur 8, 18.
59.  $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$   
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (3de) klein oktaaf 6;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  3de rij accordeon 110;  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  groot barré 117.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  dubbelnoot-teken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  hele noot 36.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  dubbelnoot-teken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  halve noot 36.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  dubbelnoot-teken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  kwart noot 36.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  dubbelnoot-teken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  achtste noot 36.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  dubbelnoot-teken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  16de noot 36  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  dubbelnoot-teken:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  32ste noot 36.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  korte boogteken vóór  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  de stemmenverdeler 42.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  (portato);  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  agogisch accent 47.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  linkerhand-teken 85.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet & \bullet\bullet \\ \bullet\bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  fermate boven  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet & \bullet\bullet \\ \bullet\bullet & \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  een maatstreep 47.  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  antimetrische fig.:  
 $\begin{smallmatrix} \bullet\bullet \\ \bullet\bullet \end{smallmatrix}$  duool 19.



- ••• triool, algemene vorm 19.
- ••• kwintool 19.
- ••• sextool 19.
- ••• septool 19.
- ••• ••• decimool 19.
- ••• ••• (enz.) passagetekens 102.
  
- 60. •••
  - vóór een noot:
    - (4de) ééngestr. oktaaf 6;
    - 4de rij accordeon 110;
  - vóór een voorteken:
    - in braille extra teken 11;
  - met spatie erachter:
    - afbrekingstekens 4.
  - korte lijn of boog
    - tussen 2 balken 112.
  - kleine stemmenverdeler 32.
  - kruisen van voet,
    - vóór langs 109.
  - lange voorslagnoot 52.
  - pralltriller 54.
  - mordent 54.
  - mezzo-staccato 47.
    - D.S.,
    - dal Segno 75.
  - dal Segno A
    - enz. 75.
  - solo-teken
    - in begeleidingen 121.
  - doorlopend
    - arpeggio 47.
  - pedaal neer,
    - na een noot 103.
  - fermate tussen
    - twee noten 47.
  
- 61. •••
  - (5de) tweegestreept oktaaf 6;
  - 5de rij accordeon 110.
  - (vinger)tremolo,
    - 64ste noten 57, 117.
  - (vinger)tremolo,
    - achtste noten 57, 117.
  - (vinger)tremolo,
    - 16de noten 57, 117.
  - (vinger)tremolo,
    - 32ste noten 57, 117.
  - (vinger)tremolo,
    - 128ste noten 57, 117.
  - akkoord-
    - verbindingsboog 44.
  - maatverdeler 32.
  - voordrachtstekens:
    - accent 47.
  - rechterhand-teken 85.
  - passagetekens vanaf 2-gestr. oktaaf*
    - 62. ••• *(hout in br. hand. blz. 337)*
  - (6de) driegestreept oktaaf 6;
  - 6de rij accordeon 110;
  - bewegende intervallen
    - in een akkoord 29.
  - begin van
    - lange boog 38.
  - ••• aaneensluitende bogen 39
  - korte, dunne boog bij versieringsnoten 46.
  - overgangstekens van muziek naar tekst 2, 121.
  - extra grootgedrukte noten 81.
  - lange pralltriller 54.
  - ongebruikelijke versiering 56.
  - lange mordent 56.
  - ongebruikelijke versiering 56.
  - ongebruikelijke versiering 56.

- voordrachtsteken:  
geaccentueerd 47.  
begin liggende haak,  
onder de balk 80.
63. (7de) viergestreept  
oktaaf 6;  
bewegende noten,  
in een akkoord 29;  
teken vóór voortekens,  
boven (onder) een  
noot 11.
- einde van liggende  
haak (onder) 80.
- dubbelslag  
boven de noot 54.
- omgekeerde dubbelslag  
boven de noot 56.
- extra kleingedrukte  
noten 81.
- ongebruikelijke  
versiering 56.
- staccatissimo 47  
volle  
ademhaling 80,121.  
aanduiding linkerhand  
(knoppen)accordeon 110.  
ingangsteken vóór  
akkoordsymbolen 119.
- wisseling van voet,  
zonder aanduiding 109.
- waardeteken,  
korte tijdsduur 8, 18.  
haakjes om een  
muziekteken 80.  
noten in het  
vijfgestreept oktaaf 6;  
overgangsteken van tekst  
naar muzieknotatie 2, 121.

-----  
Aanvullingen:

- 53.: F-sleutel, tijdelijk  
op bovenste balk 94 .  
G-sleutel, tijdelijk  
op onderste balk 94.  
halve positie,  
snaarinstrumenten 113.



